

FOREST KARTER

Malo Drvo

Posvećeno plemenu Cherokee

Mama je živjela još samo godinu dana nakon tatine smrti. Zato sam, kad mi je bilo pet godina, došao živjeti kod djeda i bake.

Prema priči moje bake, među rodbinom je nakon sprovoda moje mame nastala žučna rasprava oko toga što će biti sa mnom.

Stajali su u razrovanom dvorištu iza naše kolibe na padini i svađali se kod koga bih od sada trebao živjeti, dok su među sobom dijelili oslikani krevet, stol i stolice.

Djed nije sudjelovao u raspravi. Stajao je otraga na rubu dvorišta, postrani od gužve, i baka je stajala pokraj njega. Djed je bio polu Cherokee, a baka je bila čistokrvna Indijanka.

Djed je nadvisivao sve nazočne, visok skoro metar i devedeset, s velikim crnim šeširom na glavi, u sjajnom crnom odijelu koje je nosio samo u crkvu i na sprovode. Baka nije podizala pogled sa zemlje, ali djedov je pogled preko glava gomile bio uperen u mene. I tako sam prešao preko dvorišta, čvrsto se primio za njegovu nogu i kad su me pokušali odvesti nisam je puštao.

Baka je pričala da nisam vrištao ni plakao, samo sam se čvrsto držao.

Nakon podužeg natezanja, pri čemu su oni vukli, a ja nisam puštao, djed je stavio svoju veliku ruku na moju glavu.

"Pustite ga na miru", rekao je. I tako su me pustili na miru. Djed je rijetko govorio pred većim brojem ljudi, ali kad je govorio, naglasila je baka, ljudi su ga slušali.

Hodali smo niz brijeg tog tmurnog zimskog popodneva, pa onda cestom koja je vodila u grad. Djed je hodao naprijed uz rub ceste prebacivši preko ramena vreću u kojoj je bila moja odjeća. Već tada sam shvatio da hodati za djedom znači trčati; i baka iza mene povremeno je morala podići suknju da bi nas sustigla.

I po gradskom pločniku smo nastavili hodati u istom rasporedu: djed na čelu, a mi za njim, dok nismo stigli do autobusne stanice. Tamo smo dugo stajali. Baka je čitala natpise na autobusima koji su dolazili i odlazili. Djed je rekao da baka zna čitati jednako dobro kao bilo tko drugi. Kad se počelo mračiti, pronašla je naš autobus. Stao je točno ispred nas.

Pričekali smo dok se svi ostali putnici nisu ukrkali. I dobro je što smo tako učinili jer čim smo stupili nogom u autobus, nastali su problemi. Djed je bio na čelu, ja u sredini, a baka je stajala iza mene još na donjoj stepenici ulaza u autobus. Djed je izvukao novčanik iz prednjeg džepa hlača i stajao je spreman platiti vozne karte.

"Gdje su vaše karte?" upitao je vozač prilično glasno i svi su se uspravili na svojim sjedalima i gledali u nas. Djeda to uopće nije uznemirilo. Rekao je vozaču da upravo čekamo kako bismo platili. Baka mu je odostrag tiho napomenula neka kaže vozaču kuda putujemo i djed mu je kazao.

Vozač je rekao djedu koliko koštaju karte i dok je djed vrlo pažljivo prebrojavao novac - jer je svjetlo u autobusu bilo preslabo - vozač se okrenuo prema putnicima, digao desnu ruku i rekao: "How!" i prasnuo u

smijeh, i svi su prasnuli u smijeh. Tada sam se počeo bolje osjećati znajući da su prijateljski nastrojeni i ne zamjeraju nam što nismo imali vozne karte.

Onda smo pošli prema stražnjem dijelu autobusa i tamo sam vidio jednu bolesnu ženu. Oko očiju joj je bilo neprirodno crnilo, a usne su joj bile jarko crvene kao od krvi. Kad smo prošli pokraj nje, stavila je ruku iznad usta i zavrištala: "Wa...huuu!" Ali sigurno ju je ubrzo prestalo boljeti jer se počela smijati i svi ostali su se smijali. Čovjek koji je sjedio pokraj nje se također smijao i pritom se lupao po nozi. Imao je veliku sjajnu kopču na kravati pa sam znao da su oni bogati i mogu platiti liječnika ako im je potreban.

Sjedio sam u sredini između djeda i bake, baka je ispružila ruku preko mene i pomilovala djedovu ruku, i on je položio svoju ruku na njezinu na mom krilu. To mi je godilo i tako sam zaspao.

Bilo je već gluho doba noći kad smo se iskricali iz autobusa uz rub pošljunčane ceste. Djed je odmah krenuo, a baka i ja za njim. Bilo je jako hladno. Mjesec je sjao velik kao polovica debele lubenice i srebrio cestu koja je zavijala pred nama.

Tek kad smo s pošljunčane ceste skrenuli na zemljani put obrastao travom po sredini između brazda od kotača, primijetio sam planine. Bile su tamne i sjenovite, a polumjesec je stajao točno iznad jednog grebena tako visokog da je čovjek morao jako zabaciti glavu unatrag kako bi ga vidio. Zadrhtao sam koliko su planine bile crne.

Iza sebe sam čuo baku kako kaže. "Wales, na izmaku je snage." Djed je zastao i okrenuo se. Spustio je pogled prema meni, ali veliki je šešir bacao sjenu na njegovo lice pa ga nisam mogao dobro vidjeti.

"Izmoriti se do iscrpljenosti dobro čini kad nekog izgubiš", rekao je. Okrenuo se i nastavio hodati, ali sad je bilo lakše sustizati ga. Hodao je sporije pa sam zaključio da je i on postao umoran.

Nakon što smo dugo tako hodali, skrenuli smo sa zemljanog puta na usku stazu i krenuli prema planinama. Izgledalo je kao da ćemo se sudariti s planinom, ali dok smo hodali činilo se kao da se planine otvaraju i okružuju nas sa svih strana.

Čuo se odjek naših koraka, a oko nas šuškanje; šaptanje i uzdisaji mrmorili su kroz krošnje kao da je sve oživjelo. I bilo je toplo. Pokraj nas je krčkalo, pucketalo, žuborilo, planinski potok skakutao je preko stijena do bazena gdje bi malo zastao prije no požuri dalje.

Polumjesec je nestao iza grebena i prosipao srebrno svjetlo po nebu. Tako se nebo iznad nas pretvorilo u kupolu od sivog svjetla koja nas je obasjavala.

Iza mene je baka počela pjevušiti jednu melodiju. Znao sam daje to melodija jedne indijanske pjesme kojoj nisu potrebne riječi da bi ju se razumjelo, a stvorila je osjećaj sigurnosti.

Začulo se zavijanje psa, tako iznenada da sam poskočio. Dugo i žalosno, prešlo bi u jecaj koji bi eho preuzeo i odnio dalje, natrag u planine.

Djed se tiho nasmijao. "To je sigurno stara Maud; više je njuh ne služi, sad ovisi o ušima."

Nije prošla ni minuta i bili smo sa svih strana okruženi psima koji su cviljeli oko djeda, a mene njuškali da bi zapamtili novi miris. Stara Maud je opet počela zavijati, ovaj put jako blizu nas i djed joj je rekao: "Maud, zaveži!" Čula je tko je došao, dotrčala je i počela skakati po nama.

Preko jednog balvana prešli smo na drugu stranu potoka; uvučena pod krošnje velikih stabala pred nama je stajala brvnara s verandom koja joj se protezala čitavom širinom prednje strane, a u zaleđu su bile planine. Sredinom kolibe protezao se široki hodnik koji je odvajao prostorije. Hodnik je bio otvoren na oba kraja. Neki takav hodnik nazivaju galerijom, ali u planinama su ga zvali pseći prolaz jer su po njemu trčali psi. S jedne strane hodnika je bila velika prostorija u kojoj se kuhalo, jelo i sjedilo, a s druge strane dvije spavaće sobe. U jednoj su spavali djed i baka. Druga je bila moja.

Ispružio sam se na meki pleter od jelenje kože napet na okviru od orahovine. Kroz otvoren prozor mogao sam vidjeti drveće na drugoj strani potoka, mračno pod sablasnim svjetlom. Pomislio sam na mamu i kako je čudno da se ovdje nalazim.

Nečija me ruka pomilovala po glavi. Baka je sjedila na podu pokraj mene; suknje su se širile oko nje, pletenice prosijede kose padale su joj preko ramena do u krilo. I ona je pogledala kroz prozor, pa počela pjevati dubokim mekim glasom:

Sad su osjetili da on dolazi
Šuma i šumski vjetar
Otac planine mu pjeva svoju dobrodošlicu.
Oni se ne boje Malog Drveta
Oni znaju daje u njegovom srcu dobrota
I oni pjevaju: "Malo Drvo nije sam."
Čak i šašava mala Laynah
Sa svojim žuboravim, brbljavim vodama
Pleše niz planinu puna radosti
"O poslušnite moju pjesmu,

O bratu koji nam je došao
Malo Drvo je naš brat, i Malo Drvo je ovdje."

Mali jelen Awi usdi,
I prepelica Minele,
Čak i vrana Kagu se pridružuju pjesmi
"Hrabro je srce Malog Drveta,
I dobrota je njegova snaga,
I Malo Drvo nikada neće biti sam."

Baka je pjevala lagano se njišući naprijed-natrag. I ja sam mogao čuti kako vjetar govori, i kako potok Laynah mojoj braći pjeva pjesmu o meni.

Znao sam da sam ja Malo Drvo i bio sam sretan što su me voljeli i veselili mi se. I tako sam zaspao i nisam plakao.

Put

Baki je za moje mokasine trebalo tjedan dana rada svake večeri. Radila je tiho pjevušeći, sjedeći u svojoj stolici za ljuljanje koja je tiho škripala pod njezinom malom težinom, pred kaminom u kojem je pucketala vatra od čvornatih borovih cjepanica. Jednim povijenim nožem rezala je jelenju kožu i pravila vrpce kojima je opšivala rubove.

Kada su mokasine bile gotove umočila ih je u vodu i ja sam ih mokre obuo i hodao u njima po sobi tamo-amo dok se nisu osušile i pasale mi kao salivene - mekane, elastične i lagane poput zraka.

Tog sam ih jutro obuo tek na kraju, nakon što sam već bio odjenuo treger-hlače i zakopčao jaknu. Bilo je mračno i hladno, prerano čak i za šaputanje jutarnjeg povjetarca u krošnjama drveća.

Djed je bio rekao da mogu s njim na gornju stazu ako na vrijeme ustanem, ali da me on neće probuditi.

"Muškarac ujutro ustaje snagom vlastite volje", rekao je i pritom se nije nasmiješio. No djed je tog jutra nakon ustajanja napravio priličnu buku; bubnuo je o zid moje sobe i neobično glasno razgovarao s bakom tako da sam ih čuo, pa sam prvi izašao van i čekao sa psima u mraku.

"Aha, tu si." Djed je zvučao kao da je iznenađen.

"Yes, Sir", rekao sam i trudio se da mi glas ne zazvuči ponosno.

Djed je pokazao prstom prema psima koji su skakali mašući repovima.

"Vi ostajete tu", naredio je, a oni su podvukli repove i cviljeli i moljakali i stara Maud je sjela i počela zavijati. Ali nisu nas slijedili. Stajali su na okupu u žalosnoj gomili i promatrali dok smo se udaljavali čistinom.

Već prije sam s djedom bio prošao donjom stazom koja je vodila uz obalu potoka prateći zavoje i vijuganja uske udoline do mjesta na kojem se proširivala u livadu na kojoj je djed imao štalu u kojoj je držao mazgu i kravu. Ali ovaj put smo išli gornjom stazom koja je skretala na desno ukoso se uspinjući uz padinu iznad udoline. Kaskao sam za djedom i osjećao u nogama strmi uspon staze.

I još nešto drugo sam osjećao kroz moje mokasine: Monolah, majku zemlju. Bilo je upravo onako kao što mi je baka rekla da će biti. Monolah bi se čas propela i gurnula me, čas popustila i povukla se... Osjećao sam korijenje isprepletano kroz njezino tijelo i živu vodu duboko u njoj, njezinu krv. Bila je topla i živahna i igrala se sa mnom na svojim prsima, upravo kao što mi je baka bila rekla da će Monolah činiti.

Hladni je zrak pretvarao moj dah u oblačiće magle, potok je žuborio duboko ispod nas. Gole grančice su otpuštale kapljice vode s ledenih zubaca koji su ih kitili. Kad smo se popeli na veću visinu, staza je

mjestimično bila prekrivena ledom. Siva svjetlost je polako rastjerivala tamu.

Djed se zaustavio i pokazao prstom na nešto uz stazu. "Evo ih, tragovi divljeg purana, vidiš li ih?" Spustio sam se na sve četiri i vidio tragove: mali ravni otisci koji su se u zrakastom rasporedu širili iz okruglih udubljenja.

"A sada ćemo", rekao je djed, "napraviti klopku." Sišao je sa staze i hodao okolo dok nije našao šuplji panj.

Očistili smo ga najprije od lišća, potom je djed izvukao svoj dugi nož i počeo zarezivati u spužvasto trulo drvo, a onda smo ga rukama vadili iz šupljine i razbacivali okolo po suhom lišću. Kada smo izdubili tako duboku rupu da sam se ja u njoj mogao opružiti, djed me je izvukao van pa smo dovukli grane kojima smo zatvorili ulaz, a onda smo po tim granama posuli debeli sloj suhog lišća. Tada je djed svojim dugim nožem iskopao jedan žlijeb koji je vodio od tragova purana do u klopku. Po žlijebu je posuo zrna crvenog indijanskog kukuruza i još je punu šaku zrnja bacio unutra u klopku.

"Sada ćemo otići", rekao je, i ponovo se počeo uspinjati stazom. Led koji je prekrivao zemlju poput šećerne glazure krčkao nam je pod nogama. Planina pred nama bila je sve bliže i bliže dok se udolina duboko ispod nas pretvarala u usku pukotinu na čijem dnu se potok presijavao kao oštrica čeličnog noža.

Kada su prve zrake sunca dodirnule vrh planine s one strane udoline, sjeli smo na lišće pokraj staze. Djed je iz džepa izvukao slane kekse i jelenje meso za mene. Dok smo jeli, gledali smo planinu.

Sunce joj je obasjalo vrh poput eksplozije koja je ispunila zrak pljuskovima blještavila. Oči su boljele pri pogledu na presijavanje leda

kojim su bile prekrivene krošnje drveća, a to se blistanje kao val spuštalo niz planinu: sunce je protjerivalo noćne sjene. Jedna vrana je poslala tri prodorna klika kroz zrak javljajući da smo tu.

A onda se planina počela protezati i uzdisati, a njezin se dah dizao u zrak u vidu magličastih oblačića. Mrmljala je i stenjala dok je sunce oslobađalo drveće od ledenog okova.

Djed je gledao napeto kao i ja, i osluškivao sve glasniji i glasniji huj jutarnjeg vjetra u krošnjama drveća.

"Budi se", rekao je mekim tihim glasom, ne skidajući pogled s planine.

"Yes Sir", rekao sam, "budi se." I odmah sam znao da se djed i ja razumijemo na jedan način koji većina ljudi ne poznaje.

Noćna sjena se povlačila preko jedne male livade prekrivene travom koja se presijavala okupana suncem. Djed mi je pokazao prepelicu koja bi povremeno zalepršala krilima skakućući po travi, u potrazi za sjemenkama. Onda je pokazao prema nebu. Nije bilo oblaka, ali u prvi mah nisam vidio mrljicu koja se pojavila iznad grebena, dok se nije počela povećavati. Leteći prema suncu da je sjena ne bi najavila, ptica je lebdjela niz padinu planine; iznad krošnji drveća, polusklopljenih krila; poput smeđeg metka... sve brže i brže... prema prepelici.

Djed se tiho nasmijao. "To je stari Talcon, sokol."

Prepelica je brzo poletjela i pokušala se domoći krošnji drveća - ali bila je prespora. Sokol je napao. Perje je letjelo po zraku, a onda su ptice bile na tlu, i sokolova glava se dizala i spuštala zadajući prepelici smrtonosne udarce.

Već u sljedećem trenutku bio je u zraku noseći mrtvu prepelicu u kandžama i odletio je uz planinu dok nije nestao s druge strane grebena.

Nisam plakao, ali znam da sam izgledao tužno jer je djed rekao: "Ne budi tužan, Malo Drvo. To je Put. Sokol Talcon je uhvatio sporu prepelicu pa spora prepelica neće uzgojiti potomstvo koje bi također bilo sporo kao i ona. Talcon osim toga jede štakore i kune koji jedu prepeličja jaja - i to jaja sporih, ali i jaja brzih prepelica - i tako sokol živi u skladu s Putem. On pomaže prepelici."

I

Djed je nožem iz zemlje iskopao jedan slatki korijen, ogulio ga i iz njega je počela kapati slatka zimska zaliha života. Prerezao ga je nožem na dva dijela i dao meni veći.

"Uzmi samo onoliko koliko ti je potrebno. To je Put", rekao je blago. "Kad loviš jelena, nemoj uzeti najboljeg. Uzmi manjeg i sporijeg, pa će jeleni rasti i biti sve jači i uvijek će ti davati mesa. Pakoh, panter, to zna, i ti to isto moraš znati."

Nasmijao se: "Samo Tibi, pčela, posprema u zalihe više nego joj je potrebno, a zato od nje kradu medvjed i rakun... i Cherokee. Tako je i s ljudima koji su halapljivi i sebi grabe više nego što je njihov dio. Oni će doživjeti da im to netko drugi uzme. Oko toga će voditi ratove... upuštati će se u duge rasprave kako bi prisvojili više nego što je njihov dio. Tvrdit će kako njihova zastava potvrđuje njihovo pravo da to čine. I ljudi će ginuti zbog riječi i zastave... ali to neće promijeniti zakone Puta."

Onda smo se spustili natrag gornjom stazom, a sunce je već bilo visoko iznad naših glava kada smo došli do klopke za purane. Čuli smo ih i prije no što smo mogli vidjeti klopku. Bili su unutra, grgoljali i purlikali u panici.

"Izlaz im nije zatvoren, djede. Zašto jednostavno ne spuste glave i ne provuku se van iz klopke?" pitao sam.

Djed se ispružio da dosegne do dna klopke i izvukao velikog purana koji je kriještao. Zavezao mu je noge uzicom i iscerio se.

"Stari Telqui je poput nekih ljudi. On sve zna i ne saginje glavu da pogleda oko sebe. Nos mu je do neba pa ništa ne vidi i ništa nije u stanju naučiti."

"Kao vozač autobusa?" upitao sam. Nisam mogao zaboraviti kakvu je vozač autobusa galamu bio napravio oko djeda.

"Vozač autobusa?" Djed je pogledao začuđeno, a onda se nasmijao, i nastavio se smijati kad je ponovo zavukao glavu u šupljinu klopke da izvuče sljedećeg purana.

"Rekao bih", govorio je kroz smijeh, "baš kao vozač autobusa. Kad malo bolje razmislim, i on se puhao kao ovi purani. Ali to mu je teret koji on cijeli život vuče sa sobom, Malo Drvo. Nije to za nas, mi se ne opterećujemo nečim takvim."

Djed je plegao purane na zemlju zavezanih nogu. Bilo ih je šest. Pokazao je prstom prema njima.

"Svi su otprilike jednako stari... to možeš vidjeti po debljini rese. Trebaju nam samo tri pa ti izaberi, Malo Drvo."

Hodao sam oko purana koji su uznemireno lupali krilima po tlu. Kleknuo sam i dobro ih proučavao, pa onda opet obilazio oko njih. Morao sam dobro paziti. Na sve četiri sam puzao među njima dok se nisam odlučio za tri najmanja koja sam mogao izabrati.

Djed ništa nije rekao. Ostalima je odvezao noge i oni su pobjegli niz padinu lupajući krilima. Dva purana je prebacio preko ramena.

"Možeš li ti nositi trećeg?" upitao je.

"Yes, Sir", rekao sam, ali još uvijek nisam bio siguran da sam ispravno izabrao. Djedovo koščato lice se polako razvuklo u osmijeh. "Da se ne zoveš Malo Drvo... nazvao bih te Sokol."

Hodao sam za djedom niz stazu. Puran je bio težak, ali bilo je ugodno osjetiti njegovu težinu na ramenu. Sunce je već stajalo koso iznad planina u daljini i zrake su mu se provlačile kroz grane drveća i stvarale zlatne šare pokraj staze po kojoj smo hodali. Vjetar je zamro tog kasnog zimskog popodneva i čuo sam djeda kako pjevuši hodajući ispred mene. Da sam mogao, ostao bih živjeti u tom trenutku zauvijek... jer znao sam daje djed bio zadovoljan sa mnom. Naučio sam Put.

Slijediti tragove u planinama na zimskom

Večernjem suncu

Hodati kroz uzorke tragova

Pa u širokom luku natrag prema brvnari

Nakon što si pronašao purane

To je nebo koje Cherokee dobro poznaje.

Pusti pogled neka klizi po grebenu planine i vidi rađanje jutra

Osluhni pjesmu vjetra u krošnjama drveća Osjeti kako život izbija iz

Monolah, zemlje, i znat ćeš put svih Cherokeeja.

Spoznaj daje smrt prisutna u životu svakoga dana

Da jedno bez drugog ne može biti

Nauči mudrost Monolah

I onda ćeš znati Put

I dodirnuti dušu svih Cherokee Indijanaca.

Sjene na zidovima kolibe

Te smo zime svake večeri sjedili pred kaminom. Čvorovi borovine izvađeni iz trulih palih stabala puštali su gustu crvenu smolu od koje je vatra uznemireno palacala jarkim drhtavim jezicima i bacala na zidove sjene koje su poskakivale pa se povlačile da bi se opet propinjale. Tada bi zidovi oživjeli fantastičnim slikama koje su se pojavljivale i nestajale, širile se i skupljale. Dugo bismo šutjeli sjedeći i promatrajući vatru i ples sjena po zidovima. Onda bi djed prekinuo tišinu nekim svojim komentarom o "knjigama".

Dva puta tjedno, svake subote i nedjelje navečer, baka bi upalila petrolejsku lampu i čitala nam. Svjetlo petrolejke je bio luksuz, i siguran sam da su te večeri čitanja bile uvedene zbog mene. Petrolej smo morali štedjeti. Jednom mjesečno ja i djed bismo otišli do naselja, i ja bih nosio kanticu s petrolejem čiji je kljun bio pažljivo zatvoren čepom od korijena, tako da se ni jedna kap ne bi prolila na putu do kuće. Punjenje kantice koštalo je deset centi i djed mi je ukazivao veliko povjerenje time što je dopuštao da nosim kanticu cijelim putem do naše brvnare.

Svaki put kada smo išli u naselje, pokazali bismo knjižničarki popis knjiga koji je baka sastavila, a vratili joj knjige koje je baka poslala natrag. Baka sigurno nije znala imena modernih pisaca, jer na popis je uvijek stavljala ime gospodina Shakespearea ("bilo što od njega što još nismo čitali" napisala bi baka koja nije znala naslove). Ponekad bi to djeda uvalilo u prilične nevolje s knjižničarkom. Ona bi otišla do polica i izvukla razne priče od gospodina Shakespearea i pročitala naslove. Ako se djed ne bi mogao sjetiti nekog naslova morala bi mu pročitati jednu stranicu -

ponekad bi joj djed rekao neka nastavi čitati, pa bi pročitala i po nekoliko stranica.

Ponekad bih ja prepoznao priču prije djeda, i tada bih potegnuo djeda za nogavicu hlača i klimnuo mu glavom u znak da smo to već čitali, ali iz toga je nastala neka vrsta natjecanja između djeda i mene - djed bi knjigu pokušao prepoznati prije mene, pa bi se onda predomislio, što bi jako zbunilo knjižničarku.

U početku se ona uzbuđivala oko toga i pitala djeda koga vruga posuđuje knjige kad ne zna čitati, pa joj je djed objasnio da nam baka čita na glas. Poslije je knjižničarka napravila svoj vlastiti popis na kojem je označavala što smo već pročitali. Ona je bila ljubazna i osmjehnula bi se kad bi se mi pojavili na vratima.

Jednom mi je dala šećerni štapić na crvene pruge. Sačuvao sam ga dok nismo izašli i onda sam ga prelomio na dva dijela i podijelio s djedom. Samo, nisam uspio prelomiti na dva jednaka dijela pa je djed uzeo manji. Rječnik je kod nas uvijek stajao otvoren na stolu zato što sam morao naučiti pet novih riječi svaki tjedan, počevši od početka rječnika. To mi je stvaralo prilične probleme jer sam morao smišljati rečenice u kojima bih upotrijebio nove riječi. To je teško, kad sve riječi koje si naučio tog tjedna počinju na A ili B.

Imali smo mi i druge knjige. Jedna se zvala Uspón i pad rimskog carstva... i još smo imali knjige autora, na primjer Shellija i Bajrona, za koje baka nije bila čula, ali knjižničarka ih je ponekad poslala.

Baka je čitala polako, glave pognute nad knjigom tako da su joj duge pletenice padale do poda. Djed bi sjedio u svojoj stolici za ljuljanje, a da smo došli do napetog mjesta znao sam po tome što bi se djed prestao ljujati.

Kad nam je baka čitala o Macbethu sjene su poprimale oblike dvorca i vještica koje bi oživjele na zidovima naše kolibe i onda bih ja sjeo bliže djedovu stolcu. Kad bi baka došla do mjesta s noževima i krvlju i svim tim, on bi se prestao ljuljati.

Djed je rekao kako se ništa od svega toga ne bi bilo dogodilo da se Lady Macbeth bavila ženskim poslovima umjesto što je zabadala nos u poslove kojima se trebao baviti gospodin Macbeth. I uostalom, ta Lady Macbeth uopće i nije bila neka osobita lady. Djed uopće nije mogao shvatiti kako se nekog takvog može oslovljavati s lady - kad lady znači "dama". Ne, za njegove pojmove ona nikako nije bila dama. Djed je sve ovo rekao u groznici nakon prvog čitanja.

Kasnije je, nakon što je neko vrijeme mozgao o tome, komentirao kako nema sumnje - nešto nije bilo u redu s tom ženom (odbijao ju je zvati Lady). Ispričao je kako je jednom vidio košutu koja se tjerala ali nije mogla naći jelena pa je jednostavno poludjela, zalijetala se glavom u drveće i na kraju je skočila u potok i utopila se. Rekao je kako mi to doduše ne možemo znati jer gospodin Shakespeare ništa takvoga nije spomenuo, ali možda je gospodin Macbeth zapravo bio kriv za sve što se dogodilo - jer ima dosta naznaka da gospodin Macbeth ništa što je radio nije radio kako treba.

Sve to skupa djedu nije dalo mira i još si je dosta dugo razbijao glavu time sve dok na kraju nije zaključio da je najveći dio krivnje ipak snosila gospođa Macbeth jer je mogla i nekako drukčije izbaciti bijes i jad iz sebe, na koncu konca čak i lupajući glavom o zid ako ništa drugo, umjesto što je ubijala čeljad.

Što se tiče ubojstva Juliusa Cezara, djed je bio na Cezarovoj strani.

Rekao je da ne odobrava baš sve što je gospodin Cezar radio - a zapravo

ni ne možemo znati što je sve gospodin Cezar radio - ali su Brutus i ostali bili šljama i ološ najgore vrste za koju je ikad čuo. Tako se prišuljati tipu, toliko njih na njega jednog, pa ga izbosti nožem namrtvo! Ako se u nečemu nisu slagali sa gospodinom Cezarom, rekao je djed, trebali su mu to reći i riješiti problem razgovorom. Djed se oko toga toliko uzbudio da ga je baka morala smirivati. Mi smo svi, rekla je, u ovoj stvari na strani gospodina Cezara, pa prema tome nema s kime raspravljati, i uostalom, sve se to tako davno dogodilo da ona čisto sumnja kako se tu išta više može učiniti.

Ali prava je nevolja nastala tek oko Georgea Washingtona. Kako biste razumjeli zašto je to djedu toliko značilo, moram vam ispričati još neke stvari o njegovu životu.

Djedovi neprijatelji su bili svi prirodni neprijatelji čovjeka koji živi u planinama. Tome dodajte da je naravno bio siromašan, i više Indijanac nego bijelac. Danas bi se, pretpostavljam, njegove neprijatelje zvalo "establišmentom", ali djed je sve njih, bio to šerif, policajac, utjerivač poreza ili političar, bez obzira kakvih uvjerenja, nazivao "zakon", i pod time je podrazumijevao moćna čudovišta koja nisu vodila računa o tome kako će mali čovjek preživjeti.

Djed je govorio kako je tek kao potpuno odrastao i ugledan čovjek saznao da je protuzakonito praviti viski. Pričao je da je imao jednog bratića koji to nikad nije ni saznao, i otišao je u grob, a da to nije znao. Taj je njegov bratić uvijek sumnjao da ga je "zakon" uzeo na zub zato što nije "ispravno" glasao; ali on nikada nije uspio dokučiti kako se ispravno glasa. Djed je vjerovao da je njegov bratić prerano završio u grobu zato što je za vrijeme svakih izbora bio toliko zabrinut oko toga kako ispravno glasati, ne bi li skinuo nevolju s vrata. Postao je toliko

nervozan zbog toga, da je počeo previše piti i to ga je na kraju i ubilo. Djed je rekao da njegovog bratića na duši imaju političari. Kad bismo imali načina provjeriti, rekao je, izašlo bi na vidjelo da su političari odgovorni za skoro svekoliko ubijanje u povijesti.

Kada sam puno godina kasnije čitao o povijesti, otkrio sam da je baka preskočila poglavlja u kojima je pisalo da je George Washington ratovao protiv Indijanaca i čitala je samo dobre stvari o Georgeu Washingtonu kako bi djed imao nekoga kome se može diviti. On uopće nije poštivao Andrew Jacksona niti, kao što sam već rekao, ikojeg drugog političara kojeg se mogu sjetiti.

Nakon što je saslušao što je baka pročitala o Georgeu Washingtonu djed ga je počeo često spominjati - polažući u njega nadu kao u primjer kako je ipak moguće da se dobar čovjek bavi politikom.

Dok se baki nije omaklo i dok nije pročitala o porezu na viski.

Pročitala je da je George Washington namjeravao obvezati proizvođače viskija na plaćanje poreza i da je pripremao odluke tko ima pravo praviti viski, a tko nema. Pročitala je kako je gospodin Thomas Jefferson rekao Georgeu Washingtonu da je u krivu jer siromašni farmeri u planinama nemaju ništa osim malih komadića zemlje na obroncima planine i ne mogu uzgojiti puno kukuruza kao što to mogu vlasnici zemlje u ravnici. Pročitala je kako je Thomas Jefferson upozorio da farmeri u planinama mogu izvući neki profit iz kukuruza koji proizvedu jedino ako od njega naprave viski i da je zbog takve politike već bilo nevolja u Irskoj i Škotskoj (zapravo, otud i potječe zagoreni okus škotskog viskija - jer su bježeći pred kraljevima ostavljali svoje kotlove predugo na vatri). Ali George Washington nije poslušao Thomasa Jeffersona nego je uveo porez na viski.

Djed je ostao duboko pogođen kad je to čuo. Prestao se ljuljati u svojem stolcu, ali nije rekao ništa, samo je buljio u vatru izgubljenim pogledom. Baki je bilo žao zbog toga, nakon čitanja je potapšala djeda po ramenu i zagrlila ga je kad su krenuli na spavanje. Mene je ta stvar pogodila skoro jednako kao i djeda.

Koliko je to djed uzeo k srcu shvatio sam tek mjesec dana kasnije kad smo on i ja hodali putem prema naselju. Najprije smo se spustili uskom stazom pa zemljanim putem posred kojeg je rasla trava, a onda smo ostatak puta hodali uz rub ceste. Povremeno bi pokraj nas projurio neki auto, ali djed se nikad nije osvrtao na njih jer nikad nije htio da nas netko poveze. Ali tada se jedan automobil iznenada zaustavio pokraj nas. Bio je to otvoreni automobil, bez prozora, s platnom razapetim umjesto krova. Čovjek koji je sjedio unutra bio je odjeven kao političar i bio sam uvjeren kako djed neće htjeti da nas on poveze, ali doživio sam iznenađenje.

Tip se nagnuo prema nama i viknuo da bi nadglasao zvuk motora: "Hoćete da vas povezem?"

Djed je zastao na trenutak i onda rekao "Hvala", i sjeo, davši mi znak neka sjednem otraga. I tako smo krenuli, i ja sam bio jako uzbuđen kad sam vidio kako brzo stabla promiču pokraj nas.

Morate znati da je moj djed uvijek stajao i sjedio ravan kao svijeća, ali u autu je to bilo nemoguće jer je krov bio prenizak, a on je imao šešir na glavi i bio je previsok. Nije se želio pognuti pa je bio prisiljen nagnuti cijeli gornji dio tijela prema naprijed, ravnih leđa. Zato je izgledao kao da proučava kako političar vozi ili možda cestu pred nama. To je političara činilo nervoznim, vidio sam to po njemu, ali djed na to nije obraćao ni najmanju pažnju. Na posljetku je političar upitao: "Idete u grad?"

Djed je rekao: "Da."

Još neko vrijeme smo se tako vozili.

"Jeste li farmer?"

"Djelomično", odgovorio je djed.

"Ja sam profesor na državnom koledžu za nastavnike", rekao je profesor, i meni se učinilo da je zvučao prilično uobraženo, mada sam bio ugodno iznenađen činjenicom što možda nije bio političar. Djed je šutio.

"Jeste li vi Indijanci?" upitao je profesor.

"Da", odgovorio je djed.

"Aha", rekao je profesor, kao da taj podatak govori sve što se može znati o meni i djedu.

Odjednom je djed okrenuo glavu prema profesoru i rekao: "Što znate o uvođenju poreza na viski od strane Georgea Washingtona?" Izgledao je kao da će sad skočiti profesoru za vrat.

"Porez na viski?" viknuo je profesor jako glasno.

"Tako je", rekao je djed, "porez na viski."

Profesor se odjednom zacrvenio i postao nervozan, pa sam shvatio da je on možda i osobno bio upleten u uvođenje poreza na viski.

"Ne znam", rekao je. "Mislite li na generala Georgea Washingtona?"

"Zar ih je bilo više od jednog?" upitao je djed iznenađeno. I ja sam bio iznenađen.

"Neeeeee." rekao je profesor, "ali ja ne znam ništa o tome." Što je meni zvučalo sumnjivo, a vidio sam da se ni djedu nije baš svidjelo. Profesor je gledao ravno pred sebe i činilo mi se da jurimo sve brže i brže. Djed je proučavao cestu ispred nas kroz prednje staklo i tada sam shvatio zašto je prihvatio ponudu za vožnju.

Djed je opet progovorio, ali u njegovom se glasu nije čulo mnogo nade: "Znate li vi je li George Washington ikad bio ranjen u glavu - mislim možda ga je u nekoj od svih onih bitaka neki metak okrznuo po glavi?" Profesor nije gledao u djeda i izgledao je sve nervoznije i nervoznije. "Ja, ovaj", mucao je, "ja predajem engleski i ne znam ništa o Georgeu Washingtonu."

Stigli smo do ruba naselja i djed je rekao da mi tu izlazimo, mada nismo bili ni blizu odredišta. Kad smo izašli iz auta djed je skinuo šešir da se zahvali profesoru, ali je ovaj, čim su nam noge dotaknule zemlju, već dao gas i odjurio u oblaku prašine. Djed je rekao kako se od takvih tipova ne treba ni očekivati finije ponašanje. Složio se sa mnom da je profesor bio sumnjiv, i kako je lako moguće da je to zapravo bio političar koji se samo pravio da je profesor. Rekao je da se mnogi političari muvaju okolo među poštenim narodom pretvarajući se da nisu političari. Ali možda je stvarno ipak profesor, napomenuo je, jer je bio čuo kako su ti profesori većinom ćaknuti.

Djed je ponovio pretpostavku da je George Washington ipak dobio po glavi na ovaj ili onaj način bar jednom u svim tim bitkama u kojima je sudjelovao, što bi moglo objasniti postupak kao što je uvođenje poreza na viski. Spomenuo je jednog svog strica kojeg je mula ritnula u glavu i koji poslije toga nikad više nije bio baš normalan, iako je, po djedovom osobnom mišljenju koje dotad nikad nije javno izrekao, u nekim prilikama taj njegov stric to možda i iskorištavao - kao kad ga je jedan muž koji je iznenada došao doma zatekao u krevetu sa svojom ženom. Stric je tada na sve četiri istrčao u dvorište, počeo se valjati po zemlji kao svinja i jesti prašinu. Ali, napomenuo je djed, nitko nije mogao prosuditi je li on to stvarno gutao ili se samo pravio... a ponajmanje je u

to mogao biti siguran tip o čijoj se ženi radilo. Djed je rekao da je njegov stric doživio duboku starost i umro mirnom smrću u svom krevetu. Bilo kako bilo, nije njegovo da o tome sudi.

Ali meni je djedova pretpostavka o Georgeu Washingtonu djelovala uvjerljivo, a time se mogu objasniti i neki drugi problemi koje je imao George Washington.

Lisica i psi

Bilo je već kasno jednog zimskog popodneva kada je djed uveo staru Maud i Ringera u kolibu jer, kako je rekao, nije htio da im bude neugodno pred ostalim psima. Shvatio sam da će se nešto dogoditi. Baka je već znala što. Oči su joj sjajile kao crne svjetiljke i obukla mi je košulju od jelenje kože, istu kao što je bila i djedova, stavila mi ruku na rame baš kao i njemu, i osjećao sam kako sam jako blizu tome da budem odrastao čovjek.

Nisam ništa pitao, ali sam stajao i čekao što će dalje biti. Baka mi je dala vreću s keksima i mesom i rekla: "Večeras ću sjediti na verandi i slušati, i čut ću te."

Izašli smo u dvorište, djed je zviždukom dozvao pse i krenuli smo gore uz potok. Psi su trčali oko nas i požurivali nas.

Djed je držao pse samo iz dva razloga. Jedan je bio komadić zemlje na kojem je svake godine sijao kukuruz. Svakog proljeća i ljeta postavio bi staru Maud i Ringera tamo sa zadatkom da čuvaju usjev od jelena, rakuna, divljih svinja i vrana.

Kao što je djed rekao, stara Maud je praktički bila potpuno bez čula njuha i besmisleno bi bilo povesti je u lov na lisicu; ali zato je imala jako dobar sluh i vid, pa je i za nju bilo posla i mogla je biti ponosna na sebe i

imati osjećaj da je korisna. Svakom psu i svakom čovjeku potrebno je da se osjeća vrijednim, rekao je djed. Inače je nesretan.

Ringer je prije bio dobar pas tragač. Ali sad je već bio star. Rep mu je bio slomljen i zato je uvijek izgledao kao da je malo tužan, i nije više dobro vidio ni čuo.

Djed je Ringera uvijek ostavljao na čuvanju kukuruza sa starom Maud, kako bi joj pomogao i kako bi se i on osjećao vrijednim pod stare dane. On je mogao namirisati ono što Maud ne bi namirisala. Djed je rekao kako to Ringeru daje dostojanstvo, i to je bilo točno, jer on je uvijek hodao uspravno i dostojanstveno, osobito ljeti kad je zajedno s Maud čuvao kukuruz.

Djed je za vrijeme ljeta ostavljao hranu za staru Maud i Ringera kod štale gore u dolini, nedaleko od njive na kojoj je rastao mladi kukuruz. Njih dvoje su bili vjerni čuvari. Stara Maud je bila Ringerove oči i uši. Ona bi vidjela lopova na polju i poletjela za njim, lajući kao da je kukuruz njezin, a Ringer bi potrčao za njom imitirajući je.

Njih dvoje bi jurili kroz kukuruz; ponekad bi stara Maud, ne vidjevši, projurila pokraj rakuna jer ga nije mogla namirisati, ali bi ga namirisao Ringer koji je trčao iza nje. Krenuo bi ravno na rakuna, nosa priljubljenog uz zemlju i dižući ogromnu halabuku. Istjerao bi rakuna iz kukuružišta i dalje jurio njegovim tragom dok ne bi udario o neko drvo. Tad bi se vratio malo tužan; ali on i stara Maud nikada nisu odustajali. Oni su dobro radili svoj posao.

Drugi razlog zbog kojeg je djed držao pse bila je zabava - lov na lisicu. Kad bi išao u lov na jelena, djed nikada nije vodio pse sa sobom. Nisu mu bili potrebni. Znao je sva životinjska pojilišta i pašnjake, njihove

navike i staze, čak i način razmišljanja i narav svih životinja, puno bolje nego bilo koji pas.

Crvenodlaka lisica trči u krugu kad je psi gone. Njen brlog je pritom u središtu kruga i ona trči oko njega u širokom luku promjera otprilike jedne milje. Ali ne zadovoljava se time što jednostavno bježi pred psima. Ne, ne, ona usput izvodi razne trikove kojima vuče pse za nos: koji put trči po svom vlastitom tragu natrag, ili trči kroz vodu, kako bi psi izgubili njezin trag, ili ostavlja lažne tragove; ali i pritom se pridržava kružne putanje. Kako postaje sve umornija i umornija, raspon krugova se smanjuje dok se konačno ne zavuče u svoj brlog. "Lisica se na kraju uvijek vraća u svoj brlog", kažu lovci.

Što dulje trči, to se više znoji. Ali ona se ne znoji kroz kožu kao ljudi, nego na jezik, kao psi. Što joj je više vruće, s jezika joj kaplje sve više sline i psi to namirišu, a što trag intenzivnije miriše, to oni glasnije laju. To lovci zovu "vrući trag".

A kad srebrna lisica bježi pred psima, ona trči u obliku osmice i brlog joj je u središtu gdje se ta osmica ukrštava.

Djed je znao i sve rakunove trikove, smijao se njegovoj prepredenosti i zaklinjao se da se jednom i rakun njemu smijao. Djed je znao gdje su staze divljih purana, mogao je krajičkom oka pratiti pčelu od cvijeta do košnice. Znao je kako namamiti jelena i srnu, jer je znao koliko su znatiželjni; mogao je hodati kroz jato prepelica, a da se nijedna ptica ne uznemiri i odleti. Ali on je životinje ostavljao na miru, osim kad mu je jedna trebala za hranu i ja znam da su životinje to razumjele.

Djed je živio sa šumskim životinjama, a ne od njih. Bijeli ljudi koji su živjeli u planini bili su prilično divlja čeljad. Djed i oni su se zapravo prilično dobro podnosili. Ali oni su sa svojim psima neprestano lutali po

šumi, loveći na sve mile načine, i što nisu poubijali, razbježalo bi se pred njima i posakrivalo. Kad bi vidjeli desetak divljih purana - ubili bi svih deset (ako bi im to pošlo za rukom, naravno).

Ali oni su poštivali djeda jer je bio majstor života u šumi. To se moglo vidjeti u njihovim pogledima i u načinu kako bi dotaknuli rub šešira u znak pozdrava kad bi ga sreli u dućanu na raskršću. Sa svojim puškama i psima nisu zalazili u djedovo lovačko područje, ali su se žalili da u njihovima ima sve manje i manje divljači. Djed je uvijek samo vrtio glavom na te njihove komentare i ništa nije govorio. Ali meni je rekao. Oni nisu shvaćali Put Cherokeeja.

Psi su trčali iza mene, a ja sam se trudio trčati djedu za petama, jer je nastupilo ono tajnovito, uzbudljivo vrijeme u dolini nakon što sunce zađe, kad svjetlo od purpurnog postaje sve tamnije dok ne dobije krvavu boju, kao da dan umire. Čak i večernji povjetarac je šaputao tiho kao da ima za ispričati nešto što ne smije na glas reći.

Divljač je odlazila na spavanje, a noćna stvorenja su se spremala za lov. Kad smo prošli livadu pokraj štale, djed je zastao i ja sam stao tik uz njega.

Sova je letjela prema nama, lebdeći u zraku ne više od djedove glave; proletjela je neposredno pokraj nas, nečujno, bez šapta, bez udarca krilom, i sletjela tiho poput duha na štalu.

"Sova", rekao je djed, "nju možeš ponekad noću ćuti, zvuči kao žena u trudovima. Kreće u lov na štakore." Ja sasvim sigurno nisam imao namjeru ometati sovu i njezin lov na štakore. Hodao sam tako da je djed bio između mene i štale; što je sigurno, sigurno je.

Bilo se potpuno smračilo i planine su nam se sa svih strana sve više približavale dok smo hodali. Uskoro smo stigli do mjesta gdje se put račvao i djed je krenuo lijevo.

Ovo je mjesto zvao "Tjesnac", a bilo je tako usko da je bilo mjesta samo za potok i usku vrpču staze uz potok. Doimalo se kao da možeš dotaknuti planine ako raširiš ruke. Uzdizale su se okomito iznad nas u tami, a gore između trepavica od krošnji drveća vidio se uski pojas zvjezdanog neba.

U daljini je odjeknuo žalosni zov goluba, dug i grlen, i planine su ga prihvatile i počele prenositi njegove odjeke sve dalje i dalje. Zapitao sam se koliko će planina i dolina proputovati. Onda je zov zamro, tako daleko da je bio više sjećanje nego zvuk.

Bilo je jezovito i nisam se odvajao od djedovih peta. Nijednog od pasa nije bio iza mene, a bilo bi mi draže da jeste. Psi su bili ispred nas, povremeno bi se vratili do djeda, cvileći i moljakajući ga da ih pošalje za tragom.

Tjesnac se uspinjao, i uskoro se začuo glasan šum vode - vodopad.

Potok se obrušavao niz, kako ju je djed zvao, "viseću stijenu."

Napustili smo stazu i počeli se penjati uz padinu iznad potoka. Djed je uputio pse. Dovoljno je bilo samo im pokazati prstom i reći: "Krenite!", i pojurili su, uz cvilež i lajuckanje. Zvučali su skoro kao djeca kad smijući se beru kupine, rekao je djed.

Sjeli smo u borov gustiš iznad potoka. Bilo je toplo. Borovina odaje toplinu, pa je ljeti ugodnije sjediti ispod hrastova ili oraha, jer je među borovima zagušljivo vruće.

Dolje u potoku kupale su se zvijezde, zlatne točkice plesale su na nemirnoj površini vode. Djed je rekao da bismo sad trebali osluškivati da

bismo čuli pse kad nađu trag starog Slicka. Stari Slick - stari Lukavac, tako je djed zvao lisca.

Djed je rekao da smo sad na teritoriju starog Slicka. Rekao je da ga poznaje već pet godina. Većina ljudi misli da svi lovci na lisice ubijaju lisice, ali to nije istina. Djed nikad u životu nije ubio lisicu. Razlog zašto smo išli u lov na lisicu bili su psi - da bismo ih slušali dok slijede lisičin trag. Djed bi psima uvijek naredio povratak čim bi se lisica vratila u svoj brlog.

Kad bi starom Slicku postalo dosadno, rekao je djed, postao bi tako drzak da bi čak došao do brvnare i sjeo nasred čistine, pokušavajući izazvati djeda i pse da ga krenu loviti. To je ponekad djedu znalo stvoriti prilične nevolje sa psima koji bi počeli divljati i lajati i ponekad bi pojurili slijedeći starog Slicka kroz dolinu.

Djed bi pustio starog Slicka na miru kad bi opazio da je loše volje i nije mu do natjerivanja sa psima. Kad lisica hoće natrag u jazbinu, ona zna stotine trikova kojima će se riješiti pasa koji su joj za petama i onda lov nije zabavan. A kad je raspoložena za igru, bježat će pred njima kilometrima. Najbolje od svega je bilo, rekao je djed, što je stari Slick točno znao da mu to djed vraća milo za drago zato što se šuljao oko brvnare i izazivao.

Sad se Mjesec popeo iznad planine. Bilo ga je još tri-četvrt. Zrake su mu se probijale kroz borovinu, stvarale uzorke svjetla koji su plesali na namreškanoj površini vode u potoku i pretvarale jezičke magle u srebrne brodove koji su polagano jedrili kroz Tjesnac.

Djed je sjeo, naslonio se na jedan bor i ispružio noge. Ja sam učinio isto i stavio ruksak pored sebe; za ruksak sam ja bio odgovoran. U blizini se začuo glasan lavež, otegnut i šupalj.

"To je stari Rippitt", rekao je djed i nasmijao se, "a ovo se čuje njegova prokleta laž. Rippitt točno zna što se traži, ali je nestrpljiv, pa se sad pravi kao da je namirisao trag. Slušaj kako ovaj njegov lavež lažno zvuči. On i sam zna da laže." I doista je lažno zvučalo.

"Do vraga, čuje se da laže", rekao sam. Djed i ja smo smjeli kleti, kad baka nije bila blizu.

Jednu minutu kasnije i ostali psi su došli do Rippitta i rekli mu svoje mišljenje; u njihovom zavijanju jasno se čuo prezir i nisu lajali. U planinama takvog psa zovu "blefer". Onda je sve opet utihnulo.

Ubrzo nakon toga, duboki je lavež prekinuo tišinu. Bio je otegnut i dolazio iz prilične daljine, i odmah sam znao kako je to ono pravo, jer se u lavežu čulo uzbuđenje. Ostali psi su se pridružili lavežu.

"To je bio Blue Boy", rekao je djed, "on ima najbolji nos u ovim planinama. A poslije njega oglasio se Little Red... pa Bess." Onda smo začuli još jedan promukli lavež, skoro očajan. "To je stari Rippitt", rekao je djed, "konačno im se i on pridružuje."

Sad su svi lajali u glas, sve dalje i dalje od nas; eho njihovog zboru dolazio je do nas u valovima i uskoro je zvučalo kao da su psi bili svuda oko nas. Onda je zvuk utihnuo.

"Sad su s druge strane Klinč brda", rekao je djed. Ja sam se naprezao da ih čujem, ali nisam čuo ništa.

"Siiiiin!" oštar zvižduk proparao je zrak. Noćni sokol oglasio se negdje u planini iza nas. S druge strane doline odgovorila mu je sova:

"Huhuuu..huhuuu..huuuaaiiiuuu!"

Djed se potiho nasmijao. "Sova živi u dolini, sokol živi na vrhovima. Koji put se sokol dosjeti da bi se u blizini vode mogao dočepati lakog plijena, a sovi se to nimalo ne sviđa."

Jedna riba je iskočila iz vode i pljusnula natrag. Postajao sam zabrinut.

"Djede, jesu li se psi izgubili?"

"Nisu", rekao je djed, "za minutu ćeš ih ponovo čuti; pojavit će se sa druge strane Klinč brda i tamo naprijed će trčati preko grebena."

I tako je i bilo. Najprije su zvučali kao da su daleko, a onda sve glasnije i glasnije; trčali su, lajući i cvileći, uzduž grebena ispred nas i onda prešli potok negdje dolje. Potom su otrčali iza nas ponovo prema Klinč brdu. Ovaj put su trčali sa naše strane Klinč brda i mogli smo ih cijelo vrijeme čuti.

"Stari Slick trči u sve manjim krugovima" rekao je djed, "ovaj put će ih, kad pređu potok, možda dovesti točno pred nas." Djed je bio u pravu. Čuli smo ih kako prelaze potok malo niže od nas... i dok sam slušao njihov lavež i pljuskanje vode, djed se iznenada uspravio i zgrabio me za ruku.

"Eno ga", prošaptao je djed. I vidio sam ga. Stari Slick se provlačio između vrba uz obalu potoka. Kaskao je, isplaženog jezika, a kitnjasti se rep nekako bezbrižno vijorio iza njega. Naćulio je uši, a po tome kako je obilazio oko grmova očito je bilo da mu se baš ni ne žuri. Jednom je čak zastao, podigao prednju šapu i polizao je; tad je okrenuo glavu u smjeru iz kojeg je dolazio lavež pasa, osluhnuo i nastavio kaskati.

Dolje u potoku, ispred mjesta gdje smo djed i ja sjedili, nekoliko je stijena virilo iz vode. Kad je stari Slick stigao do stijena, zastao je i ogledao se oko sebe, kao da je htio provjeriti koliko su psi daleko od njega. Onda je mrtav hladan sjeo. Okrenuo nam je leđa i jednostavno sjedio tamo promatrajući potok. Krzno mu se presijavalo crvenim odsjajem na mjesečini, a psi su se približavali.

Djed mi je stisnuo ruku. "Sad ga dobro gledaj!" Stari Slick je skočio s obale potoka na prvu stijenu. Počeo se okretati oko sebe, uistinu je plesao. Onda je skočio na sljedeću stijenu i na njoj ponovio svoj ples, pa na sljedeću, i sljedeću, dok nije došao do posljednje, skoro nasred potoka.

Onda se vratio, skačući sa stijene na stijenu, dok nije stigao na stijenu najbližu obali. Opet je zastao i osluškivao. Tad je skočio u vodu i odgacao uzvodno, dok nije nestao iza jednog zavoja. U zadnji čas, moglo bi se reći, jer taman što je on nestao, dojurili su psi.

Blue Boy je skočio naprijed, nosa priljubljenog uz tlo, tik iza njega bio je stari Rippit i potom na malom odstojanju Bess i Little Red. Povremeno bi neki od njih podigao njušku i počeo zavijati "Uuuuuuuuuuuuuuu!" i krv bi ti se sledila u žilama.

Došli su do mjesta gdje su one stijene virile iz vode, i Blue Boy je bez oklijevanja počeo skakati sa stijene na stijenu, a ostali su ga slijedili.

Kada su stigli do zadnje stijene na sredini potoka, Blue Boy je zastao, ali stari Rippit nije. Odmah je skočio u vodu i počeo plivati prema drugoj obali. I Bess je tada skočila i zaplivala za njim.

Blue Boy je podigao nos i počeo njuškati zrak, i Little Red je stajao na stijeni pokraj njega. Za tren su Blue Boy i Little Red već skakali od stijene do stijene natrag prema nama. Došli su do obale; Blue Boy na čelu, a Little Red za njim. Tada je Blue Boy našao trag starog Slicka, i počeo zavijati, otegnuto i glasno, a Little Red mu se pridružio.

Bess je prestala plivati i vratila se, a stari Rippit je trčao gore-dolje drugom obalom potoka i nije znao što bi. Zavijao je i lajao i trčao tamo-amo nosa priljubljenog uz tlo. Kada je začuo Blue Boya skočio je u vodu i

počeo tako brzo plivati da mu je glava povremeno bila pod vodom, dok nije stigao do naše obale i krenuo za ostalima.

Ja i djed smo se tako smijali da smo se umalo otkotrljali niz planinu.

Stopalo mi je izgubilo oslonac na borovom korijenu tako da sam se otkotrljao u grmlje borovnice. Djed me izvukao i nastavili smo se smijati dok mi je vadio čičkove iz kose.

Djed je rekao da je znao kako će se stari Slick poslužiti tim trikom i zato je bio izabrao da baš tu sjednemo. Sigurno je i stari Slick, rekao je, sjedio negdje u blizini i promatrao pse.

Objasnio je kako je stari Slick čekao pse sve dok se nisu približili, zato da bi njegov miris na stijenama bio još svjež, jer je računao na izazivanje uzbuđenja zbog kojeg će njihovi osjećaji nadvladati njihov razum. I tako je i bilo, kod starog Rippita i Bess, ali ne i kod Blue Bova i Little Reda.

Djed je rekao daje već puno puta bio svjedok nečeg takvog: kad osjećaji nadvladaju razum, ljudi se ne ponašaju ništa pametnije od starog Rippita. I ja sam bio tog mišljenja.

Počelo je svitati a ja to nisam ni primijetio. Ja i djed smo se spuštali dolje prema čistini na obali potoka i jeli kekse i meso. Psi su jurili kroz šumu po padini ispred nas.

Sunce se popelo iznad vrha planine, kapljice rose na lišću drveća presijavale su se i izmamile palčića i crvenog kardinala iz njihovih noćnih skloništa. Djed je komadom zaobljene cedrove kore zagrabio hladne vode iz potoka u plićaku gdje su se mogli vidjeti oblutci na dnu. Voda je imala okus po cedrovini i to mi je pojačalo glad, ali već smo bili pojeli sve kekse.

Djed je rekao da bi se stari Slick možda mogao ponovo pojaviti malo uzvodno i možda bismo ga mogli opet vidjeti - ali moramo sjediti i biti jako tihi.

Sjeo sam i nisam se pomaknuo čak ni kada su mi se mravi počeli penjati uz nogu. Djed je vidio mrave i rekao da ih smijem skinuti sa noge; stari Slick to neće čuti. Pa sam ih skinuo.

Nakon nekog vremena opet smo začuli pse, ovaj put malo nizvodno. I tad smo ga ugledali. Kaskao je drugom obalom, jezik mu je visio iz gubice. Djed je tiho zazviždao. Stari Slick se zaustavio i počeo zuriti u nas preko potoka. Tako je stajao jednu minutu. Oči su mu bile poluzatvorene, izgledale su kao da nam se smije. Onda je zafrktao i otrčao.

Djed je rekao daje stari Slick zafrktao iz protesta što smo mu priredili sve te neugodnosti.

I još je spomenuo priče nekih ljudi da se lisice smjenjuju kao u štafeti, što je on zaista i vidio. To je bilo prije puno godina kad je bio u lovu. Sjedio je na brežuljku povrh čistine, a jedna je lisica crvenog krzna trčala pred psima, zastala pred šupljim stablom i malo zalajala. Onda je druga lisica izašla iz šupljine stabla, a prva ušla unutra umjesto nje. Tad je druga lisica otrčala, odvlačeći pse za sobom. Rekao je da je prišao bliže tom šupljem stablu i zaista je čuo onu prvu lisicu kako unutra hrče, dok su psi trčali na nekoliko koraka od nje. Lisica stvarno, rekao je, može biti toliko samouvjereni i osjećati se tako sigurnom da uopće ne brine koliko blizu će psi protrčati.

Blue Boy i ostali dolazili su uz obalu potoka. Svakih par koraka digli bi noseve i promuklo zalajali. Trag je intenzivno mirisao. U sljedećem

trenutku opet su nestali. Samo se jedan glas odvojio od ostalih i nakon nekog vremena počeo bespomoćno zavijati.

Djed je opsovao. "Prokletstvo! Stari Rippit opet vara, opet je pokušao presjeći put starom Slicku. I sad se izgubio i ne može naći put natrag." Takvog psa u planinama zovu "prevarant".

Sad i mi moramo glasno vikati i urlati, rekao je djed, da bi stari Rippit našao put natrag do nas, ali to će značiti kraj lova, jer će se i drugi psi vratiti.

Ja naravno nisam mogao vikati tako glasno i tako dugo kao djed - od mene je to zvučalo gotovo kao jodlanje - ali djed je rekao da je bilo sasvim u redu.

Uskoro su psi dotrčali mašući repovima, ali stari Rippit se sramio zbog onog što je učinio. Zaostajao je i držao se po strani od ostalih. Vjerojatno je pokušavao ostati neprimjećen. Tako mu i treba, rekao je djed. Možda će ovaj put naučiti da se ne može varati a da te to nepotrebno ne uvali u nevolju. Što je točno.

Kad smo ostavili za sobom viseću stijenu i počeli se spuštati tjesnacem, sunce se već spuštalo. Psi su vukli noge po stazi i vidio sam da su umorni. I ja sam bio umoran i bilo bi mi teško da djed nije polako hodao jer je i sam bio umoran.

Sunce je već zalazilo kad smo ugledali našu brvnaru i baku. Krenula je stazom nama u susret. Podigla me, iako bih ja mogao dalje hodati i da me nije podigla, i zagrlila djeda oko struka. Pretpostavljam da sam bio jako umoran, jer sam zaspao na njenom ramenu i ne sjećam se kako smo stigli do brvnare.

Volim te, Bonnie Bee

Kad se sad sjećam tih dana, izgleda mi da smo djed i ja bili prilično glupani i neznalice. Djed to naravno nije bio ako se radilo o planini, ili lovu, ili vremenu, i još dosta toga. Ali što se tiče riječi, knjiga i sličnih stvari, e tu je baka bila autoritet. Ona bi uvijek znala što i kako.

Kao onaj put kad nas je jedna dama pitala za put.

Vraćali smo se kući iz naselja i bili smo poprilično natovareni. Imali smo tako puno knjiga da smo ih morali podijeliti na dva dijela. Djed je bio van sebe zbog toliko knjiga. Rekao je da nam knjižničarka nagurava previše knjiga svaki mjesec i razni likovi iz njih bili su mu se pobrkali u glavi.

Prethodnog mjeseca je na primjer bio tvrdio da je Aleksandar Veliki na strani moćnih bankara u Kongresu u Washingtonu pokušao onemogućiti gospodina Jeffersona. Baka mu je objašnjavala da se Aleksandar Veliki nije bavio politikom u to vrijeme, da zapravo uopće nije ni živio u to doba. Ali djed si je to bio utuvio u glavu... i tako smo morali ponovo posuditi knjige o Aleksandru Velikom.

Djed je bio prilično siguran da će knjige potvrditi ono što je baka tvrdila. I ja sam bio prilično siguran u to, jer nikad nisam doživio da je baka bila u krivu u stvarima koje stoje u knjigama.

I tako, u dubini duše smo sve vrijeme znali daje baka u pravu, ali djeda je tištalo to što je zaključio da je uzrok čitave zabune upravo u tome što smo dobivali previše knjiga. Što se meni činilo sasvim logičnim zaključkom.

Bilo kako bilo, ja sam nosio jednu od knjiga gospodina Shakespearea i rječnik, i kanticu punu petroleja. Djed je nosio ostatak knjiga i limenku kave.

Baka je jako rado pila kavu i nadao sam se, kao i djed, da će kava spasiti situaciju kad dođemo do Aleksandra Velikog. Jer cijela ta stvar je baku mučila već čitav mjesec dana.

Hodali smo cestom iz naselja, djed naprijed a ja kao i uvijek za njim, kad se veliki crni automobil zaustavio pokraj nas. Bio je to najveći automobil koji sam ikada vidio. Unutra su sjedile dvije dame i dva gospodina, i automobil je imao staklene prozore koji su se spustili i nestali u vratima. Tako nešto nikad prije nisam bio vidio, a ni djed, i obojica nismo mogli odvojiti pogled od prozora koji je nestajao u vratima dok je dama vrtjela neku ručku. Kasnije mi je djed rekao da je on tu stvar dobro promotrio iz blizine i da je u vratima bio uski prorez kroz koji se staklo moglo spustiti. Ja ga nisam vidio jer nisam bio dovoljno visok.

Dama je bila jako fino odjevena i imala je prstenje na rukama i velike kugle koje su joj visjele iz ušiju.

"Kojim putem ćemo stići u Chattanooga?", upitala je, ali jedva smo ju mogli čuti jer je motor bio upaljen.

Djed je spustio limenku s kavom na zemlju i složio knjige na nju da se ne bi isprljale. Ja sam spustio kanticu s petrolejom. Jer djed je uvijek govorio da se trebaš s poštovanjem odnositi prema osobi koja ti nešto govori i trebaš je pažljivo slušati. Nakon što smo to učinili, djed je skinuo šešir pred damom, što je nju izgleda razljutilo jer se razderala na djeda:

"Pitam kojim putem možemo do Chattanooga? Jeste li gluhi?"

Djed je rekao: "Ne gospođo, dobro čujem i zdravlje me još dobro služi, hvala na pitanju. A kako ste vi?" Djed ju je to najozbiljnije upitao. Jer kod nas je bio običaj upitati za zdravlje kad sretnoš nekoga. Ja i djed

smo se malo iznenadili kad se ona razbjesnila, ali to je moglo biti i zato što su se ostali u autu smijali, sigurno nečemu što je ona bila učinila. Ona se još glasnije proderala: "Hoćete li nam konačno reći kako da dođemo do Chattanooga?"

"Da gospođo, rado ću vam to reći", rekao je djed.

"Dakle", rekla je dama, "pa recite!"

"Pa", rekao je djed, "kao prvo, krenuli ste u krivom smjeru, prema istoku. A hoćete na zapad. Ali trebate ići ne baš skroz prema zapadu, nego mrvicu prema sjeveru, otprilike prema onom velikom grebenu, eno ga tamo... i ako krenete prema njemu, trebali biste stići do Chattanooga."

Djed je ponovo skinuo šešir, i sagnuli smo se podignuti naše stvari.

Dama je proturila glavu kroz prozor. "Jeste li vi uopće normalni?" derala se. "Kojom cestom trebamo voziti?"

Djed se uspravio, sav iznenađen. "Pa, rekao bih, bilo kojim koji ide prema zapadu, gospođo, ali imajte na umu da trebate malo skrenuti prema sjeveru."

"Što ste vi, nekakvi stranci!" vikala je dama.

E tu je djed bio zatečen; i ja također, jer tu riječ još nikad nisam bio čuo, a kako mi je izgledalo, ni djed. Gledao je damu najprije dugo bez riječi, a onda je veoma čvrstim glasom rekao: "Mislim da jesmo."

Veliki automobil je odjurio, i to dalje istim smjerom, prema istoku, dakle krivim putem. Djed je vrtio glavom i rekao da je u svojih preko sedamdeset godina vidio nekoliko ludih ljudi, ali još nikog tako šašavog kao ova dama. Pitao sam djeda je li ona možda političarka, ali rekao je kako još nikad nije čuo da dama može biti političar - ali naravno moguće je da je žena nekog političara.

Skrenuli smo na zemljani put. Uvijek kad bismo, vraćajući se iz naselja, skrenuli na zemljani put, ja bih počeo smišljati što da pitam djeda. Kao što rekoh, on bi se uvijek zaustavio kad mu se netko obratio, kako bi sa punom pozornošću saslušao što mu se govori. Za mene je to bila šansa da ga sustignem. Mislim da sam bio prilično malen za svoje godine (pet, punih, već u šestoj), jer je vrh moje glave dosezao tek nešto iznad djedovih koljena i ići za djedom je za mene zapravo značilo neprestano trčati.

Već sam bio prilično zaostao za njim, i morao sam vikati iz sve snage da bi me djed čuo: "Djede, jesi li ti ikada bio u Chattanooga?"

Djed se zaustavio. "Neee", rekao je, "ali jednom sam skoro otišao tamo." Sustigao sam ga i ponovo spustio kanticu sa petrolejom.

"Ima tome sigurno dvadeset... može biti i trideset godina" rekao je djed.

"Imao sam jednog strica, zvao se Enoch, on je bio najmlađi od tatine braće. Bio je već zašao u godine, a kad bi popio to bi mu udarilo u glavu i onda bi odlutao. I tako, taj put je stric Enoch opet bio nestao kao i često prije toga negdje u osami visokih planina, ali tad ga nije bilo već više od tri ili četiri tjedna, i počeli se mi raspitivati kod putnika namjernika. I tako je do nas došao glas da je on u Chattanooga, u zatvoru. Ja sam se već bio spremio poći u Chattanooga po njega, ali taman kad sam htio krenuti, eto njega pred vratima."

Djed je zastao da malo razmisli, i onda se počeo smijati. "Ye'sir, pojavio se bosih nogu, u nekakvim prevelikim hlačama koje je morao pridržavati rukom da mu ne spadnu. Izgledao je kao da se hrvao s rakunima... tako je bio sav oderan. Ispalo je da je cijeli put natrag kroz planine prevalio pješice." Djed je prestao pričati jer se morao smijati, a ja sam sjeo na kanticu s petrolejom da malo odmorim noge.

"Stric Enoch je pričao da se bio napio tako da se nije mogao sjetiti kako je tamo dospio, ali probudio se u nekakvoj sobi u krevetu s dvije žene. Tek što se bio počeo odvajati od ženskih i izlaziti iz kreveta kad se na vratima začulo lupanje. U sobu je upala gromada od čovjeka. Tip je bio bijesan i rekao da mu je jedna od ženskih žena, a druga sestra. To bi značilo da se stric Enoch nekako uspio spandati praktički sa čitavom familijom. Stric Enoch je pričao da su i ženske odjednom počele vrištati kako mora onom grdosiji dati novaca, i tip je urlao, a stric Enoch je pokušavao naći svoje hlače. Nije baš vjerovao da je u džepu od hlača bilo novaca, ali znao je da je tamo imao nož, a, sudeći po izgledu, tipa je trebalo uzeti za ozbiljno. Ali nije mogao pronaći hlače, a nije imao šanse sjetiti se što je s njima napravio i, pošto mu ništa drugo nije preostalo, iskočio je kroz prozor. Za nevolju je soba bila na drugom katu, i stric Enoch je tresnuo dolje na šljunak i kamenje; zato je bio sav oderan. Bio je gol k'o od majke rođen, ali je izlazeći kroz prozor ščepao zavjesu i povukao je sa sobom. Zamotao se u tu zavjesu da prekrije golotinju i htio se negdje sakriti do mraka. Problem je bio u tome što se nije imao gdje sakriti. Pao je na ulicu punu prolaznika koji su išli tamo-amo, i dvaput ga je zamalo pregazila kočija. Na kraju je došla policija i strpala ga u zatvor.

Sljedećeg su mu jutro dali nekakve hlače, košulju i cipele koje su mu bile par brojeva prevelike, a onda je s još nekoliko zatvorenika morao mesti ulicu. Ali stric je rekao da nije bilo šanse pomesti tu ulicu. Gomila prolaznika je non-stop bacala otpatke, a njih koji su meli nije bilo ni šestorica. Pošto nije vidio nikakvog smisla u toj raboti, odlučio je otići i čim se ukazala prva prilika, zbrisao je. Jedan tip ga je zgrabio za košulju, ali on je trčao dalje, i tako je ostao bez košulje. Trčeći je ostao i bez

cipela, ali barem je uspio zadržati hlače. Dočepao se šume i tu se skrivao dok nije pao mrak, a onda se orijentirao po zvijezdama i tako se vratio doma. Tri su mu tjedna trebala za prelazak preko planina, a cijelo to vrijeme jeo je samo travu i žirove, kao vepar. To gaje izliječilo od pića... nakon toga se više nije približavao naselju, koliko ja znam. Neee", rekao je djed, "nisam nikad bio u Chattanooga; nemam ni namjeru ići tamo." Tu sam ja odmah odlučio da ni ja nemam namjeru ići u Chattanooga. Kasnije toga dana, dok smo bili za večerom, palo mi je na pamet upitati baku: "Bako, što je to stranci?"

Djed je prestao jesti, ali nije digao pogled sa tanjura. Baka je pogledala najprije mene, pa djeda. Zatreptala je očima. "Dakle", rekla je, "stranci su oni koji su negdje gdje se nisu rodili."

"Djed misli da smo mi stranci", objasnio sam, "tako je rekao." I onda sam ispričao o dami u velikom automobilu i kako je pitala jesmo li nas dvojica stranci i kako je djed rekao da misli da jesmo. Djed je odgurnuo tanjur.

"Razmislio sam; nismo se rodili tamo dolje na cesti, dakle na tom mjestu na cesti mi smo stranci. To je ionako samo još jedna presveta riječ bez koje se može." (Kad je baka slušala, on je uvijek govorio "presveta" umjesto "prokleta" jer pred bakom nije smio kleti.) "Kažem ja, tih presvetih riječi ima brate previše."

Djed je govorio kako bi na svijetu bilo manje svađe kad bi bilo manje riječi. Jednom mi je, kad smo nas dvojica bili nasamo, rekao da neki prokleti idiot non-stop izmišlja nove riječi koje ne služe ničem drugom nego stvaranju svađa. Tu sam se složio s njim. Za djeda je zvuk riječi, ili način kako ih izgovaraš, bio važniji od njenog značenja. Rekao je da ljudi ponekad govore različite riječi, ali se ipak razumiju, jer razumiju zvuk

riječi. Baka se složila s njim. To je bio način kako su njih dvoje razgovarali. Bakino ime je bilo Bonnie Bee, Lijepa Pčela. To sam znao jer sam jednom u noći čuo kad joj je rekao: "Razumijem te, Bonnie Bee." I to je značilo: "Volim te, Bonnie Bee", jer taj su zvuk i taj osjećaj bili u njegovim riječima.

I kad su razgovarali i kad bi baka rekla: "Razumiješ li me, Wales?", djed bi odgovorio: "Da, razumijem te." Razumijevanje i ljubav su za djeda i baku bili jedno te isto. Baka je govorila: ne možeš voljeti nekoga, ako ga ne razumiješ; ni ljude ni Boga ne možeš voljeti ako ih ne razumiješ.

Baka i djed su se razumjeli i zato su se i voljeli. Baka je rekla da je njihovo razumijevanje bivalo sve dublje i dublje kako su godine prolazile, i mislila je da će na kraju biti dublje nego što obični smrtnik može zamisliti ili objasniti. I zato su djed i baka to zvali "biti srodan".

Djed je rekao da se nekad u stara vremena pod riječju "rod" podrazumijevalo sve ljude koje si razumio i koji su tebe razumjeli, tako da je ta riječ tada značila "oni koje voliš". Ali ljudi su postali sebični, i tako su tu riječ sveli na to da znači samo one s kojima si u krvnom srodstvu; ali tvrdio je da ta riječ nije bila tako zamišljena.

Djed je rekao da je, kad je on bio mali, njegov tata imao prijatelja koji je dosta vremena provodio u njihovoj kolibi. On je bio jedan stari Cherokee po imenu Coon Jack, Rakun Jack, i bio je uvijek loše volje i razdražljiv.

Djed nije mogao shvatiti stoje njegov tata vidio u starom Coon Jacku.

S vremena na vrijeme su, pričao je djed, odlazili u malu crkvicu u dolini.

Jedne nedjelje je bila ispovijed. Svatko je ustao kad bi osjetio

Gospodinov poziv i pred svima na glas rekao stoje zgriješio i koliko voli

Gospoda Boga.

Dakle, te je nedjelje bila ispovijed i onda je Coon Jack ustao i rekao: "Čuo sam da se o meni loše govori iza mojih leđa. E pa znajte da ja to točno znam. Znam ja i zašto je to tako. Vi ste svi ljubomorni i zavidni, jer je meni povjeren na čuvanje ključ od ormara u kojem su molitvenici. E tako da znate: ako nekome od vas nešto ne paše, za njega imam nešto u džepu."

I onda je, pričao je djed, Coon Jack zadigao svoju košulju od jelenje kože i svi su mogli vidjeti držak od pištolja u njegovom džepu.

Djed je rekao da su u ta stara vremena ljudi u planinama, uključujući i njegovog tatu, bili tako divlji da ti se moglo dogoditi da te netko upuca bez razloga, ako je na primjer bio ljut zbog lošeg vremena. Takvih je ljudi crkva bila puna te nedjelje. Ali ni jedan od njih nije podigao ni obrvu.

Tada je djedov tata, moj pradjed, ustao i rekao: "Coon Jack, mi ti se svi divimo kako dobro vodiš računa o ključu od ormara u kojem su molitvenici. Nitko to još nije tako dobro obavljao kao ti. Ako su te neke riječi uvrijedile, ja ti ovdje i sada kažem da je svim prisutnima zbog toga jako žao."

Coon Jack je sjeo, potpuno smekšan i zadovoljan, kao i svi drugi prisutni. Na putu kući, djed je pitao svog tatu zašto su ljudi dopustili Coon Jacku da im govori takve drskosti, i počeo se rugati na račun Coon Jacka jer se pravio toliko važan zbog običnog ključa od ormara. Njegov tata mu je tada rekao: "Sine, nemoj se rugati Coon Jacku. Znaš, kad su Cherokee bili prisiljeni napustiti svoju zemlju i otići u rezervat, Coon Jack je bio mlad, otišao je u planine i sam se dalje borio. Kad je počeo rat između sjevernih i južnih država Amerike, pomislio je da će se možda sad moći boriti protiv proklete vlade i osloboditi zemlju svog naroda. On se dugo

borio. I uvijek je izgubio. Kad je rat završio, došli su političari i htjeli nam oteti i ono što nam je još bilo preostalo. Coon Jack se opet borio, i bježao, i skrivao se, i opet se borio. Vidiš sine, Coon Jack je proveo život boreći se. I sve što sada ima je ključ od ormara u kojem su molitvenici. Ako ti se Coon Jack čini mrzovoljnim... znaš, on se više nema za što boriti. A nikad nije naučio ništa drugo osim boriti se."

Djed je ispričao kako je tada bio jako blizu tome da se rasplače zbog Coon Jacka. Rekao je da je nakon toga Coon Jack mogao reći ili učiniti što god je htio, on ga je volio, jer ga je razumio.

Djed je rekao da je to bilo značenje riječi "rod" i da najteži problemi među ljudima nastaju kad oni ne koriste razumijevanje; a i zbog političara.

To sam odmah shvatio; i skoro sam se rasplakao zbog Coon Jacka.

Kako je prije bilo

Djed i baka su htjeli da znam kako je prije bilo. "Ako ne znaš ništa o prošlosti, nećeš imati ni budućnost. Ako ne znaš odakle je tvoj narod došao, nećeš znati ni kuda tvoj narod ide." I zato su mi ispričali kako je prije bilo.

Kako su vladini vojnici došli. Kako su Cherokee do tada obrađivali zemlju u svojim plodnim dolinama, kako su plesali svadbene plesove u proljeće kad novi život klija u zemlji; kad su i jelen i košuta, i pijevac i paunica zaneseni svojim ritualima plodnosti.

Kako su u jesen, kad bi prvi mraz okrenuo tikve, ofarbao lišće u crveno i stvrdnuo zrna žita, održavali svečanost zahvaljivanja na žetvi. Kako su zimi išli u lov i uvijek od biljaka i životinja za sebe uzeli samo onoliko koliko im je trebalo, vjerni Putu plemena Cherokee.

Kako su došli vladini vojnici i rekli im neka potpišu papir. Rekli su im da taj papir znači sigurnost da će bijeli doseljenici znati gdje se smiju naseljavati, a gdje je zemlja plemena Cherokee koju ne smiju dirati. A nakon što su potpisali papir, došlo je još više vladinih vojnika. Imali su puške, a na puškama su bili pričvršćeni dugi noževi. Vojnici su rekli da je papir promijenio riječi koje su bile na njemu. Riječi su sad govorile da pleme Cherokee mora napustiti svoje doline, svoje domove i svoje planine. Da mora otići daleko u smjeru zalazećeg sunca, gdje je vlada predvidjela drugu zemlju za pleme Cherokee; zemlju koju bijeli čovjek nije htio.

Ispričali su mi kako su došli vladini vojnici i opkolili jednu veliku dolinu. Noću su se mogle vidjeti njihove logorske vatre koje su gorjele u obruču oko doline. Puškama su satjerali pleme Cherokee u obruč.

Doveli su Cherokeeje iz drugih dolina i sa planina, u hordama, kao stoku, i satjerali i njih u obruč. Dugo su ih tu skupljali, a onda su, kad je većina plemena Cherokee bila opkoljena, dovezli kola i mazge i rekli im da se mogu kolima odvesti u zemlju zalazećeg sunca.

Pleme Cherokee više ništa nije posjedovalo. Ali nisu se ukrkali u kola, i zato su nešto uspjeli sačuvati. To se ne može ni vidjeti, ni nositi, ni jesti, ali nešto su sačuvali. Nisu se vozili. Nisu jahali. Hodali su.

Vladini vojnici su jahali ispred njih, pokraj njih, iza njih. Muškarci plemena Cherokee su hodali i gledali ravno pred sebe i nisu gledali ni u zemlju, ni u vojnike. Njihove žene i djeca slijedili su ih i nisu gledali vojnike.

Za njima su tandrkala prazna kola koja nisu služila ničemu. Kola nisu mogla ukrasti dušu plemena Cherokee. Zemlja im je bila ukradena,

njihova domovina; ali pleme Cherokee nije dopustilo da im kola ukradu dušu.

Dok su prolazili kroz naselja bijelog čovjeka, ljudi su stajali uz rub puta i gledali ih. U početku su se smijali. Kako su Cherokee glupi, hodaju pješke, a prazna kola tandrču iza njih. Cherokee nisu okrenuli glave na njihov smijeh, i uskoro je smijeh prestao.

Nakon nekog vremena počeli su umirati. Njihova duša nije umrla, niti je izgubila snagu. Umirala su djeca, starci i bolesni. U početku su im vojnici dopuštali da se zaustave sahraniti mrtve. Ali onda ih je sve više i više umiralo - na stotine, na tisuće. Više od jedne trećine plemena Cherokee pomrlo je za vrijeme marša. Onda su im vojnici rekli da mrtve smiju sahranjivati svaki treći dan. Jer vojnicima se žurilo, htjeli su što prije obaviti tu stvar sa plemenom Cherokee. Vojnici su rekli da mrtve mogu natovariti u kola; ali Cherokee su ih odbili staviti u kola bijelog čovjeka. Hodali su i nosili svoje mrtve.

Dječak je nosio svoju mrtvu sestricu i noću spavao na zemlji pokraj nje. Ujutro bi je ponovo uzeo u naručje i hodao dalje. Muž je nosio svoju mrtvu ženu. Sin je nosio svoju mrtvu majku, svog oca. Majka je nosila svoju mrtvu bebu. Nosili su ih u naručju. I hodali. I nisu okretali glave; nisu gledali ni vojnike, ni ljude koji su stajali uz rub ceste i promatrali kolonu kako prolazi. Neki od tih ljudi su plakali. Ali Cherokee nisu plakali. Nisu pokazivali svoj plač. Nisu htjeli bijelom čovjeku pokazati svoju dušu; kao što se nisu htjeli ni vozili u kolima.

Taj je marš nazvan "Marš suza". Ne zato što su Cherokee plakali; jer oni nisu plakali. Ljudi su taj marš nazvali Marš suza jer to zvuči romantično i opisuje tugu onih koji su stajali uz rub ceste i promatrali kolonu. Marš smrti ne zvuči romantično.

Ne može se pisati poezija o ukočenoj mrtvoj bebi u rukama svoje majke, o otvorenim bebinim očima koje bulje u plavo nebo, dok majka hoda. Ne može se pjevati pjesma o ocu koji na zemlju polaže teret mrtvog tijela svoje žene da bi ležao pokraj njega preko noći i ustao i nosio ga dalje sljedećeg jutra... oca koji kaže svom najstarijem sinu da ponese mrtvo tijelo svog najmlađeg brata. I da ne gleda... ne govori... ne plače... da se ne sjeća planina.

To ne bi bila lijepa pjesma. Zato taj marš zovu "Marš suza".

Na marš nisu krenuli svi pripadnici plemena Cherokee. Neki,iskusni gorštaci, pobjegli su duboko u njedra planinskih udolina, na najviše planinske grebene, i živjeli tamo sa ženama i djecom, uvijek u bijegu. Postavljali su klopke za divljač, ali ponekad se ne bi usudili vratiti po lovinu, jer bi došli vojnici. Iskapali su slatko korijenje iz zemlje, mljeli žir da bi dobili brašno, sjekli livadsko bilje za salatu, i jeli unutarnju stranu kore drveća. Lovili su ribu golim rukama u hladnim planinskim potocima i kretali se bešumno poput sjena. Taj narod je bio tu, ali ga se nije moglo ni vidjeti ni čuti. Narod koji je živio ostavljajući vrlo malo tragova za sobom.

Ali tu i tamo bi našli i prijatelje među bijelcima. Na primjer obitelj mog pradjeda, djedova oca. I oni su bili gorštaci, doseljenici iz škotskih planina. Nisu bili pohlepni za zemljom, niti profitom, voljeli su slobodu u planinama, kao i Cherokee.

Baka mi je pričala kako je djedov otac upoznao svoju ženu, djedovu mamu, i njezin narod, Cherokee. On je bio u stanju primijetiti i jedva vidljive ljudske tragove. Jednom je, kad je primijetio tragove, otišao kući, donio sočan komad jelenjeg buta i ostavio ga na tom mjestu. Uz meso je ostavio i svoju pušku i nož.

Sljedećeg se jutro vratio. Mesa nije bilo, ali puška i nož još su uvijek bili tamo, a pokraj njih je ležao još jedan nož, dugi indijanski nož, i tomahavk. Nije ih uzeo. Umjesto toga otišao je kući po nekoliko klipova kukuruza, položio ih pokraj oružja, i ostao tu stajati. Dugo je tako čekao. Došli su kasno popodne. Šuljali su se polako od drveta do drveta, zastajali, pa ponovo oprezno kretali. Pradjed je ispružio ruke, a oni su, njih desetak muškaraca, žena i djece, ispružili svoje ruke i dotakli njegove. Baka je rekla da je svatko od njih morao rukama premostiti veliku udaljenost, ali učinili su to.

Kad je pradjed odrastao i stasao, oženio se najmlađom od djevojaka. Skupa su držali svadbeni štap od hikori drveta i onda su ga unijeli u svoju kolibu, i nisu ga slomili do kraja života. Ona je nosila perje crvenokrile ševe u kosi, i zato su je zvali Crveno Krilo. Bila je vitka kao trska i svake večeri bi pjevala.

Djed i baka su mi pričali i o posljednjim pradjedovim godinama.

On je bio stari ratnik. Ratovao je na strani Konfederacije južnih američkih država, protiv dalekog nevidljivog čudovišta - vlade, čudovišta koje je ugrožavalo njegov narod i njegovu kolibu. Imao je sijedu bradu, godine su povile njegovo mršavo tijelo, i kad je zimi puhalo kroz pukotine u zidovima brvnare, stare bi ga rane ponovo počinjale boljeti. Posjekotina od sablje cijelom dužinom njegove lijeve ruke; oštrica je bila ozlijedila kost, kao mesarova sjekira. Meso je zaraslo, ali u kosti je osjećao pulsirajuću bol koja ga je podsjećala na vladine vojnike. Te noći je bio popio pola boce Kentuck viskija dok su drugi vojnici držali komad željeza u vatri dok se nije užarilo; onda su mu spalili ranu i tako zaustavili krvarenje. Nakon toga se ponovo popeo na konja.

Najgore ga je mučio gležanj. Mrzio je taj svoj gležanj. Bio je odebljao i otečen tamo gdje ga je kugla raznijela. On to nije odmah ni primijetio te noći u zanosu bitke. Bila ga je uhvatila ratnička groznica, to je bio naslijedio od svojih predaka. Nije osjećao strah, nego samo napadački žar, dok je konj pod njim lak i brz kao strijela grabio preko bojnog polja i vjetar mu šibao lice snagom oluje; napadački žar koji mu je iz prsa, iz grla, oteo divlji, buntovni indijanski urlik.

Zato je bilo moguće da mu kugla razmrskala pola noge a da on to i ne primijeti. Tek dvadeset milja dalje, kad su se konjanici okupili u tami jedne mračne planinske udoline, kad je skočio iz sedla i kad je noga pod njim popustila, kad je krv navrla iz čizme kao iz punog vedra, tek je tada primijetio.

Rado se sjećao tog napada. To sjećanje je ublažavalo mržnju koju je osjećao prema štapu s kojim je hodao, i prema šepanju.

Najteža rana koju je zadobio bila je u utrobi. Sa strane, blizu kuka.

Olovna je kugla još uvijek bila unutra, nikad mu nije izvađena. Nagrizala ga je dan i noć, kao kad štakor glođe klip kukuruza, bez prestanka.

Razjedala mu je utrobu; očekivao je da će doći dan kad će ga poleći na pod planinske kolibe i razrezati mu trbuh kao zaklanom biku. Iz rane će izaći gnoj, gangrena. Naravno da neće biti anestetika, samo krigla viskija. I tu će umrijeti, na podu kolibe, u lokvi svoje krvi. Neće biti posljednjih riječi; ali dok mu budu držali ruke i noge u samrtnim trzajima, njegovo staro žilavo tijelo još će se jednom izviti s poda, a divlji urlik izazova omrznutoj vladi još će se jednom, zadnji put, zaoriti iz grla starog uzvišenog ratnika, i onda će umrijeti.

Vladinom olovu je trebalo četrdeset godina da ga ubije. S njim je umiralo njegovo stoljeće. Vrijeme krvi, i borbe, i smrti; jedino vrijeme koje je

upoznao. Dolazilo je novo stoljeće, s novim ljudima koji marširaju... i nose svoje mrtve.

Njegov najstariji sin jednoga je dana odjahao prema zalazećem suncu, prema rezervatu u kojem je živio ostatak plemena. Drugi po redu umro je negdje u Teksasu. Na kraju života uz pradjeda je bila samo Crveno Krilo, kao i na početku, ali i njegov najmlađi sin, moj djed.

Pradjed je još uvijek mogao jahati. Mogao je na divljem mustangu preskočiti ogradu na livadi. Još uvijek je po navici vezivao konjski rep u čvor da ne bi za njim ostajao trag od konjskih dlaka.

Ali bolovi su bili sve gori i gori, i više ih ni viski nije mogao ublažiti.

Približavao se dan kada će ga poleći na pod kolibe. I on je to znao.

U planinama Tennesseeja jesen je došla kraju. Vjetar je odgrizao zadnje lišće s hrastova i oraha. Tog zimskog popodneva se sa svojim sinom bio spustio niz udolinu gotovo do pola puta. Nije htio priznati da se više ne može penjati na planinu.

Gledali su golo drveće na grebenu, čije su se oštre konture ocrtavale na pozadini blijedog neba. Pravili su se da promatraju zrake slabog zimskog sunca koje su padale na zemlju. Nisu mogli pogledati jedan drugog.

"Čini se da ti neću puno ostaviti", rekao je starac, i blago se nasmijao, "stara koliba bi mogla poslužiti za vatricu na kojoj bi mogao ogrijati ruke, puno više od toga ne vrijedi, čini se."

Njegov sin je pažljivo promatrao planinu. "Čini se", rekao je sin tiho.

"Ti si odrastao muškarac, imaš vlastitu obitelj", rekao je starac, "ne moram ti puno objašnjavati... Mi pružamo ruku prijatelju jednako brzo kao što, da bismo obranili ono u što vjerujemo, dižemo ruku na neprijatelja. Moje vrijeme je prošlo, i sad dolazi jedno drugo vrijeme koje ja ne razumijem, tvoje vrijeme. Ja ne bih znao u njemu živjeti... ništa

bolje od Coon Jacka. Misli na to da tome ideš u susret skoro praznih ruku... ali imaš planine koje voliš, koje se neće promijeniti ni iznevjeriti te; ljudi smo koji pošteno žive po svojim osjećajima."

"Mislit ću na to." rekao je sin. Slabo sunce je bilo zašlo iza grebena, puhao je oštar vjetar. Starcu je to bilo teško reći - ali rekao je:

"...I...ja...volim te sine."

Sin nije ništa rekao, ali je položio ruku starom ocu na mršava ramena. Sjene u dolini sad su bile duboke, a lijevo i desno od njih u tami su se uzdizale planine. I tako su se polako uputili do svoje kolibe, starac oslanjajući se na štap.

To je bio zadnji put koji je djed prošao sa svojim ocem, i njihov zadnji razgovor.

Puno puta sam bio na grobovima djedovih roditelja; leže jedno pokraj drugog, na uzvisini ispod bijelih hrastova, gdje u jesen lišće duboko do koljena prekriva tlo, dok ga oštri zimski vjetar ne otpuše. Gdje samo indijanske ljubičice, neosjetljive na hladnoću, niknu u proljeće sićušne i plave.

Njihov svadbeni štap je još uvijek tamo. Staro hikori drvo je izbljedjelo od kiše i sunca, ali štap još uvijek nije slomljen. Prekriven je urezima, za svaku tugu, za svaku sreću, za svaku svađu nakon koje su se pomirili, po jedan urez. Još uvijek leži iznad njihovih glava i povezuje ih. A imena urezana u štap su tako malena da moraš kleknuti kako bi ih pročitao: Ethan i Crveno Krilo.

PineBilly

U zimsko doba bismo skupljali suho lišće u šumi i razastirali ga po kukuruznom polju. Ono je bilo na kraju udoline, iza štale, a posred polja

tekao je potok. Djed je polje bio proširio i na padine gdje se počinjala uspinjati planina. "Kose", kako je djed nazivao strme dijelove kukuružišta, nisu davale dobar kukuruz, ali on ga je ipak i tamo sijao. U dolini nije bilo baš puno ravne zemlje.

Meni se sviđalo skupljati lišće i trpati ga u vreće. Bile su lagane za nositi. Djed i ja i baka smo uvijek pomagali jedno drugom napuniti vreće. Djed bi odjednom nosio po dvije, ponekad i tri vreće. Ja sam jednom pokušao nositi dvije odjednom, ali nisam s njima daleko dogurao. Lišće mi je bilo do koljena, kao smeđi snijeg, s nešto žutih mrlja javorova lišća, i još malo crvenih mrlja od lišća šupljeg gumovca i rujevine.

Dovukli bismo vreće iz šume i razastirali lišće po polju. I borove iglice također. Djed je rekao da su borove iglice neophodne kako bi zakiselile tlo - samo ih ne treba stavljati previše!

Nikad nismo radili tako dugo ili teško da bi mi to postalo naporno. Obično bi nas nešto "omelo" pri radu, kako je djed imao običaj reći, to jest nešto bi nam odvuklo pažnju.

Baka bi našla mrkvu, i iskopala je; to bi je odvelo do ginsenga, ili korijena rakovine... ili vrijesa... ili sasa-frasa... ili gospine papučice. Ona je poznavala sve šumsko bilje i spravljala je od njega lijekove. Imala je lijek protiv svake bolesti. Njezini lijekovi su i pomagali; ali neke od njezinih napitaka nisam pio baš rado.

Ja i djed smo obično naišli na hikori-orahe, ili patuljaste orahe, ili kestene, a ponekad čak i na velike orahe. Ne da smo ih posebno tražili, nego su se oni nekako pojavljivali sami od sebe nama pred nosom. I tako, od sveg tog jela i skupljanja oraha i korijenja, i gledanja rakuna ili promatranja djetlića, ne bismo stigli skupljati lišće.

Kad bismo se nakon toga u sumrak vraćali niz udolinu, svi natovareni orasima i korijenjem i sličnim stvarima, djed bi mrmljao psovke sebi u bradu tako da ga baka ne čuje, a onda bi objavio da se idući put nećemo dati "omesti" od takvih bedastoća; nego ćemo cijelo vrijeme skupljati lišće. Što je meni uvijek jako tmurno zvučalo - ali nikad se nije dogodilo. Ali vreću po vreću, na kraju bismo ipak uspjeli prekriti cijelo kukuruzište lišćem i borovim iglicama. I nakon prve kiše, kad bi se lišće prilijepilo za tlo, djed bi upregao starog Sama, mazgu, i zaorali bismo lišće u zemlju. Kažem "mi", jer djed bi i meni ponekad dopustio da malo orem. Morao sam dići ruke iznad glave da bih dosegao drške od pluga i većinu vremena sam morao vući drške pluga iz sve snage prema dolje da vrh pluga ne bi otišao preduboko u zemlju. Ponekad bi oštrica pluga skroz izašla iz zemlje, i plug bi klepetao po površini bez da ore. Stari Sam je imao strpljenja sa mnom. Zaustavio bi se dok sam se ja borio s plugom, a onda bi opet krenuo kad bih ja zaviknuo: "Kreeeći!" Sad sam morao gurati drške od pluga prema gore kako bi oštrica opet ušla u zemlju; dok sam tako vukao i gurao, naučio sam paziti da mi glava ne dospije pod prečku, nakon što me prečka između drški par puta dobro zakačila. Djed je išao za mnom, ali puštao me da sam orem.

Ako si htio da stari Sam skrene u lijevo, viknuo si "Hooj!", a ako si htio da skrene u desno, rekao si "Điiii!". Kad bi stari Sam malo zastranio u lijevo, ja bih viknuo: "Điii!"; ali Sam je bio malo nagluh, pa bi nastavio hodati u istom smjeru. Onda bi djed preuzeo: "Điii! Điii! Điii! Do sto prokletih vragova Điii!" i onda bi se stari Sam vratio natrag.

Nevolja je bila u tome što je stari Sam sve to toliko puta čuo da je povezao "Điii" i "Do sto prokletih vragova", i reagirao je samo kad bi čuo

sve to skupa. To je imalo za posljedicu sve više i više psovanja, tako da sam i ja morao psovati s djedom ako sam htio s njim orati.

Sve je bilo dobro dok me jednoga dana nije čula baka. Naljutila se na djeda i jako ga špotala. Nakon toga sam mogao orati samo kad baka nije bila tu.

Stari Sam je bio slijep na lijevo oko i zato se, kad bi došao do kraja polja, ne bi htio okrenuti na lijevo, jer se naravno bojao da će u nešto udariti.

Uvijek bi se okretao na desnu stranu, na koju je vidio kuda ide. Kad oreš, okretanje uvijek na istu stranu sasvim dobro funkcionira na jednom kraju polja; ali na drugom kraju polja imaš problem. Tu moraš sasvim izvaditi plug iz zemlje i podignuti ga i prenijeti kroz grmlje i koprive i tome slično. Djed je rekao da moramo biti strpljivi sa starim Samom jer je bio star i napola slijep. Ja sam i bio strpljiv. Ali bojao sam se svakog okretanja na desnom rubu polja. Osobito kad bi me tamo čekao gustiš trnovitog grmlja.

Jednom je djed tako vukao plug kroz koprive i stao nogom u jedan šuplji panj. Bio je topao dan, a u panju je bilo osinje gnijezdo. Ose su mu ušle u nogavicu i on je urlajući odjurio u potok. Vidio sam da ose navaljuju pa sam i ja skočio u potok. Djed je ležao u vodi, lupao po nogavicama i kleo starog Sama. Tog je trenutka skoro izgubio strpljenje.

Ali stari Sam je strpljivo stajao i čekao dok se djed nije smirio. Problem je bio u tome što više nismo mogli do pluga. Ose su se bile uznemirile i sad su letjele i ljutito zujale točno iznad pluga. Ja i djed smo došli na sredinu polja i djed je pokušao dozvati starog Sama da dođe do nas.

Djed je zvao: "Saam, dođi amo, Sam, stari moj - hajde dođi...!" ali stari Sam ni da mrdne. Znao je on svoj posao: ne smije vući plug bez orača preko polja.

Djed je pokušao sve moguće. Kleo je i psovao i na kraju se spustio na sve četiri i počeo njištati kao mazga. Po mojem mišljenju prilično je dobro njištao, skoro kao prava mazga.

Stari Sam je spustio uši prema naprijed i zaprepašteno buljio u djeda, ali nije se pomakao s mjesta. I ja sam pokušao njištati ali, naravno, nisam njištao ni blizu tako dobro kao djed. Kad je djed opazio da nas baka, koja je u međuvremenu došla, promatra kako na sve četiri njištimo nasred polja, odustao je.

Morao je otići u šumu po jednu dobru granu s velikim čvorom na vrhu. Zapalio ju je i onda baklju gurnuo u šupljinu panja. Dim je otjerao ose i plug je opet bio slobodan.

Dok smo se te večeri vraćali prema kolibi djed je rekao kako ga već godinama muči zagonetka je li stari Sam najgluplja mazga na cijelome svijetu, ili najpametnija. Ni ja to nikad nisam uspio dokučiti.

Ali meni se sviđalo oranje. Kad sam s djedom orao, osjećao sam se odraslim. Dok smo hodali niz stazu prema kolibi, činilo mi se da su mi koraci dulji nego inače kad bih trčao za djedom. Djed bi me uvijek jako hvalio baki za večerom, i baka bi se složila s njim da ću uskoro postati muškarac.

Jedne smo večeri tako sjedili za stolom, kad su odjednom psi počeli lajati. Svi smo izašli na verandu, i vidjeli jednog čovjeka kako preko brvna prelazi potok idući prema našoj kolibi. Bio je zgodan čovjek, visok skoro kao djed. Najviše su mi se svidjele njegove cipele, bile su žute, visoke do gležnja, pri gornjem su rubu preko njih bile prevrnute bijele čarape. Nogavice hlača dosezale su mu tik do iznad čarapa. Imao je na sebi kratak crni kaput, bijelu košulju i malen šešir koji mu se nahero

smjestio na glavi. Nosio je podug kofer u ruci. Baka i djed su ga očito poznavali; bio je to Pine Billy, Bor Billy.

"Gle, Pine Billy", rekao je djed. Pine Billy je mahnuo rukom. "Uđi i počini malo", rekao je djed.

Pine Billy je zastao na pragu. "Baš mi je bilo usput, pa rekoh, da svratim" rekao je. A ja sam se čudio kako usput, kamo, kad su iza nas bile samo planine.

"Ostat ćeš i jesti s nama", rekla je baka, uzela Pine Billyjevu ruku i uvukla ga u kolibu. Djed je ponio Pine Billyjev kofer i ušli smo u kuhinju. Odmah sam vidio da je Pine Billy djedu i baki bio jako drag.

Iz džepova je izvukao četiri slatka krumpira i dao ih baki. Ona je od njih napravila pitu od koje je Pine Billy pojeo tri komada. Ja sam dobio jedan komad i nadao sam se da Pine Billy neće pojesti zadnji komad. Digli smo se od stola i prešli sjediti uz kamin, a preostali je komad pite ostao na stolu.

Pine Billy se puno smijao i rekao da ću uskoro biti veći od djeda. Meni je to bilo drago čuti. Rekao je da je baka još ljepša nego kad ju je prošli put vidio, što je baki bilo drago - a i djedu. Pine Billy mi je odjednom bio drag iako je bio pojeo tri komada pite; to su tako i tako bili njegovi slatki krumpiri.

Sjedili smo pred kaminom. Baka u svojoj stolici na ljuljanje, a djed u svojoj. Znao sam da sad dolazi nešto važno. Djed je upitao: "I, Pine Billy, ima li što nova, jesi li štogod čuo?"

Pine Bili se naslonio na zid tako da su samo zadnje noge stolca bile na podu. Onda je palcem i kažiprstom izvukao prema naprijed svoju donju usnu i u nju iz jedne kutijice istresao nešto duhana za žvakanje. I baku i djeda ponudio je svojim duhanom, ali oni su odmahnuili glavom. Pine

Billy se nije baš žurio odgovoriti na djedovo pitanje. Pljunuo je u vatru. "Dakle", rekao je, "izgleda da sam naišao na nešto što će me riješiti svih briga." Ponovo je pljunuo u vatru i sve nas jednog po jednog pogledao. Ja nisam pojma imao što to znači, ali vidio sam da se radi o nečem jako važnom.

I djed je to očito smatrao važnim jer je upitao, "O čemu se radi, Pine Billy?"

Pine Billy se opet naslonio i promatrao stropne grede. Prekrižio je ruke na trbuhu.

"Biće da je to bilo prošle srijede... ne, bio je utorak; znam točno, jer sam u ponedjeljak svir'o na plesu kod Skakutave Jody. Tako je, utorak je bio. Dakle u utorak sam prolazio kroz mjesto. Znaš mjesnog policajca, Turnera, zvanog Smokehouse, Sušional"

"Da, da, sretnem ga koji put.", rekao je djed već pomalo nestrpljivo.

"E pa", rekao je Pine Billy, "stojim ja tako na uglu i razgovaram sa Smokehouse Turnerom, kad se jedan veliki sjajni auto doveze do benzinske pumpe na drugoj strani ulice. Turner ga nije ni primijetio...ali ja jesam. Unutra je bio samo jedan sam tip, gizdav kao paun. Tipičan velegrađanin. Izašao je iz auta i rekao Joe Holcombu da napuni do vrha. A ja ga promatram. I on je pokoji put bacio pogled oko sebe, nekako podmuklo. To mi je odmah upalo u oči. Ja si mislim, sigurno velegradski kriminalac. Naravski, nisam to rekao Turneru, nego onako, sam sebi. A Turneru sam rekao: Turneru, ti dobro znaš da sam ja protiv cinkarenja... al velegradski kriminalci, e to je nešto drugo, a onaj tip tamo meni totalno sumnjivo izgleda."

Turner odmjeri tipa pa kaže: "Možebit imaš pravo, Pine Billy. Malo ćemo ga provjerit" i krene preko ceste pravo prema autu od onog tipa.

Pine Billy je spustio sve četiri noge stolca na pod, pljunuo u vatru i neko vrijeme promatrao cjepanice kako gore. Ja sam jedva čekao da nastavi pričati da čujem što je dalje bilo s kriminalcem.

Kad je završio promatranje cjepanica, Pine Billy je rekao: "E sad, kao što znate, Turner ne zna ni čitat ni pisat, a pošto ja donekle izlazim na kraj sa slovima, poš'o sam za njim za slučaj da mu budem potreban. Tip nas je vidio kako dolazimo i sjeo natrag u auto. Došli mi do auta, a Turner se nasloni na prozor i pristojno ga upita što traži u našem mjestu. Tip nervozan, to se vidjelo, i kaže da je na putu za Floridu. Što je zvučalo sumnjivo."

I meni je to zvučalo sumnjivo, a vidio sam da je i djed klimnuo glavom. Pine Billy je nastavio. Pita Turner: "Odakle putujete?" Tip kaže, iz Chicaga. "U redu" kaže njemu Turner, ali mu kaže i neka napusti mjesto, jer tu nema što tražiti. Tip je rekao da hoće. A u međuvremenu... Pine Billy je zaškiljio na djeda i baku ...u međuvremenu se ja odšuljam iza auta i pročitam slovo po slovo šta mu piše na tablicama. Povučem ja Smokehouse Turnera na stranu i kažem: "Tip veli da je iz Chicaga, al na tablicama mu piše Illinova." E tu se Turner obruši na tipa ko medvjed na med. Izvuče ga iz auta i skreše mu u brk..."Ako si iz Chicaga, kako to da imaš tablice iz Illinova?" Turner je znao da ga sad ima u šaci. Tip nije znao što bi rekao. Uхватili ga u laži, vidite. Pokušao se on izvući ulagivanjem Turneru, ali što jest jest, moram reći da Smokehouse Turner ne pada na ulagivanje.

Pine Billy je sad bio jako uzbuđen. "Turner je tipa strpao u zatvor i rek'o da će ga provjeriti; vjerojatno će biti velika nagrada, a Turner i ja dijelimo po pola. Sudeći po tome kako tip izgleda, mogla bi biti veća nagrada nego što si Turner i ja pretpostavljamo.

Djed i baka su se oboje složili da ta stvar puno obećaje. Djed je rekao da prema velegradskim kriminalcima ne treba imati sućuti. Tako sam i ja mislio. Svi smo jasno vidjeli da je Pine Billy još malo pa bogat čovjek. Ali Pine Billy je bio oprezan. Rekao je kako možda postoji mogućnost da nagrada neće biti baš toliko velika. A on nikad ne drži sva jaja u istoj košari, niti broji piliće prije nego što su se izlegli. To sam smatrao razumnim.

Za svaki je slučaj, rekao je, već bio poradio i najednom drugom projektu. Firma Read Eagle, čiji duhan je on uvijek žvakao, bila je raspisala jedan natječaj i objavila da će pobjedniku isplatiti 500 dolara - praktički dovoljno da se čovjek riješi svih briga do kraja života, rekao je Pine Billy. On je već poslao popunjen formular. Trebalo je samo napisati, zašto osobito voliš duhan marke Read Eagle.

O tome je dugo razmišljao, rekao je, prije nego što je popunio formular, i na kraju mu je na pamet pao odgovor koji će garantirano odnijeti prvu nagradu.

Većina ljudi će vjerojatno odgovoriti da je duhan za žvakanje Read Eagle dobar. To je i Pine Billy, naravno, napisao; ali njemu je pala na pamet još jedna puno bolja ideja. Napisao je da je Red Eagle najbolji duhan za žvakanje koji je ikad stavio u usta. I da nikad neće staviti ni jedan drugi duhan u svoja usta, do kraja života.

"Čovjek samo treba upotrijebiti zdrav razum", rekao je Pine Billy. "Vrlo jednostavno: kad veliki bosovi u firmi Read Eagle pročitaju da ću čitavog života žvakati njihov duhan, onda će malo računati i bit će im jasno kako će na taj način od mene na kraju dobiti svih 500 dolara natrag. Nasuprot tome, ako novac daju nekome ko je napis'o samo da je duhan Read Eagle dobar, to nije tako siguran posao, nego rizik."

Veliki bosovi se nikad ne upuštaju u rizike, bar ne kad se radi o novcima; zato i jesu bogati. Tu se i djed složio s njim. I zato smo se svi složili da mu je pobjeda na natječaju praktički već u džepu.

Pine Billy je ustao, otišao do vrata i ispljunuo duhan. Onda se vratio do stola i uzeo zadnji komad pite od slatkog krumpira. Nisam mu zamjerio. Bio sam se doduše naoštrio na taj komad, ali uvidio sam: Pine Billy je bogat, zato je vjerojatno i zasluživao taj komad.

Djed je donio svoju kriglu i Pine Billy je povukao dva-tri velika gutljaja a djed jedan.

Baka je kašljala pa je popila svoj sirup protiv kašlja. Djed je nagovorio Pine Billyja da izvadi svoju violinu i odsvira "Crveno Krilo".

Djed i baka su nogama udarali o pod u taktu. Pine Billy je jako lijepo svirao, i uz to je i pjevao:

Mjesec večeras sja i obasjava Crveno Krilo povjetarac uzdiše, noćne ptice plaču. Negdje daleko, pod zvijezdama, njen dragi spava Dok Crveno Krilo jeca, srce joj je kod njega.

Zaspao sam na podu i baka me je odnijela u krevet. Zadnje što sam čuo bila je violina. Sanjao sam da je Pine Billy došao do naše kolibe, a bio je bogat i preko ramena je imao prebačenu vreću. Bila je puna slatkih krumpira.

Moje tajno mjesto

Rekao bih da uz tok potoka živi milijun malenih živih bića. Neki div koji bi iz visine mogao promatrati njegove zavoje i obline, vidio bi da je potok tok života.

Ja sam bio taj div. Preko dvije stope visok, morao sam se sagnuti poput diva da bih promatrao mala močvarišta gdje je plitka voda stvarala male vrtloge prije nego što bi nestala u dubinama tla.

Žabe su tu polagale svoja jaja, velike želatinaste kristalne kugle u kojima su se već vidjeli punoglavci kao crne točke. Čekali su dok im ne dođe vrijeme da progrizu put iz jaja u vodu. Potočne pastrve su iskakale iz vode loveći mošusne bube koje su plesale iznad potoka.

Kad držiš mošusnu bubu u ruci, ona miriše jakim slatkastim mirisom. Jednom sam proveo čitavo popodne skupljajući mošusne bube. Uspio sam uloviti samo nekoliko jer njih nije lako uloviti, i stavio sam ih u džep. Odnio sam ih baki jer sam znao da ona voli slatkaste mirise. Kad je pravila sapun, uvijek bi stavila kozilac u lužinu. Ona je bila još više uzbuđena zbog mošusnih buba kad sam joj ih dao nego ja ili, barem skoro toliko uzbuđena kao ja. Rekla je da nikad u životu nije pomirisala tako sladak miris i nije joj bilo jasno kako to da do tada nije znala za mošusne bube i da tako mirišu.

Za večerom je rekla djedu o tome još prije nego sam ja uspio progovoriti riječ; to je bio najfiniji miris koji je ikad pomirisala. Djed je bio zapanjen. Dao sam mu da ih pomiriše i on je rekao da živi već dulje od sedamdeset godina, a nije znao za taj miris.

Baka je rekla da sam ispravno postupio što sam bube donio doma jer, rekla je, kad naiđeš na nešto što je dobro, prvo što trebaš napraviti je potražiti nekoga s kim to možeš podijeliti; na taj se način dobro širi do najudaljenijih kutaka svijeta. Što je dobro. I imala je pravo.

Uvijek bih se prilično smočio kad bih gazio po potoku, ali baka mi zbog toga ni riječ ne bi rekla. Cherokee nikad ne grde djecu kad se iz šume vrate zamazana ili mokra.

Otišao bih prilično daleko uz potok, gazeći kroz bistru vodu, provlačeći se ispod zelenih zavjesa od granja žalosnih vrba. Zelena čipka od vodenih paprati povijala se preko vode i nudila se malom vodenom kišobran-pauku da na njoj pričvrsti svoju mrežu.

Ta mala stvorenja pričvrste jedan kraj tanke niti na granu paprati, onda skoče u zrak, lučeći još više niti, i pokušavaju doskočiti na granu paprati na drugoj obali potoka. Ako im to uspije, tamo pričvrste svoju nit i onda opet skaču natrag - i tako stalno, s jedne na drugu stranu potoka - dok ne naprave svoju svjetlucavu mrežu iznad potoka.

To su odvažna mala stvorenja. Ako padnu u vodu, struja ih ponese i moraju se boriti da ostanu na površini i dočepaju se obale prije nego ih neka riba pojede.

Jednom sam čučao nasred potoka i promatrao jednog malog pauka kako pokušava prebaciti svoju nit na drugu stranu. On je, činilo se, bio odlučio napraviti najveću mrežu na cijelom potoku i zato je izabrao mjesto gdje je potok bio najširi. Pričvrstio bi svoju nit, skočio u zrak i pao u vodu.

Voda bi ga ponijela, on bi iz sve snage plivao, uspentrao bi se na obalu i vratio do iste one paprati. Onda bi ponovo pokušao. Kad se treći put vratio na paprat, dopuzao je do vrška jedne grane i legao; prednjih nogu prekriženih ispod brade, proučavao je vodu. Pretpostavljao sam da je bio blizu toga da odustane - ja sam bio, guzica mi se bila ukočila zbog zime od čučanja u hladnoj vodi. On je ležao tamo proučavajući i razmišljajući. Onda mu je nešto palo na pamet! Počeo je skakati gore dolje, gore dolje, i grana se počela njihati gore dolje. I dalje je tako skakao, skakao... i onda, iznenada, kad je grana bila jako visoko, odskočio je, raširio svoj kišobran - i uspio!

Bio je sav ponosan i skakao od oduševljenja, dok skoro nije pao u vodu. Na kraju je ipak napravio najveću mrežu koju sam ikada vidio.

I tako sam hodao uz potok i promatrao stvorenja koja su tu živjela.

Potočne lastavice čija su vrećasta gnijezda visjela sa vrbinih grana. One su u početku dizale veliku graju kad god bih došao. Kasnije, kad su me upoznale, samo bi promolile glavice iz svojih gnijezda i razgovarale sa mnom. Žabe su veselo kreketale posvuda uz obale potoka, ali bi utihnule kad bih se približio, sve dok mi djed nije objasnio kako žabe osjećaju podrhtavanje zemlje od koraka. Pokazao mi je kako Cherokee hodaju, spuštajući najprije prste na zemlju, a ne petu. Kad sam to naučio mogao sam se tako tiho prišuljati da su žabe i dalje bezbrižno pjevale.

Idući tako, uz potok sam otkrio moje tajno mjesto. Bilo je malo više gore uz planinu i sakriveno iza bujnog bršljana. Nije bilo jako veliko, mala uzvisina obrasla travom, nasred koje je stajalo veliko stablo slatkog gumovca i pružalo svoje grane do zemlje. Čim sam ga vidio, znao sam da će to biti moje tajno mjesto, i od tada sam često odlazio tamo. Stara Maud je obično išla sa mnom. I njoj se tamo sviđalo, i tako bismo tamo sjedili pod drvetom, osluškivali i - promatrali. Stara Maud nikad nije pustila glasa od sebe na mom tajnom mjestu. Znala je da je tajno.

Jednog kasnog popodneva smo tako sjedili naslonjeni na drvo i gledali oko sebe kad sam kroz lišće primijetio kako je nešto promaklo. Bila je to baka. Prošla je nedaleko od nas. Ali pretpostavio sam da nas nije vidjela, inače bi sigurno nešto rekla.

Baka je mogla ići kroz šumu tiše od šapata. Pošao sam za njom - skupljala je korijenje. Sustigao sam je da joj pomognem i onda smo sjeli na jednu kladu da razvrstamo korijenje. Izgleda da sam još bio premlad

a da bih mogao sačuvati tajnu jer morao sam joj reći za moje tajno mjesto. Nije bila iznenađena – što je mene iznenadilo.

"Svaki Cherokee ima svoje tajno mjesto", rekla je baka. I ona i djed imali su svoja, povjerila mi je. Nije ga nikad pitala, ali mislila je da je njegovo tajno mjesto bilo na vrhu planine, na visokoj stazi.

Rekla je kako pretpostavlja da skoro svaki čovjek na svijetu ima svoje tajno mjesto, ali nije sigurna jer se nije raspitala o tome. Rekla je kako je imati svoje tajno mjesto - neophodno. I tako sam se dobro osjećao po pitanju mog tajnog mjesta.

Baka je rekla da svaki čovjek ima dvije pameti. Jedna ima veze sa svime što je neophodno za život u tijelu. Tu pamet moraš upotrebljavati za smišljanje kako ćeš naći sklonište i hranu i slične stvari koje su potrebne tvom tijelu; ta pamet je na djelu također kad muškarac i žena imaju djecu, i tome slično. Rekla je da tu pamet moramo imati kako bi se život nastavljao. Ali, rekla je i da imamo još jednu pamet koja nije imala nikakve veze sa svim tim stvarima. Duhovnu pamet.

Po bakinom, ako čovjek upotrebljava tjelesnu pamet na pohlepan ili zao način, ako ju upotrebljavaš da bi naškodio drugim ljudima i smislio kako ćeš ih iskoristiti i zaraditi na njima... onda se tvoja duhovna pamet skupi i postane manja od hikori-oraha.

"Kad naše tijelo umre", rekla je baka, "tjelesna pamet isto umre, a ako smo cijeloga života bili sebični i pohlepni onda nam na kraju ostane samo taj hikori-orah od pameti, jer duhovna pamet je jedino što ostaje kad tijelo umre. I kad se onda ponovo rodimo - a mi se rađamo ponovo", rekla je baka, "onda moramo živjeti s duhovnom pameću veličine hikori-oraha, koja ništa ne zna i ništa ne razumije.

A tad se može dogoditi da se još više skupi, do veličine zrna graška i može potpuno nestati ako tjelesna pamet preuzme svu vlast. Kad se to dogodi, onda si izgubio svoj duh, onda si skroz izgubljen."

To je uzrok zašto po svijetu hoda toliko mrtvih ljudi. Baka je rekla da ih je sasvim lako prepoznati: oni vide ženu i ne vide ništa osim prljavštine, vide druge ljude i ne vide ništa osim zla; vide drvo i vide samo daske i profit; nikad ljepotu, ni ljubav. Baka je rekla da su takvi ljudi mrtvi i samo se čini da su živi.

"Duhovna pamet je naime kao i svaki drugi mišić", rekla je baka. "Ako marljivo vježbaš, postaje sve veća i jača."

"Ali kako se vježba duhovnu pamet?"

"Vrlo jednostavno", rekla je, "tako što se trudiš razumjeti sve ljude i sva bića i stvari. Ali to možeš samo ako ne upotrebljavaš svoju tjelesnu pamet na pohlepan i pokvaren način. Onda razumijevanje dolazi samo od sebe, i što više se trudiš razumjeti, to veća i veća postaje tvoja duhovna pamet.

Naravno, razumijevanje i ljubav su jedno te isto", dodala je baka. "Osim kad si ljudi nešto umišljaju; kad tvrde da vole nekoga, koga ne razumiju. Jer to se ne može."

Mislim da sam se tu odmah počeo truditi, razumjeti sve ljude i bića i stvari, po mogućnosti. Jer naravno da nisam želio da mi na kraju duhovna pamet bude veličine hikori-oraha.

Baka je rekla kako duhovna pamet može postati tako velika i moćna da možeš znati sve o svojim prošlim životima u tijelu i da možeš na kraju postići stanje gdje tjelesna smrt više ne postoji.

Još je rekla da na mom tajnom mjestu mogu promatrati te stvari. U proljeće kad se sve rađa (a uvijek kad se nešto rađa, čak i ideja, to je

popraćeno s puno nemira i uzbuđenja) dižu se proljetne oluje, kao što se i dijete rađa u krvi i boli. Te oluje nastaju jer su duhovi nemirni i uzbuđeni što se moraju opet vratiti u materijalni svijet.

Onda dolazi ljeto - to je kao kad je čovjek odrastao - i jesen kad postanemo stariji i čudno se osjećamo jer postajemo svjesni prolaženja vremena. Neki to zovu nostalgijom, ili tugom. I onda zima, kad je sve mrtvo, ili tako izgleda, kao naša tijela kad umru da bi se ponovo rodila kao što se i u proljeće sve ponovo rađa. Baka je kazala da Cherokeee to znaju, i da su to jako davno shvatili.

Baka je rekla da ću jednom shvatiti kako i stari slatki gumovac na mom tajnom mjestu ima dušu. Ne ljudsku dušu, neko dušu drveta. Rekla je da ju je njen tata naučio o tome.

Bakin otac zvao se Grey Hawk, Smeđi Sokol. Rekla je da je njegovo razumijevanje bilo duboko. Mogao je osjetiti što drveće misli. Jednom, ispričala je, kad je ona bila mala curica, njezin je tata bio zabrinut i rekao je da su bijeli hrastovi koji su rasli na planini nedaleko od njih uzbuđeni i uplašeni. On je provodio dosta vremena na planini hodajući među hrastovima. Bili su jako lijepi, i visoki. I nesebični, ostavljali su dovoljno mjesta da rastu i rujevina i dragun, i hikori i kesten, koji su svojim plodovima hranili šumska stvorenja. Pošto nisu bili sebični imali su veliku dušu i njihova je duša bila snažna.

Baka je pričala kako tužni hrastovi njenom tati nisu izlazili iz glave. Zato je jednom usred noći otišao u šumu k njima. Nešto nije bilo u redu, osjećao je to.

I onda, jednog jutra, dok se sunce pojavljivalo iznad planinskog grebena, Smeđi Sokol je vidio drvosječe koji su hodali među hrastovima obilježavajući ih i smišljajući kako će ih posjeći.

Kad su otišli, pričao je Grey Hawk, bijeli hrastovi su počeli plakati. On više nije mogao spavati. Promatrao je što drvosječe rade. Sagrađili su put po kojem su htjeli dovesti svoja kola.

Baka je ispričala da je njen tata tad razgovarao s drugima iz plemena Cherokee i dogovorili su spašavanje hrastova.

Noću, kad bi drvosječe otišli u mjesto spavati, Cherokee bi prokopali duboke poprečne jarke s jedne na drugu stranu puta. I žene i djeca su pomagali.

Sljedećeg su se dana drvosječe vratile i provele čitav dan popravljajući put. Ali Cherokee bi ga sljedeće noći opet izrovali. To se ponavljalo još dva dana i dvije noći. Onda su drvosječe postavili naoružane stražare da čuvaju put. Ali ovi nisu mogli nadgledati cijelu dužinu puta, i Cherokee su iskopali jarke gdje god nije bilo stražara.

Baka je rekla da je to bila jako teška borba i da su Cherokee bili sve umorniji i umorniji. I onda je jednoga dana, dok su drvosječe radile na popravljanju puta, gigantski bijeli hrast pao preko jednih njihovih kola. Ubio je dvije mazge i smrskao kola. Rekla je da je to bio snažan i zdrav hrast i da nije bilo nikakvog razloga da padne, ali pao je.

Drvosječe su onda odustale od gradnje puta. Počele su proljetne kiše... i kasnije se nikad više nisu vratili.

Za sljedećeg punog mjeseca Cherokee su održali veliku proslavu u hrastovoj šumi. Plesali su na žutoj mjesecini, a bijeli su hrastovi pjevali i doticali se granama, i doticali su Cherokeeje granama. Baka je rekla da su pjevali posmrtnu pjesmu bijelom hrastu koji je žrtvovao svoj život da bi spasio ostale, a osjećaj je bio tako snažan da ju je skoro odigao od tla.

"Malo Drvo", rekla mi je, "o ovim stvarima ne smiješ nikome pričati, jer nema smisla pričati o tome u ovom svijetu, koji je svijet bijelog čovjeka. Ali ti to moraš znati. I zato sam ti to ispričala."

Tada sam shvatio zašto mi upotrebljavamo samo drvo koje nam daje duh šume. Shvatio sam život šume i život planine.

Baka je rekla kako je njezin tata imao tako duboko razumijevanje da je znala da će on u svojem sljedećem životu u drugom tijelu biti snažan i sve znati. Rekla je kako se nada da će i ona uskoro biti snažna i ponovo ga sresti i njihove će duše opet biti skupa.

Kazala je i da je djed sve bliže razumijevanju, a da to niti ne zna i njih će dvoje zauvijek biti skupa jer će se njihove duše prepoznati.

Pitao sam baku hoću li i ja toliko znati i razumjeti, jer nisam htio ostati sam.

Baka me uzela za ruku. Spustili smo se još dobar komad puta prije no što je odgovorila. Rekla mi je da se uvijek trudim razumjeti. I tako ću i ja doći tamo, i to možda i prije nje.

Rekao sam da mi uopće nije do toga da budem prije nje tamo.

Bio bih jako zadovoljan kad bih je samo sustigao. Bilo je nekako tužno uvijek biti par koraka iza.

Djedov posao

U svojih više od sedamdeset godina života, djed nikada nije bio zaposlen. Pod "biti zaposlen" narod u planini podrazumijeva bilo koji posao na kojem zarađuješ radeći za nekog poslodavca. Djed nije mogao podnijeti da ga neki šef unajmi. Rekao je da ti to oduzme vrijeme, a ne pruža zadovoljstvo. Što je logično.

Te 1930. godine, kad mi je bilo pet godina, za jednu mjeru kukuruza dobio si dvadeset i pet centi; ako si uopće uspio naći nekoga tko bi kupio mjeru kukuruza. Što nije bilo baš vjerojatno. Ali i da smo mogli dobiti deset dolara za kukuruz, djed i ja ne bismo na taj način mogli zaraditi dovoljno za život. Jer naše kukuruzno polje naprosto je bilo premaleno. Ali djed je ipak imao svoj posao. Rekao je da svaki čovjek treba imati svoj posao i treba se ponositi njime. Djed je bio ponosan na svoj posao. Njegov je posao bio tradicija u njegovoj porodici, po škotskoj liniji, već nekoliko stotina godina. Djed je pravio viski.

Kad kažeš da praviš viski, većina ljudi (onih koji ne žive u planinama) to naziva nekim pogrdnim imenima. Ali njihovo je mišljenje opravdano ako je riječ o velegradskim kriminalcima. Velegradski kriminalci zaposle druge da za njih prave viski i ne vode računa je li viski dobar ili nije, njima je samo važno proizvesti što više viskija za što kraće vrijeme. Oni stavljaju potašu i lužinu u smjesu kako bi brže "proradila" i kako bi viski imao "aromu". Oni peku viski u željeznim cijevima ili hladnjacima od automobila u kojima ima svakojake otrova što mogu ubiti čovjeka. Trebalo bi objesiti one koji tako rade, govorio je djed.

Djed je rekao da bi se o svakom poslu moglo imati loše mišljenje i nazivati ga pogrdnim imenima ako se sudi po onima koji taj posao obavljaju loše.

Rekao je da njegovo odijelo još uvijek izgleda jednako raskošno kao kad ga je prvi put obukao, na dan svoje svadbe, prije više od pedeset godina. To je zato, rekao je, što je krojač koji ga je sašio bio ponosan na svoj posao, ali ima krojača koji to nisu, kojima je potpuno svejedno. Tvoj sud o krojačkom zanatu uvijek će ovisiti o tome na kojeg si se krojača namjerio. A isto tako je i sa zanatom pravljenja viskija. Tako je to.

Djed nikad nije stavljao nikakve dodatke u viski, čak ni šećer. Neki ljudi stavljaju šećer u viski da bi ga na kraju više bilo. Djed je govorio kako to onda i nije čist viski. On je pravio čist viski, samo od kukuruza i od ničega više.

Djed nije uopće držao do starog viskija. Rekao je da cijeloga života sluša priče o tome kako je stari viski navodno puno bolji. I jednom je to isprobao, rekao je.

Ostavio je nešto novog viskija da stoji tjedan dana i kad ga je nakon tjedan dana probao, okus nije bio ni mrvicu bolji.

Tvrdio je da su s time započeli oni koji viski ostavljaju u bačvama tako dugo dok ne poprimi miris i boju od bačava. A ako neka prokleta budala želi mirisati bačvu, rekao je, nek gurne glavu unutra i miriše koliko ga volja, ako mu je to draže nego gutljaj poštenog viskija. Takve budale djed je nazivao šnjofalima. Rekao je da bi on mogao staviti običnu vodu u bačvu i pustiti je da unutra odstoji dovoljno dugo i onda bi je mogao prodavati šnjofalima, a oni bi je pili jer miriše na bačvu.

Djeda je jako ljutilo sve to naklapanje o bačvama. Kad bismo to mogli istražiti, govorio je, vjerojatno bismo otkrili kako su sa svime time započeli bogataši koji si mogu priuštiti da im viski godinama stoji u bačvama prije nego ga prodaju. A sve to da bi uništili malog, siromašnog, poštenog proizvođača viskija koji si to ne može priuštiti. Rekao je da bogataši troše silan novac na reklamu kako bi im narod povjerovao da je njihov viski tobože bolji jer miriše na bačvu, ali u te priče vjeruju samo idioti koji nemaju pameti više od oposuma.

Ali još uvijek ima i razumnih ljudi, rekao je djed, tako da ipak i jedan mali pošten proizvođač viskija može preživjeti.

Pošto je pravljenje viskija jedini zanat koji on zna, rekao je djed, i pošto je meni već pet punih godina i načeo sam šestu, on misli da ću morati naučiti taj zanat. Kad budem stariji, rekao je, možda ću htjeti naučiti još neki drugi zanat. Ali znat ću i kako se pravi viski, tako da ću uvijek imati posao u rezervi, zaleđe, za slučaj teških vremena.

Odmah mi je bilo jasno kako meni i djedu predstoji teška borba protiv konkurencije bogataša koji su narodu nametali svoj šnjof-viski. Ali bio sam ponosan što me je djed primio za šegrta.

Djedov kotao je bio na dnu kotline, tamo gdje se rukavac odvaja od potoka. Bio je dobro sakriven iza bršljana i kozilca koji su bili tako gusti da ga ni ptice nisu mogle naći. Djed se jako ponosio njime jer je bio od čistog bakra: i kotao, i poklopac s ventilom, i spirala za hlađenje koju smo zvali "zmija".

Bio je to mali kotao, ako ga uspoređuješ s drugim kotlovima. Ali nama nije ni trebao veći. Djed je samo jednom mjesečno pekao, što bi uvijek dalo jedanaest galona. Prodali bismo devet galona gospodinu Jankinsu koji je imao dućan mješovitom robom na raskršću, po dva dolara za galon, što je, kao što i sami možete uvidjeti, bilo puno novaca za naš kukuruz.

Onda bismo kupili što nam je bilo potrebno i još bi nam ostalo nešto malo novca koji smo stavljali na stranu. Baka ga je držala u vrećici za duhan, sakrivenoj u jednoj krigli. Baka je rekla da dio tog novca pripada meni jer sam marljivo radio s djedom i učio se poslu.

Preostala dva galona donijeli bismo kući. Djed je volio uvijek imati viskija u kući.

Koji put bi on povukao gutljaj, a trebalo ga je biti i za ponuditi gosta. A i baka je trošila prilične količine za njen sirup protiv kašlja. Osim toga,

djed je govorio da je neophodno imati viskija u kući za slučaj ako nekoga ugrize zmija, ili pauk, za ogrebotine i još puno takvih stvari.

Meni je od početka bilo jasno da je pravljenje viskija težak posao, ako radiš kako treba.

Viski se većinom pravi od bijelog kukuruza. Mi ga nismo imali.

Upotrebljavali smo indijanski kukuruz, to je bila jedina sorta koju smo sijali. Indijanski kukuruz je tamno crven i zato je naš viski bio crvenkaste boje kakvu nijedan drugi viski nije imao. Mi smo bili ponosni na boju našeg viskija. Po njoj je svatko odmah mogao prepoznati da je to naš viski.

Najprije bismo okrunili kukuruz, pri čemu nam je i baka pomagala. Dio zrna smo stavljali u jednu vreću. Vreću bismo polili toplom vodom i ostavili je da stoji na suncu, ili zimi pokraj kamina. Morao si dva tri puta dnevno prevrnuti vreću kako bi se promiješala zrna. Nakon četiri ili pet dana zrno bi proklimalo.

Ostatak kukuruza bismo samljeli u brašno. Nismo si mogli priuštiti dati ga mlinaru na mljevenje jer bi on zadržao dio za naplatu. Djed je bio napravio vlastiti žrvanj. Sastojao se od dva velika kamena koje smo okretali pomoću jedne drške.

Ja i djed bismo odvukli brašno uz dolinu do kotla. Imali smo drveni žlijeb pomoću kojeg smo vodom iz potoka punili kotao do tri četvrtine. Onda bi u vodu istresli brašno i zapalili vatru pod kotlom. Za vatru smo upotrebljavali drveni ugljen jer on ne stvara dim. Djed je rekao da se za vatru može uzeti i bilo koje drvo, ali mi ne smijemo riskirati dim. Ja sam bio istog mišljenja.

Djed je za mene bio napravio sanduk koji bi stavio na panj pokraj kotla. Stajao sam na sanduku i miješao vodu s brašnom koja je kuhala. Bio

sam niži od ruba kotla pa nisam mogao vidjeti ono što sam miješao, ali djed je rekao da sam dobro miješao i da mi se brašno nikad nije zgrudalo. Čak ni kad bi mi se ruke umorile.

Nakon kuhanja ispuštali smo mješavinu kroz ventil na dnu kotla u jednu bačvu. Onda bismo u to dodali proklijala zrna kukuruza, koja smo prethodno isto samljeli. Onda bi poklopili bačvu i pustili smjesu da stoji tri ili četiri dana. Ali svaki smo dan morali otići promiješati smjesu, dok, kako je djed to zvao, "smjesa radi".

Nakon četiri-pet dana stvorila bi se čvrsta kora na površini. Razbili bismo je i onda jako miješali, dok se smjesa ne bi izjednačila, a onda smo mogli početi peći.

Djed bi uzeo veliku kantu, a ja malu, i onda bismo njima grabili "pivu" - tako je djed to zvao - iz bačve i prelili je u kotao. Onda bi djed poklopio kotao i zapalio vatru pod njim. Kad bi "piva" proključala počela bi se stvarati para koja bi izlazila kroz ventil na poklopcu i dospijevala u "zmiju". "Zmija" je, kao što sam već rekao, bakrena cijev savinuta u spiralu. Zmija je bila uronjena u posudu u koju je kroz drveni žlijeb stalno dotjecala hladna voda iz potoka. Od hladnoće se para opet pretvarala u tekućinu koja je na kraju zmije kapala na sito sa slojem ugljena od hikori drveta. Taj je ugljen na sebi zadržavao masnoću (koja ne smije ostati u viskiju, inače bi čovjeku bilo zlo kad bi ga pio) i propuštao čisti viski.

Čovjek bi nakon svega toga očekivao puno viskija, ali dobili bismo samo dva galona. Ta dva galona bismo stavili na stranu, a ostatak "pive", koji nije bio ispario, ispustili iz kotla u jednu bačvu.

Potom smo morali pomno očistiti i izribati kotao. U ona dva galona bio je dvjesto postotni viski, govorio je djed. Ponovo smo ga izlili u kotao,

ostatak "pive" također, i dodali bismo još malo vode, a onda ponovili cijeli postupak. Ovaj put bi dobili 11 galona viskija.

Kao što sam rekao, to je bio težak posao i nikad nisam shvatio zašto neki kažu da se samo ljenčine i propalice bave tim poslom. Tko god to tvrdi, bez ikakve sumnje nikad nije pravio viski.

Djed je bio najbolji stručnjak u svom poslu. Ima puno načina kako možeš pokvariti viski, pa treba točno znati što i kako radiš, da bi viski bio dobar. Vatra ne smije biti preslaba. Ako smjesu ostaviš predugo stajati, nastane ocat; ako prerano pečeš, viski bude preslab. Moraš znati procijeniti aromu i jačinu. Postalo mi je jasno zašto je djed bio ponosan na svoj posao i trudio sam se naučiti ga od njega.

Neke poslove sam uvijek ja radio i djed je govorio da ne zna kako je to uopće obavljao prije nego sam ja došao. Na primjer, djed bi me spustio u kotao poslije svake ture pečenja i ja bih ga iznutra izribao. To sam uvijek radio što sam brže mogao, jer je kotao obično bio prilično vruć. Osim toga sam dovlačio drveni ugljen, i miješao smjesu dok se kuhala. Uvijek je bilo posla.

Dok smo ja i djed bili kod kotla, baka bi držala pse zatvorene. Ako bi itko krenuo prema nama dolinom, ona bi pustila Blue Boya i poslala ga k nama. Blue Boy je imao najbolji nos i odmah bi nanjušio naš trag i došao do kotla, pa smo odmah znali: oprez, netko dolazi!

Prije je to bila zadaća starog Rippitta, ali stari Rippitt bi pojeo ostatke smjese i napio bi se. Svaki put tako. Djed je tvrdio da bi stari Rippitt bio postao pravi pijanac da on to nije okončao.

Jednom je baka poslala staru Maud, i ona se isto napila. Od tada je baka slala Blue Boya.

Ima još puno stvari koje dobar proizvođač viskija u planinama mora znati. Moraš paziti da poslije svake ture dobro očistiš kotao, inače se miris ukiseljene smjese počne širiti planinom. Djed je govorio da je "zakon" poput psa tragača, ima dobar nos i može nanjušiti miris smjese na udaljenosti od nekoliko milja.

Morali smo paziti i da ne lupamo kantama o kotao. U planinama se taj zvuk čuje na udaljenosti od čak dvije milje. To me je u početku jako zabrinjavalo, jer sam ja morao zgrabiti smjesu iz bačve, popeti se na panj pa na sanduk, i onda izliti pivu u kotao. Ali uskoro sam postao tako vješt da nikad nisam udario kantom o kotao.

Nismo smjeli ni pjevati ni fućkati. Ali ja i djed smo razgovarali. Iako se normalan ljudski razgovor u planini čuje nadaleko, Cherokee znaju što većina ljudi ne zna - da postoji ton kojim možeš razgovarati. Taj ton u daljini zvuči kao vjetar ili žubor vode. Tim tonom smo ja i djed razgovarali.

Dok smo radili, slušali smo ptice. Ako ptice polete, ili zrikavci prestanu cvrčati - oprez!

Djed je rekao da se u našem poslu na toliko stvari mora misliti i neka se ja ne brinem ako to ne mogu sve odjednom zapamtiti. Ali s vremenom ću sve naučiti. I naučio sam.

Djed je imao jednu oznaku za svoj viski. To je bio njegov zaštitni znak, urezan u čep svake boce. Djedov znak je bio u obliku tomahavka i nitko drugi u planinama nije upotrebljavao taj znak; svaki je proizvođač imao svoj. Djed je rekao da ću, kad on umre, ja naslijediti njegov zaštitni znak. On ga je bio naslijedio od svog oca. U dućan gospodina Jankinsa dolazili su mnogi koji nisu kupovali nijedan drugi viski osim djedovog, sa znakom tomahavka.

Djed je rekao da sam ja zapravo, pošto smo nas dvojica sad manje više partneri, već sad vlasnik polovice njegovog zaštitnog znaka.

To je bilo prvi put u mom životu da sam bio vlasnik nečega, tako da sam to mogao nazvati svojim. Stoga sam bio jako ponosan na naš znak i pazio sam, koliko i djed, da nikad ne isporučimo loš viski pod našim zaštitnim znakom. Što nikad i nismo.

A dok smo jednom pravili viski pretrpio sam jedan od najvećih strahova u životu.

Bila je kasna zima, malo prije proljeća. Ja i djed smo bili skoro gotovi s poslom. Bili smo zapečatili boce od po pola galona i upravo smo ih stavljali u vreće. Uvijek smo stavljali i lišće u vreće, da se boce ne bi porazbijale.

Djed je uvijek nosio veći dio viskija u dvije vreće, a ja bih nosio jednu malu vreću s tri boce od po pola galona. Kasnije, kad sam bio malo veći, nosio sam četiri boce, ali tada još samo tri. Za mene je to bio popriličan teret, pa sam na putu do kolibe niz dolinu morao nekoliko puta stati i spustiti vreću da se malo odmorim. I djed isto.

Upravo smo završavali punjenje vreća kad je djed rekao: "Prokletstvo! Blue Boy!"

I stvarno, Blue Boy ležao je kraj kotla isplaženog jezika. I djeda i mene zabrinulo je što nismo znali koliko je dugo već tamo ležao. Bio je došao i bez riječi legao da se odmori. I ja sam rekao: "Prokletstvo!" (Kao što sam već objasnio, ja i djed smo povremeno psovali kad nas baka nije mogla čuti.)

Djed je osluškivao. Nije se čuo ni jedan neobičan zvuk. Ni ptice nisu bile odletjele. Ali ipak je rekao: "Uzmi svoju vreću i kreni niz dolinu doma. Ako vidiš nekoga, sakrij se u gustišu pokraj staze dok ne prođu. Ja ću

očistiti i sakriti kotao i onda ću drugim putem doći doma. Vidimo se kod kolibe."

Zgrabio sam svoju vreću i prebacio je preko ramena tako brzo da me zaniijela i skoro sam pao natraške. Ali održao sam se na nogama i krenuo najbrže što sam mogao stazom niz dolinu. Bilo me je strah... ali znao sam da moramo tako. Kotao je bio na prvom mjestu.

Ljudi koji ne žive u planini ne mogu zamisliti što za čovjeka u planini znači kad ostane bez kotla. To je za njega jednako strašno kao što je veliki požar u Chicagu bio strašan za stanovnike Chicaga. Djed je kotao bio naslijedio od svog oca i da ga je sada, u njegovim godinama, izgubio, nije bilo vjerojatno da bi ikada uspio nabaviti novi. To bi značilo ne samo da ja i djed više nemamo posao, nego i to da djed, baka i ja praktički nemamo više od čega živjeti. Uopće nije bilo moguće živjeti od prodaje kukuruza za 25 centi po mjeri, čak i da smo imali dovoljno kukuruza za prodati - što nismo - čak i da ga je netko htio kupiti - što nije.

Djed mi nije morao objašnjavati koliko je za nas bilo važno spasiti kotao. Krenuo sam. Nije bilo baš lako, s tri boce viskija u vreći.

Djed je poslao i Blue Boya sa mnom. Hodao je ispred mene, a ja sam ga budno motrio jer je mogao nanjušiti miris puno prije nego sam ja mogao išta čuti.

Planine su se strmo uzdizale sa obje strane udoline; uz obalu potoka bilo je taman toliko mjesta da je jedan čovjek mogao proći. Ja i Blue Boy bili smo došli do pola puta kad smo začuli ogromnu buku koja je dolazila odozdo, s kolskoga puta.

Baka je bila pustila sve pse, i trčali su lajući i zavijajući. Nešto nije bilo u redu.

Zastao sam, Blue Boy je naćulio uši, digao rep, i njušio je zrak. Dlaka na leđima mu se nakostriješila kao četka. Krenuo je polako prema naprijed. Uh, bilo mi je drago što je Blue Boy sa mnom.

I onda sam ih vidio. Odjednom su se pojavili iza zavoja, zastali i gledali me. Izgledali su mi kao vojska, iako, kad se sad sjećam toga, shvatim da ih je bilo samo četvorica.

Bili su najveće grdosije od ljudi koje sam ikada do tada vidio i imali su sjajne značke na košuljama. Stajali su i buljili u mene kao da nikad prije nisu nešto takvo vidjeli. I ja sam stajao i gledao njih. Usta su mi se osušila i koljena su mi se počela tresti.

"Hej!", viknuo je jedan od njih, "Bogati... pa to je dijete!" A jedan drugi je rekao: "Prokleta indijansko dijete!" Indijansko - to je bilo očito. Nosio sam mokasine, hlače i košulju od jelenje kože, a kosa mi je bila duga i crna... tu nije moglo biti zabune. Ali prokleta?

Jedan od njih je rekao: "Što imaš u toj vreći, mali?" A drugi je viknuo: "Pazi, čuvaj se tog psa!"

Blue Boy polako je hodao prema njima. Režao je i kezio zube. Vidjelo se da se ne šali.

Počeli su mi se oprezno približavati. Vidio sam da ih ne mogu zaobići. Da sam skoćio u potok, uhvatili bi me, a da sam počeo trćati natrag stazom, odveo bi ih do kotla. To bi bio kraj našeg posla, i bila je moja odgovornost, kao i djedova, spasiti kotao. Poćeo sam se penjati uz planinu.

Postoji naćin kako se trći uz planinu; ako ikad budete morali trćati uz planinu - što se za vas nadam da nećete morati. Djed me je bio naućio kako to Cherokee rade. Ne trćiš pravo uzbrdo, nego u koso. I ne smiješ gaziti po zemlji jer tako bi se poskliznuo. Ne, nego staješ na korijenje,

kamenje koje strši iz tla, nisko grmlje, jer tu imaš čvrst oslonac. Tako možeš biti prilično brz.

Nisam trčao od njih - jer time bi ih odveo natrag do kotla - nego uzbrdo, ali prema naprijed, u njihovom pravcu.

Tako sam protrčao točno iznad njihovih glava. Pojurili su prema meni, preko grmlja, i jedan od njih me skoro uhvatio za nogu dok sam prolazio. Uspio je zgrabiti grm na koji sam bio stao, i bio mi je tako blizu da sam mislio da sam gotov. Ali Blue Boy ga je ugrizao za nogu. Zajaukao je i pao natraške na tupa koji je bio iza njega, dok sam ja trčao dalje.

Čuo sam kako Blue Boy reži i bori se. Jedan od njih ga je šutnuo ili udario i čuo sam kako je ispustio zrak i zajaukao, ali odmah se nastavio boriti. Ja sam trčao sve vrijeme najbrže što sam mogao - ali to nije bilo baš jako brzo, jer su me boce usporavale.

Čuo sam kako se ljudi uspinju uz planinu za mnom, a onda su ih i ostali psi sustigli i napali. Prepoznao sam lavež i zavijanje starog Rippitta i stare Maud. Sve je to jako zastrašujuće zvučalo, ljudi su vikali i psovali i kleli.

Kasnije mi je djed rekao da je on to čuo s druge strane brda i zvučalo je kao da je izbio pravi rat.

Nastavio sam trčati koliko god sam mogao. Nakon nekog sam vremena morao stati. Mislio sam da će mi se pluća rasprsnuti.

Ali nisam se dugo odmarao. Nastavio sam hodati dok se nisam popeo na sam vrh. Na kraju sam morao vući vreću sa bocama, nisam više imao snage nositi je.

Još uvijek sam mogao čuti pse i ljude. Sad su se vraćali na stazu, pa onda na kolski put. Njihova se vika i psovanje kao velika kugla zvuka kotrljala niz stazu i udaljavala dok nije potpuno utihnula.

Iako sam bio tako umoran da sam jedva stajao na nogama, bio sam jako sretan, jer nisu otišli do kotla, i znao sam da će djed biti zadovoljan.

Noge su mi bile slabe, i tako sam legao u lišće i zaspao.

Kad sam se probudio bio je mrak. Mjesec se bio digao iznad planine, skoro pun, i obasjavao je udoline ispod mene.

Onda sam začuo pse. Znao sam da ih je djed poslao po mene jer nisu lajali kao kad su slijedili lisicu; glasovi su im zvučali nekako kao cviljenje, kao da su me dozivali i molili da im odgovorim.

Išli su mojim tragom, koso uz planinu. Zazviždao sam i čuo kako su zalajali. Minutu kasnije bili su tu, skakali po meni i lizali me po licu. Čak je i stari Ringer bio došao, iako je bio skoro slijep.

Skupa smo se spustili niz planinu. Stara Maud nije izdržala nego je otrčala ispred nas lajući da javi baki i djedu kako sam pronađen. Valjda je htjela prigrabiti sve zasluge za sebe, iako nije mogla nanjušiti ni tvora. Kad smo se spustili, vidio sam baku na početku staze. Ispred sebe je držala upaljenu lampu, kao da je htjela da izdaleka vidim svjetlo i po njemu nađem put kući. Djed je bio uz nju.

Nisu pošli stazom prema meni nego su stajali i gledali dok sam se ja približavao sa psima. To mi je godilo. Još uvijek sam imao vreću s bocama viskija, i ni jednu nisam bio razbio.

Baka je spustila lampu i kleknula da me dočeka. Tako me je zgrabila u zagrljaj kad sam došao do nje, da sam umalo ispustio vreću s bocama. Djed je rekao da će on ponijeti vreću ostatak puta.

Ni on, rekao je djed, sa svojih više od sedamdeset godina, na mom mjestu ne bi bolje postupio. Rekao je kako sam na najboljem putu da postanem jedan od najboljih proizvođača viskija u planinama.

Rekao je da ću možda biti bolji i od njega. Znao sam da to nije bilo baš vjerojatno, ali bilo mi je drago što je to rekao.

Baka ništa nije rekla. Odnijela me ostatak puta do kolibe. Ali da nije, ja bih uspio na vlastitim nogama stići do kolibe; sigurno bih, najvjerojatnije.

Kako sam trgovao s jednim kršćaninom

Sljedećeg jutra psi su još uvijek bili izvan sebe od sreće i ponosa. Znali su da su učinili nešto što nam je pomoglo. I ja sam bio ponosan... ali nisam digao nos zbog toga; jer to je dio posla, kad si proizvođač viskija. Samo starog Ringera nije bilo. Ja i djed smo zviždali i dozivali ga, ali nije se pojavio. Obišli smo cijelu čistinu oko kolibe, ali nigdje ga nismo našli. Zato smo sa ostalim psima krenuli u potragu za njim. Otišli smo stazom uz dolinu sve do tjesnaca, ali nije mu bilo traga. Djed je rekao da moramo poći uz planinu, istim putem kojim sam se ja prošle noći bio spustio. Tako smo i učinili; najprije smo pretražili nizak borov gustiš, onda smo se počeli uspinjati prema vrhu. Tamo su ga Blue Boy i Little Red našli.

Ringer je izgledao kao da je trčeci bio udario o drvo. Možda je to bilo posljednje drvo o koje je u životu udario, rekao je djed. Starije Ringer izgledao kao da je bio udario o puno stabala, ili kao da mu je netko razbio glavu palicom. Glava mu je bila sva krvava, zubi su mu bili zariveni u jezik. Ležao je na boku i nije se micao, ali bio je još živ. Djed ga je uzeo u naručje i ponijeli smo ga dolje niz planinu.

Stali smo kod ogranka potoka te smo mu ja i djed oprali krv sa lica i oslobodili mu jezik. Po licu je imao puno sijedih dlaka i kad sam to vidio znao sam da mu to baš nije trebalo, trčati po planini i tražiti me. Sjeli

smo pokraj potoka, i nakon nekog vremena otvorio je oči; bile su stare i mutne i on skoro uopće ništa više nije vidio.

Sagnuo sam se do Ringerovog lica i zahvalio mu se što me je tražio po planini, i rekao sam mu da sam jako tužan što mu je sad tako loše. Stari Ringer mi ništa nije zamjerao, polizao me po licu kao da je htio reći: "Opet bih to napravio kad bi trebalo."

Djed mi je dopustio da mu pomognem nositi Ringera niz stazu. On je nosio najveći dio Ringerove težine, ali ja sam mu podupirao stražnje noge.

Kad smo stigli do kolibe, djed ga je položio na zemlju i rekao: "Stari Ringer je mrtav."

Da, bio je mrtav. Umro je putem dok ga je djed nosio, ali barem je znao da smo došli po njega i da ga nosimo doma i zato je sretan umro. Bilo mi je lakše kad je djed to rekao, ali ne baš puno.

Djed je rekao da je stari Ringer umro kao što svi dobri planinski psi žele umrijeti: radeći za svog gospodara, i u šumi.

Djed je otišao po lopatu. Odnijeli smo ga stazom uz kukuruzno polje koje je tako ponosno bio čuvao. I baka je išla s nama, i svi psi, cvileći, podvučenih repova. I ja sam se isto tako osjećao.

Iskopao je Ringerov grob u podnožju jednog malog hrasta. Bilo je to lijepo mjesto: u jesen svagdje naokolo plameno crvena rujevina, a u blizini je rastao svib koji je u proljeće cvao lijepim bijelim cvjetovima.

Baka je na dno groba prostrla čistu bijelu pamučnu vreću, položila Ringera na nju, i onda ga još pažljivo obmotala njome. Djed je položio jednu debelu dasku na Ringera, da ga rakuni ne bi mogli iskopati. Onda smo zatrpali grob. Psi su stajali oko groba pognutih glava. Znali su da je

stari Ringer mrtav, i stara Maud je plakala. Ona i stari Ringer su bili partneri u čuvanju kukuruznog polja.

Djed je skinuo šešir i rekao: "Zbogom, stari Ringer." I ja sam rekao: "Zbogom, stari Ringer." I onda smo otišli i ostavili starog Ringera pod malim hrastom.

Bilo mi je jako teško zbog toga i osjećao sam se nekako prazan. Djed je rekao da zna kako se osjećam jer se on osjećao isto tako. Čovjek se uvijek tako osjeća kad izgubi nekoga koga je volio, rekao je, a jedini način na koji bi se to moglo izbjeći je čitavog života nikoga ne voljeti. Ali to bi bilo još gore, jer onda bi se čitavog života osjećao praznim.

Pretpostavimo da stari Ringer nije bio tako vjeran pas, rekao je djed, u tom slučaju ne bismo bili toliko ponosni na njega. To bi bio jedan puno gori osjećaj. To je istina.

A kad ja jednom ostarim, i to je djed rekao, sjećat ću se starog Ringera - i rado ću ga se sjećati. Čudna je to stvar, rekao je, ali kad ostariš i sjećaš se onih koje si volio, sjećaš se samo lijepog i dobrog, nikad ružnih stvari. Što je još jedan dokaz da ono što je loše ne igra nikakvu ulogu.

Ali naš je posao morao ići dalje. Ja i djed smo odnijeli "robu" našim tajnim putem do dućana gospodina Jankinsa na raskršću. "Roba", to je bio naš viski, tako je djed to zvao.

Meni se sviđalo ići našim tajnim putem. Spustili bismo se stazom, i prije nego što bismo stigli do kolskog puta, skrenuli lijevo. Onda bismo išli preko planinskih grebena koji su se spuštali prema dolini kao prsti ogromne ruke koja je zgrabila ravnici.

Udoline preko kojih smo hodali nisu bile duboke i nije bilo teško hodati uzbrdo, nizbrdo, uzbrdo, nizbrdo. Naš tajni put je bio dug nekoliko milja i vodio je kroz borove i cedrove šumarke, kroz dragun i kozilac.

U jesen kad bi prvi mraz zacrvenio plodove draguna, zastao bih na povratku kući i napunio džepove, pa bih potrčao sustići djeda. U proljeće sam isto zastajao i brao kupine.

Jednom je djed stao i gledao me kako ih berem. Bio je to jedan od onih dana kad je djed bio ljut zbog riječi, i zbog toga što se ljudi daju sludjeti od njih. "Malo Drvo", rekao je djed, "jesi li znao da su kupine, koje su crne kad ih jedeš, crvene kad su zelene?" E tu sam se ja totalno zbunio i djed se nasmijao. "Kupine su crne kad su zrele", rekao je. "A ljudi upotrebljavaju riječ zelen da bi rekli kako nešto nije zrelo. A kupine su, kad nisu zrele, zaista crvene." Što je zaista tako.

"Tako te proklete riječi zbunjuju razumnog čovjeka. Kad čuješ nekoga da upotrebljava riječi protiv nekog drugog, ne nasjedaj na ono što riječi znače, jer tu nećeš naći nikakvog smisla. Slušaj ton, i znat ćeš je li onaj koji govori pokvaren i da li laže."

Djeda je prilično mučilo što na svijetu ima previše riječi. Što je bilo razumno.

Na povratku sam skupljao i hikori i patuljaste orahe, orahe i kestene. I tako, bez obzira koje doba godine bilo, ja sam punio džepove.

Nositi robu do dućana na raskršću bio je prilično ugodan posao. Ponekad bih, noseći vreću s tri boce viskija, zaostao daleko iza djeda. Kad bi se to dogodilo, znao sam da će djed sjesti i pričekati me, pa ćemo se odmoriti kad dođem do njega. Kad tako hodaš, od jednog do drugog odmorišta, onda nije teško.

Kad bismo došli do posljednjeg grebena, ja i djed bismo uvijek sjeli i pogledali stoji li bačva s kiselim kupusom pred dućanom. Ako bačva nije bila tamo, to je bio znak daje zrak čist. Ako je stajala pred dućanom, to

je značilo da je zakon bio tamo, i nismo smjeli isporučiti robu. Svi u planinama su znali za taj znak, jer i drugi su isporučivali robu.

Ja nikad nisam vidio bačvu s kiselim kupusom pred dućanom, ali nikad nisam zaboravio pogledati je li tamo. Naučio sam da je pravljenje viskija posao s puno komplikacija. Ali djed je rekao da svaki posao, manje više, ima komplikacija.

"Zamisli", rekao je djed, "kad bi morao raditi zubarski posao. Morao bi stalno gledati ljudima u usta. Dan za danom, ništa drugo osim gubica sa pokvarenim zubima!" Taj posao bi njega skroz izludio, rekao je. U usporedbi s tim je pravljenje viskija, sa svim komplikacijama koje uz to idu, bilo bolji posao za jednog muškarca. Sa čim se ja potpuno slažem. Meni je gospodin Jankins bio simpatičan. Bio je velik i debeo i nosio je hlače na tregere. Imao je bijelu bradu koja mu je visjela niz prsa, ali bio je ćelav i glava mu se sjajila kao jaje.

Imao je svakakvih stvari u svom dućanu: police pune košulja, treger-hlača, kutija sa cipelama. Tu je bilo sanduka punih dvopeka, a na tezgi je stajao jedan veliki kolut sira.

Na tezgi je stajala i jedna velika staklena polica sa puno pregrada u kojima su bili slatkiši. Bilo ih je raznih vrsta i izgledalo je kako ih je toliko da nikada ne mogu biti rasprodani. Nikad nisam vidio da je netko kupio slatkiša od gospodina Jankinsa, ali pretpostavljam da se i to događalo, inače ih on sigurno ne bi držao.

Svaki put kad bismo isporučili robu, gospodin Jankins bi me upitao bih li otišao iza kuće gdje su stajala drva za loženje i donio vreću sitno nacijepanih drva za veliku peć koja je gorjela u dućanu. Ja bih to svaki put učinio. Prvi put kad sam to učinio htio mi je za nagradu dati jednu veliku lizalicu na crvene pruge, ali ja nisam mogao prihvatiti nešto tako

vrijedno za takvu sitnicu od posla. On ju je vratio natrag i onda je našao jednu drugu koja je bila stara i koju bi inače bio bacio. Djed je rekao da je u redu ako tu uzmem, pošto je uvidio da bi ju gospodin Jankins ionako bacio, a onda nitko ne bi imao koristi od nje. I tako sam je primio.

Gospodin Jankins je svakog mjeseca našao po jednu takvu staru lizalicu i pretpostavljam da sam ga ja u dobroj mjeri oslobodio svih njegovih starih slatkiša, što mu je jako puno pomoglo, kako je i sam rekao.

Kod tog dućana na raskršću jednom se dogodilo da sam opelješem za mojih pedeset centi. Bilo mi je trebalo jako dugo vremena da ih skupim. Baka je svaki mjesec kad bismo isporučili robu stavila za mene pet centi u jednu staklenku od pekmeza. To je bio moj udio u zaradi. Kad bismo išli u dućan, ja bih svoje novčiće stavio u džep i ponio ih sa sobom. Ali nikad nisam potrošio ništa od toga, i kad bismo se vratili kući, vratio bi ih natrag u staklenku od pekmeza.

Bio je to dobar osjećaj - s novcem u džepu ići do dućana i znati da je moj vlastiti. Bio sam bacio oko na veliku crveno-zelenu kutiju koja je stajala na polici za slatkiše. Nisam znao koliko košta, ali razmišljao sam o tome da je za idući Božić kupim baki.... a onda bismo ona i ja skupa jeli ono što je bilo u njoj. Ali, kao što sam rekao, opelješem sam za tih pedeset centi prije nego što sam to uspio učiniti.

Bilo je to jednoga dana negdje oko podneva, upravo smo bili isporučili robu. Sunce je bilo visoko na nebu, a ja i djed smo sjedili ispod nadstrešnice naslonjeni na zid dućana i odmarali se. Djed je bio kupio malo šećera za baku i tri naranče, zadnje koje je gospodin Jankins imao. Baka je voljela naranče, i ja isto, ako bih koju dobio. Vidio sam da je djed kupio tri komada i znao sam da ću jednu od njih ja dobiti.

I tako sam ja sjedio s djedom i lizao svoju lizalicu. Odjednom je došlo puno ljudi, po dvojica trojica su ulazili u dućan. Rekli su da će kasnije doći jedan političar i održati govor. Ne vjerujem da bi djed zbog toga bio ostao jer, kao što sam rekao, djed nije držao do političara, ali prije nego što smo završili s odmaranjem, eto ti političara.

Dovezao se velikim automobilom iza kojeg su se dizali oblaci prašine, tako da su svi vidjeli njegovu približavanje cestom puno prije nego je stigao. Neki tip je vozio njegov auto umjesto njega, a on je sjedio otraga. Skupa s njim je otraga sjedila i jedna dama. Cijelo vrijeme dok je političar držao govor, ona je kroz prozor izbacivala male cigarete koje je bila samo djelomično popušila. Djed je rekao da su to bile gotove kupljene, koje su bogataši pušili jer su prelijeni sami zamotavati.

Političar je išao od jednog do drugog čovjeka i sa svakim se rukovao; ali ni sa mnom ni s djedom se nije rukovao.

Djed je rekao da je to bilo zato što smo mi izgledali kao Indijanci i nismo glasači tako da političar od nas nije imao nikakve koristi. Što je logično. Političar je imao na sebi crni kaput i bijelu košulju, a oko vrata zavezanu jednu vrpču; bila je crna i visjela je. On se puno smijao i izgledao je jako sretan. To jest, dok se nije razbjesnio.

Uspeo se na jedan sanduk i počeo se jako uzbuđivati oko situacije u Washington Citiju... za koju je rekao daje totalna katastrofa. Nazivao je glavni grad gorim od Sodome i Gomore. Bio je sve više i više bijesan zbog toga i onda je odvezao onu vrpču oko vrata.

Rekao je da su za svo to zlo krivi katolici. Govorio je da oni praktički sve imaju pod svojom kontrolom i namjeravaju dovesti gospodina Papu za predsjednika u Bijelu Kuću. Katolici, rekao je, ti su najodvratnije, najpodlije zmijsko leglo koje je ikad postojalo. Tvrdio je da oni imaju

tipove koji se zovu svećenici koji se pare sa ženama koje se zovu časne sestre, i da kopilad koja se rode bacaju psima. Rekao je kako je takvo postupanje nešto najgore za što je ikad u svom životu čuo. Ni ja nisam nikad ništa gore čuo.

Počeo je sve glasnije i glasnije vikati; mislim da je s obzirom na opis situacije u Washington Citiju, čovjek imao i razloga vikati. Da nema njega, tvrdio je, koji se bori protiv tog zla, oni bi preuzeli potpunu kontrolu u cijeloj zemlji - čak i ovdje u našem kraju. To je prilično loše zvučalo.

Rekao je da bi oni, kad bi im to pošlo za rukom, potrpali sve žene u samostane i tome slično... a onda više ne bi bilo djece. U svakom slučaju, postojao je samo jedan izlaz: morali smo njega, tog političara, poslati u Washington. On bi se onda pobrinuo za red. I vikao je da će čak i u tom slučaju to biti jedna teška borba jer posvuda ima tipova koji se prodaju katolicima za novac. On nikad ne bi primio novac, rekao je, jer nije mu bio potreban, on je skroz protiv novca.

Uzdisao je kako mu je ponekad svega dosta i kako mu koji put malo fali da odustane od borbe i fino se odmara, kao mi.

Ja sam se osjećao jako krivim zbog toga što smo se mi fino odmarali dok se političar borio za nas; ali kad je završio govor, sišao je sa sanduka i opet se smijao i rukovao s ljudima. Po čemu se vidjelo da se on uzda da će izaći na kraj sa situacijom u Washington Citiju. Tako da sam se i ja odmah malo bolje osjećao, u nadi da će on otići tamo i rastjerati katolike i njima slične.

Dok se on rukovao i razgovarao s ljudima, jedan tip je, vodeći na uzici malo smeđe tele, došao do gomile koja se okupila slušati političara.

Stajao je tako i gledao gomilu, i rukovao se dva puta s političarom, oba puta kad je ovaj do njega došao. Tele je stajalo iza njega raširenih nogu i spuštene glave. Ustao sam i došao do teleta. Pomilovao sam ga, ali ono nije diglo glavu. Tip je ispod svog velikog šešira pogledao dolje prema meni. Imao je prodoran pogled, i kad se smiješio oči su mu bile kao dva uska proreza. Smiješio se.

"Sviđa ti se moje tele, ha mali?"

"Da gospodine", rekao sam, i odmaknuo se jedan korak, pošto nisam htio da on misli kako ja gnjavim njegovo tele.

"Slobodno", rekao je, jako veselo. "Slobodno ga mazi. Ne smeta to njemu." Ponovo sam počeo milovati tele.

Tip je žvakao duhan, i pljunuo je teletu na leđa. "Vidim da se sviđaš mom teletu više nego bilo tko drugi... izgleda da ono želi poći s tobom."

Ja nisam primijetio da je tele tako izgledalo, ali to je bilo njegovo tele, valjda je znao što govori. Tip je kleknuo pred mene. "Imaš li išta novaca, maleni?"

"Da, gospodine", rekao sam, "imam pedeset centi." Tip se namrštio, i vidio sam da pedeset centi nije bilo baš puno novaca i bilo mi je žao što je to bilo sve što sam imao.

Minutu kasnije se nasmiješio i rekao: "E pa, ovo tele vrijedi više od sto puta toliko."

To sam odmah uvidio. "Da gospodine", rekao sam, "i ja nisam uopće ni razmišljao o tome da ga kupim."

Tip se opet namrštio pa rekao: "Ali ja sam kršćanin, i evo, iako sam pritom u velikom gubitku, osjećam u svom srcu da bi ti trebao dobiti moje tele, kad mu se toliko sviđaš." Neko vrijeme je razmišljao, i odmah sam vidio kako mu jako teško pada odvojiti se od teleta.

"Ali, ja ga uopće ne želim kupiti, mister", rekao sam.

Ali tip je digao ruku i nije me pustio dalje govoriti. "Dat ću ti ga, sinko, za pedeset centi, zato što osjećam da je to moja kršćanska dužnost, i - ne - ne smiješ odbiti. Samo mi daj pedeset centi i tele je tvoje."

Pošto je tako rekao, nisam ga mogao odbiti. Izvadio sam sve svoje novčiće i dao mu ih. On mi je gurnuo konop u ruku i nestao tako brzo da nisam uspio vidjeti kuda je otišao.

Ali bio sam strašno ponosan na svoje tele, iako me pekla savjest što sam više-manje zloupotrijebio dobrotu od onog tipa, a on je bio kršćanin, što je, kako je rekao, bio hendikep za njega na neki način.

Odvukao sam svoje tele do djeda da mu ga pokažem. Djed nije izgledao tako ponosno kao ja, ali mislio sam da je to bilo zato što je to bilo moje tele, a ne njegovo.

Rekao sam da možemo biti vlasnici po pola pošto smo i u pravljenu viskija bili praktički partneri. Ali djed je na to samo nešto promrmljao. Gomila oko političara bila se počela razilaziti. Svi su se manje više slagali da bi političar morao odmah otići u Washington City i boriti se protiv katolika. On je svima podijelio komade papira. Meni ništa nije dao, ali jedan sam podigao sa zemlje. Na njemu je bila slika političara na kojoj je bio nasmijan kao da je u Washington Cityju sve u najboljem redu. Na slici je izgledao jako mlad.

Djed je rekao daje vrijeme za povratak kući. Stavio sam političarevu sliku u džep i krenuo za djedom vukući tele za sobom. Ali to je bilo prilično teško. Moje tele je jedva hodalo. Teturalo je i posrtalo i morao sam jako potezati konop. Ali bojao sam se da će pasti ako prejako povučem.

Pomalo sam se počeo brinuti hoću li uopće uspjeti dovesti tele do naše kolibe na taj način, i nije li možda bolesno... iako je vrijedilo preko sto puta više nego što sam bio platio za njega.

Dok sam se ja popeo na vrh grebena, djed se već bio skoro spustio do udoline s druge strane. Vidio sam da sam ozbiljno zaostao za njim pa sam viknuo: "Djede... poznaješ li ti ijednog katolika?" Djed se zaustavio. Povukao sam konop malo jače i moje tele i ja smo ga počeli sustizati. Djed je pričekao dok nismo došli do njega.

"Jednom sam vidio jednog", rekao je, "u gradu."

Ja i tele smo ga uspjeti sustići. Uh, odmor nam je stvarno bio potreban.

"Taj kojeg sam vidio", rekao je djed, "nije izgledao kao da je osobito zao... iako, valjda je bio upao u nekakvu gužvu; ovratnik mu je bio sav razderan, i vjerojatno je bio toliko pijan da to nije ni primijetio. U svakom slučaju, meni je izgledao prilično miroljubivo."

Djed je sjeo na stijenu i vidio sam kako kani na miru razmisliti o cijeloj toj stvari s katolicima što mi je bilo jako drago. Moje tele je ispružilo prednje noge pred sebe i bilo se jako uspuhalo.

"Bilo kako bilo", rekao je djed, "kad bi netko uzeo dug nož i isjeckao onog političara na sitne komadiće, mogao bi dugo tražiti, ali ne bi u njemu čitavome našao ni jedno jedincato zrnce istine. Jesi primijetio da kučkin sin nije rekao ni riječi o ukidanju poreza na viski... ili o cijeni kukuruza... ili o bilo čemu drugome što ima veze s našim životom?" Što je bila istina.

Rekao sam djedu da sam primijetio kako kučkin sin nije rekao ni riječi o tim stvarima.

Djed me podsjetio da je "kučkin sin" jedna nova psovka i to nikako ne smijem govoriti pred bakom. Djed je rekao da ga uopće nije briga da li

se i koliko često svećenici i časne sestre pare, ništa više nego što ga je briga koliko puta se jeleni i košute pare. Njihovo parenje, njihova stvar, rekao je. A što se tiče bacanja djece psima, rekao je da niti će ikad jedna košuta dati svoje lane psima, niti žena svoje dijete; po tome je znao da je to bila laž. Što je bilo logično.

Počinjao sam se bolje osjećati po pitanju katolika.

Djed je rekao kako uopće ne sumnja da katolici zaista žele preuzeti kontrolu... ali, rekao je, ako imaš svinju, i ne želiš da ti je ukradu, samo nađi njih deset ili dvanaest koji ti je žele ukrasti i daj njima neka ti je čuvaju. Tako će ti svinja biti na sigurnom, isto kao da je u tvojoj kuhinji. Svi ti političari u Washington Cityju su tako pokvareni, rekao je, da je dobro što jedan drugog non-stop nadgledaju. Toliko ih ima koji hoće preuzeti kontrolu da među njima vlada pravi rat. A što se situacije u Washington Cityju tiče, rekao je, problem tog grada i jeste u tome što tamo ima toliko puno prokletih političara.

Iako mi idemo u baptističku crkvu, djed je rekao da ne bi bilo ništa bolje ni kad bi baptisti preuzeli kontrolu. Oni bi potpuno zabranili viski, jedino bi možda oni sami u potaji koji put povukli gutljaj, ali zemlju bi potpuno isušili, a pošteni proizvođač viskija morao bi umrijeti od gladi.

Tad sam odmah shvatio kako ima i drugih opasnosti, osim katolika. Kad bi baptisti preuzeli kontrolu, gotovo bi bilo s našim poslom - i što bismo onda?

Pitao sam djeda pokušavaju li i bogataši koji proizvode šnjof-viski preuzeti kontrolu; zbog nas im izmiče jedan dio zarade i sve to, a kad bi preuzeli kontrolu mogli bi nas izbaciti iz posla. Djed je rekao kako nema nikakve sumnje da pokušavaju na sve mile načine. Daju političarima

novac skoro svaki dan u Washington Cityju. Djed je rekao da se to zove podmićivati.

Samo je jedna stvar sigurna, rekao je djed: A to je da Indijanci nikad neće preuzeti kontrolu. Što se ni meni nije činilo vjerojatnim.

Dok je djed pričao moje je tele leglo i umrlo. Samo je leglo na stranu i - gotovo. Stajao sam pred djedom i čvrsto držao štrik kad je djed pokazao prstom iza mene i rekao: "Tvoje tele je mrtvo." Bio je zaboravio da je to bilo i njegovo tele.

Kleknuo sam i pokušao mu podignuti glavu i osoviti ga na noge, ali bilo je mlitavo. Djed je vrtio glavom: "Mrtvo je, Malo Drvo. Kad je netko mrtav... mrtav je." Što je bilo tako. Klečao sam pokraj mog teleta i gledao ga. Bio je to skoro najgori trenutak u mom životu, koliko sam se mogao sjetiti. Zbogom mojih pedeset centi; ništa od crveno-zelene kutije pune slatkiša. I još moje tele, vrijedno sto puta više nego što sam ga platio.

Djed je iz mokasine izvadio svoj dugi nož, rasporio tele i izvadio mu jetru iz utrobe. Pokazao mi ju je. "Flekava je i bolesna. Ne smijemo jesti to meso."

Činilo se, kako sam ja vidio tu stvar, da ama baš ništa ne možemo napraviti s mojim teletom. Nisam plakao. Ali malo mi je falilo. Djed je kleknuo i oderao kožu s teleta. "Mislim da će ti baka dati deset centi za kožu; vjerojatno ju može upotrijebiti", rekao je. "I poslat ćemo pse ovamo, oni mogu pojesti meso." To je bilo sve što se moglo učiniti. Krenuo sam za djedom prema našoj kolibi noseći kožu mog teleta. Baka me nije pitala, ali rekao sam joj da ne mogu staviti svojih pedeset centi natrag u staklenku od pekmeza, jer sam ih bio potrošio na tele -

koje više nisam imao. Baka mi je dala deset centi za kožu i barem to sam stavio u staklenku.

Te večeri mi večera nije bila fina, iako su mi kaša od graška i kukuruzni kruh inače bili omiljeno jelo.

Dok smo jeli, djed me pogledao i rekao: "Vidiš, Malo Drvo, ništa ne bi bio naučio da te nisam pustio da učiniš što želiš. Da sam te spriječio kupiti to tele, uvijek bi mislio kako si ga trebao kupiti. Da sam ti rekao neka ga kupiš, mene bi okrivljavao što je umrlo. Morat ćeš učiti iz vlastitog iskustva."

"Yes, sir", rekao sam.

"A sad mi reci", rekao je djed, "što si iz ovoga naučio?"

"Pa", rekao sam, "mislim da sam naučio da nije dobro trgovati s kršćanima."

Baka se počela smijati. Ja u svemu tome uopće nisam vidio ništa smiješno. Djed me je najprije zapanjeno gledao. Onda se počeo tako smijati da se skoro udavio komadićem kukuruznog kruha. Izgledalo je da sam bio naučio nešto smiješno, ali nisam znao što.

Baka je rekla: "Malo Drvo, vjerojatno time hoćeš reći kako ćeš ubuduće biti oprezan kad ti neki čovjek za sebe kaže kako je on divan čovjek."

"Yes, ma'am", rekao sam "mislim da je tako."

Nisam više bio siguran u ništa... osim da više nisam imao mojih pedeset centi. Bio sam opelješten. Zaspao sam za stolom, glava mi je pala u tanjur. Baka mi je morala oprati lice od graška.

Te noći sam sanjao da su došli baptisti i katolici. Baptisti su nam uništili kotao, a katolici pojeli moje tele.

Jedan veliki kršćanin je bio tamo i smiješio se gledajući sve to. Imao je crveno-zelenu kutiju i rekao da je vrijedna sto puta više, ali da ju mogu

dobiti za pedeset centi. Ali nisam ih više imao - mojih pedeset centi. I tako je nisam mogao kupiti.

Dućan na raskršću

Baka je uzela papir i olovku i izračunala mi koliko sam izgubio na trgovini s kršćaninom. Ispalo je da sam izgubio samo četrdeset centi, jer sam dobio deset centi za kožu. Stavio sam ih u staklenku i nisam ih više stavljao u džep. U staklenci su bili sigurniji.

Od sljedeće ture viskija sam zaradio deset centi na što je baka nadodala još pet tako da sam sad imao dvadeset i pet centi, i tako se moja ušteđevina ponovo počinjala povećavati.

Iako sam bio ostao bez svojih pedeset centi prilikom povratka iz dućana, uvijek sam se veselio kad smo išli isporučiti robu. Iako je bilo prilično teško nositi vreću s tri boce viskija.

Svakog tjedna sam morao naučiti po pet novih riječi iz rječnika. Baka bi mi objasnila značenja, i onda sam trebao sastavljati rečenice s novim riječima.

Na putu do dućana sam prilično često upotrebljavao moje rečenice. To bi natjeralo djeda da se zaustavi i razmisli što sam rekao. Za to vrijeme bih ga ja sustigao i malo se odmorio.

Ponekad bi mi djed rekao da neku riječ više ne moram upotrebljavati. Rekao bi mi da je potpuno izbacim. Time je djed prilično ubrzao moje napredovanje u rječniku.

Kao onda kad sam došao do riječi "amater". Djed je već bio daleko ispred mene, i pošto sam upravo vježbao rečenice s tom riječju, doviknuo sam:

"Amateri sigurno ne bi napravili tako dobar viski kao mi, zar ne?"

Djed se zaustavio. Pričekaio je dok ga nisam sustigao i spustio moju vreću s bocama na zemlju. "Što si to rekao?", upitao je djed. "A mater sigurno ne bi napravila tako dobar viski?"

Pritom me je tako pogledao da mi nije bilo baš ugodno. "Otkud ti to?", upitao je.

Objasnio sam mu da sam rekao "amateri", a ne "a mater", i da riječ "amater" znači da netko radi neki posao koji nije naučio.

"Pa zašto onda tako i ne kažeš, sto mu gromova", rekao je, "umjesto što govoriš ružne stvari o svojoj majci?"

Rekao sam da ni meni nije bilo baš jasno zašto sam to morao naučiti, ali da riječ "amater" piše u rječniku.

Djed se prilično razljutio zbog toga. Rekao je da bi tog prokletog pasjeg sina koji je izmislio rječnik trebalo ustrijeliti.

Smatrao je kako je isti taj tip najvjerojatnije izmislio još desetak drugih riječi pomoću kojih se može zamagliti značenje jedne te iste stvari. Zato političari uspijevaju vući narod za nos, rekao je, i tvrditi da nisu rekli što su rekli - ili da su rekli što nisu rekli.

Kad bismo to sad mogli provjeriti, rekao je, sigurno bi izašlo na vidjelo da je prokleti rječnik ili napravio neki političar - ili, u najmanju ruku, neki političar stoji iza toga. Što i meni zvuči logično.

Djed je rekao neka riječ "amater" jednostavno izbacim. Što sam i učinio.

Zimi je obično kod dućana bilo puno ljudi. I u kolovozu, mjesecu "izležavanja". Kolovoz je mjesec kad se farmeri mogu malo odmoriti. Sjetva i četiri-pet plijevljenja korova su iza njih, pa sad mogu samo čekati dozrijevanje žita.

Uvijek kad bismo isporučili robu, nakon što bi djed dobio novac, a ja donio sitno iscijepanih drva gospodinu Jankinsu i dobio od njega jednu

staru lizalicu, ja i djed bismo sjedili pod nadstrešnicom naslonjeni na zid dućana i odmarali se.

Djed je u džepu imao osamnaest dolara... od kojih je najmanje deset centi pripadalo meni. Obično bi kupio šećer i kavu za baku, a ponekad i malo pšeničnog brašna, ako nam je posao dobro išao. Nakon napornog radnog tjedna u našem poslu, sasvim je u redu malo se odmoriti i priuštiti si malo luksuza.

Uvijek bih polizao svoju staru lizalicu dok bismo tako sjedili. Bila su to dobra vremena.

Slušali bismo što ljudi pričaju. Neki su pričali da je došla kriza i kako zbog nje ljudi u New Yorku skaču kroz prozore i pucaju si u glavu. Djed nikad nije sudjelovao u razgovoru sa ljudima. Nisam ni ja.

Ali objasnio mi je da je New York jedan grad u kojem ima mnogo jako velikih kuća prepunih ljudi koji nemaju dovoljno zemlje na kojoj bi mogli živjeti - i vjerojatno je pola njih poludjelo od takvog života, što je objašnjavalo skakanje kroz prozore i pucanje u glavu.

Obično je pred dućanom bio jedan čovjek koji je znao šišati. Stavio bi drvenu stolicu pod nadstrešnicu i ljudi su jedan za drugim sjedali da ih ošiša.

Jedan drugi, kojeg su svi zvali "Stari Barnett", znao je srediti zub "iskakanjem". Nema baš puno ljudi koji znaju srediti zub "iskakanjem". To se radi ako imaš pokvaren zub kojeg se hoćeš riješiti.

Svi su voljeli gledati kako Stari Barnett radi. Čovjeka čiji će zub "iskočiti" posjeo bi na stolicu. Onda bi komad žice držao u vatri dok se ne užari. Pa bi žicu gurnuo u pokvaren zub i uzeo čavao koji bi prslonio na zub, a onda bi udario čekićem po čavlu na jedan tajni način. Zub bi samo iskočio i odletio na zemlju. Stari se Barnett jako ponosio svojim poslom i

nije nikome dopuštao da iz blizine gleda što on to radi, kako nitko drugi ne bi naučio njegov tajni način.

Jednom je došao jedan čovjek da mu Stari Barnett sredi zub. Bio je istih godina kao i Stari Barnett, i zvali su ga Mr. Lett. Stari Barnett ga je posjeo na stolicu i užario žicu. Stavio mu je žicu u zub, ali Mr. Lett je omotao jezik oko užarene žice. Zaurlao je kao bik i udario Starog Barnetta šakom u trbuh, tako da je Stari Barnett pao na leđa.

To je razbjesnilo Starog Barnetta tako da je raspalio Mr. Letta stolicom po glavi. Onda su navalili jedan na drugoga, valjali su se po zemlji tukući se, a onda su drugi ljudi poletjeli i razdvojili ih. Njih dvojica su još neko vrijeme stajali i psovali jedan drugog, ustvari Stari Barnett je psovao, a ono što je Mr. Lett govorio nije se moglo razumjeti, ali vidjelo se kako je bijesan!

Kad su se konačno smirili, nekoliko ljudi je držalo Mr. Letta, a onda su mu izvukli jezik iz usta i polili ga terpentinom. Nakon toga je otišao. To je bilo prvi put da sam vidio kako Stari Barnett nekome nije uspio poskočiti zub i taj neuspjeh ga je jako pogodio. On se ponosio svojim poslom! Počeo je ići od jednog do drugog i objašnjavati zašto nije uspio srediti zub Mr. Letta. Rekao je daje Mr. Lett bio kriv za to. Tako je, po mom mišljenju, i bilo.

Tu sam odmah odlučio da nikad neću imati pokvaren zub. A ako ga budem imao, da to nikako neću reći Starom Barnettu.

Tu kod dućana sam upoznao jednu malu djevojčicu. Ona bi dolazila sa svojim tatom, u kolovozu kad nije bilo posla na polju, a i zimi. Njezin tata je bio mlad čovjek, nosio je ofucane i poderane treger-hlače i obično je bio bos. Ona je uvijek bila bosa, čak i usred zime kad je bilo jako hladno.

Djed mi je objasnio da su oni bili jako siromašni. Nisu imali svoje zemlje, pa su morali uzimati zemlju u najam. Najamnici nisu posjedovali ni išta drugo, obično čak ni krevet ili stolac. Radili su na zemlji bogatih zemljoposjednika i ponekad bi dobili polovicu onoga što su uzgojili, ali najčešće bi dobili samo jednu trećinu. To se zvalo raditi "napola" ili "na trećinu".

Djed je rekao da im, kad poplaćaju sve troškove, kao što je najam mazgi i drugo, ne ostane ništa, to jest da oni cijelu godinu teško rade, a time se uspiju samo prehraniti, i to ne baš obilato.

Što više djece takva obitelj ima, to su veće šanse, rekao je djed, da će uspjeti izaći na kraj sa zemljoposjednikom, jer sva djeca pomažu na polju.

Veća obitelj može napraviti više posla. Zato oni uvijek imaju puno djece, to je neophodno. Djed je rekao da i žena takvog siromašnog bezemljaša radi na polju, bere pamuk, plijevi korov, i tome slično, a beba za to vrijeme leži u hladu pod nekim drvetom i plače ako joj nešto treba.

Djed je rekao da Indijanci tako nikad ne bi živjeli. On bi radije živio u šumi i lovio zečeve za prehranu obitelji nego tako radio. Ali ovako ili onako, neki upadnu u to i ne mogu se više izvući.

Za sve to su krivi prokleti političari, rekao je djed, koji provode vrijeme kukajući i govoreći riječi umjesto da rade neki zanat koji su naučili.

Neki zemljoposjednici su fer prema najamnicima, rekao je, a neki nisu. Kao i svugdje, i među zemljoposjednicima ima ovakvih i onakvih ljudi. Ali bez obzira na to, poslije žetve nakon obračuna sa zemljoposjednikom, najamnik obično doživi veliko razočaranje. Zato se najamnici obično sele svake godine.

Svake zime pođu u potragu za novim, boljim zemljoposjednikom, i nađu ga. Tada čovjek, žena, i njihova djeca usele u kolibu koja pripada njemu, a navečer kad djeca pozaspu, mama i tata sjede u kolibi za njegovim stolom, i kuju planove i sanjaju o tome kako će ove godine, kod ovog zemljoposjednika, sve biti bolje, i kako će ovaj put uspjeti.

Djed je rekao da im ta nada daje snagu za težak rad cijelo proljeće i ljeto, sve do žetve, kad im se snovi svaki put rasplinu u ništa. To je razlog zašto se sele svake godine. Ljudi to ne razumiju i zato ih zovu "nikogovićima", što je još jedna prokleta riječ, rekao je djed, isto kao i kad ih zovu "neodgovornima" zato što imaju tako puno djece - a moraju. Ja i djed smo razgovarali o tome vraćajući se kući, a kad smo se zaustavili, djed se toliko uzбудio oko toga da smo se odmarali skoro sat vremena.

I ja sam se uzбудio, i odmah sam shvatio da je djed totalno prozreo političare. Rekao sam djedu da bi te pasje sinove trebalo razjuriti. Djed je tu prestao govoriti o najamnicima i upozorio me da je "pasji sin" jedna nova psovka, i to jaka, i da će nas baka obojicu načisto izbaciti iz kolibe ako to kažem pred njom. To sam odmah zapamtio. Prokleta jaka psovka. Ta djevojčica o kojoj sam počeo pričati bila je došla i stala ispred mene jednog dana dok sam sjedio pred dućanom i lizao svoju staru lizalicu. Njezin tata je bio unutra u dućanu.

Kosa joj je bila zamršena, a zubi pokvareni, tako da sam se nadao da je Stari Barnett neće vidjeti. Na sebi je imala haljinu od vreće. Stajala je ispred mene, šarala palčevima bosih nogu po zemlji i gledala me. Bilo mi je neugodno lizati lizalicu, a nju pustiti da gleda.

Rekao sam joj da može malo lizati svoju lizalicu, pod uvjetom da ne odgrize komad, ali da će mi je morati vratiti. Uzela je lizalicu i počela lizati, i to prilično učestalo.

Rekla je da ona može ubrati pedeset kila pamuka dnevno. Njezin stariji brat može ubrati sto kila, rekla je, a mama, kad se dobro osjeća, čak stotinu i pedeset kila. Njen tata ubere dvije stotine pedeset kila, ako nastavi brati i kad padne noć.

Rekla je da oni ne varaju zemljoposjednika i ne stavljaju kamenje u vreće kako bi bile teže, da su poznati kao pošteni i dobri radnici. Tvrdila je da je njena čitava i kompletna obitelj bila poznata po tome.

"A koliko pamuka ti možeš ubrati za jedan dan?", upitala je. Morao sam joj priznati da nikad u životu nisam brao pamuk. To je i pretpostavljala, rekla je, jer je poznato da su Indijanci ljenčine i neradnici. Uzeo sam natrag svoju lizalicu. A onda je rekla:

"Možda vi Indijanci niste krivi što ste takvi. Vi ste naprosto drukčiji od nas, i možda znate raditi nešto drugo."

Dao sam joj lizalicu da još malo liže.

Bila je zima, a čitava njena obitelj tad osluškuje zov golubice. To svatko zna, rekla je: odakle se začuje zov golubice, u tom smjeru se obitelj seli. Ove zime još nisu bili čuli golubicu, ali znali su da se svakoga časa može oglasiti. Jer zemljoposjednik ih je ove godine totalno izvarao i njen tata se posvadio s njim, tako da su se morali seliti. Njen tata je došao u dućan porazgovarati sa ljudima i vidjeti bi li neki od njih dao zemlju u najam dobroj obitelji koja je poznata po tome da dobro i pošteno radi i ne stvara nikakve neprilike. Rekla je kako je sigurna da će oni ovaj put u najam dobiti najbolju zemlju koju se može zamisliti, jer njen tata kaže

kako se sad već pročulo koliko su oni dobri i pošteni radnici. I tako će iduće godine sigurno puno bolje proći.

A iduće će godine, tvrdila je, nakon žetve dobiti bebu. Pravu, iz dućana, sa pravom kosom i očima koje se otvaraju i zatvaraju, mama joj je to obećala, rekla je. Uz to će najvjerojatnije dobiti i puno drugih stvari, jer tada će biti praktički bogati.

Rekao sam joj da mi ne posjedujemo zemlju, osim kukuruznog polja u udolini. "Mi živimo u planini", rekao sam joj, "i ne privlači nas obrađivanje zemlje u ravnici."

Ispričao sam joj da imam dvadeset i pet centi, pa ih je htjela vidjeti, ali rekao sam joj da su doma, u staklenci od pekmeza. Rekao sam joj da ih ne nosim sa sobom jer me je jednom jedan kršćanin prevario za pedeset centi; sad sam mudriji i to mi se sigurno neće ponovo dogoditi.

Na to je rekla da su ona i njezina obitelj kršćani. Rekla je da je jednom, za vrijeme bogoslužja pod vedrim nebom, dobila Duha Svetoga i da je spašena. Njezini mama i tata, praktički svaki put za vrijeme bogoslužja dobiju Duha Svetoga i onda govore nekim nepoznatim jezikom. Ako si kršćanin, tvrdila je, to te čini sretnim. A ona i njezina obitelj najsretniji su za vrijeme bogoslužja pod vedrim nebom, jer ih ispuni Duh Sveti i sve to. Rekla je da ću ja otići u pakao jer nisam bio spašen.

Odmah sam vidio da je ona kršćanka, jer dok je pričala polizala je moju lizalicu praktički do drške. Uzeo sam natrag to što je bilo preostalo.

Kad smo došli kući ispričao sam baki o djevojčici. Baka je za nju napravila mokasine. Za gornji dio mokasina upotrijebila je kožu mog teleta, na kojoj je ostavila dlaku. To je jako lijepo izgledalo. Baka je stavila i još po dvije crveno ofarbane drvene kuglice na svaku mokasinu.

Sljedećeg mjeseca kad smo otišli do dućana dao sam mokasine djevojčici i rekao sam joj da ih je moja baka za nju napravila i ne koštaju ništa. Ona ih je odmah obukla i počela trčati tamo-amo pred dućanom svako malo gledajući u svoje noge i vidjelo se kako se jako ponosi mokasinama. Svako malo bi zastala i prstom dirala crvene kuglice i gladila dlaku na gornjem dijelu mokasina. Rekao sam joj da je za gornji dio mokasina baka upotrijebila kožu mog teleta koju je bila otkupila od mene.

Kad je njen tata izašao iz dućana otrčala je za njim, poskakujući u svojim mokasinama. Ja i djed smo ih promatrali. Kad su malo odmakli, njen tata je zastao i pogledao je. Nešto joj je rekao i onda je ona pokazala prstom prema meni. Onda je on pokraj puta odrezao jednu šibu od dragunova grma. Držao je djevojčicu za ruku i šibao je po nogama i po leđima, jako. Plakala je, ali nije se pomakla. Šibao ju je dok mu se šiba nije izlomila u ruci... a svi ljudi pred dućanom su gledali, ali nitko ništa nije rekao. Onda je naredio djevojčici da sjedne i skine mokasine. Vratio se do dućana držeći mokasine u ruci, a ja i djed smo ustali. Nije obratio pažnju na djeda, nego je došao ravno do mene, i pogledao me odozgo. Lice mu je bilo bijesno, oči užarene. Gurnuo mi je mokasine u ruke i rekao: "Mi ne primamo milostinju... od nikoga... a osobito ne od bezbožnih divljaka!"

Jako sam se prestrašio. On se okrenuo i otišao tako brzo da su krpe koje su visjele s njegovih poderanih hlača lepršale. Prošao je pokraj djevojčice i ona je potrčala za njim. Nije plakala. Hodala je ukočeno, ponosno podignute glave, i nijednom se nije osvrnula. Na nogama su joj se vidjele široke crvene pruge. Ja i djed smo krenuli doma.

Na putu kući djed mi je rekao da razumije najamnika. Ponos je sve što ti ljudi imaju, rekao je djed, bez obzira koliko je u ovom slučaju u krivom. Siromašni najamnik, objasnio mi je, ne može dopustiti djevojčici, kao ni drugoj svojoj djeci, da počnu voljeti lijepe stvari, jer im on takvo što ne može kupiti. I zato ih tuče kad god pokažu zanimanje za stvari koje ne mogu dobiti... i tuče ih dok ne nauče. I nakon nekog vremena oni znaju da takve stvari nisu za njih.

Mogu se veseliti da će ih Duh Sveti za vrijeme bogoslužja usrećiti. Imaju svoj ponos - i nadu da će sljedeća godina biti bolja.

Djed je rekao da nije moja greška što to nisam odmah shvatio. On je tu bio u prednosti preda mnom jer je jednom prije puno godina, kad je prolazio pokraj neke najamničke kolibe, vidio ponašanje čovjeka koji je izašao u dvorište i ugledao dvije od svojih djevojčica kako sjede u sjeni pod drvetom i listaju jedan katalog.

Čovjek je uzeo šibu i tukao djevojčice dok im krv nije potekla iz nogu. Djed je gledao kako je čovjek potom uzeo katalog i otišao iza kolibe. Spalio ga je, ali ga je prethodno poderao kao da je mrzio taj katalog. A onda je sjeo iza štaglja, da ga nitko ne vidi, i plakao. Djed je to bio vidio, zato je razumio.

Rekao je da moramo razumjeti siromašnog najamnika. Ali većina ljudi se ne trudi da razumije, to im je prenaporno. Pa upotrebljavaju riječi da bi prikрили lijenost svog srca i nazivaju siromašne najamnike "neodgovornima" i "nikogovićima".

Mokasine sam odnio kući. Stavio sam ih ispod vreće u kojoj sam držao svoje treger-hlače i košulju. Nikad ih nisam gledao; podsjećale bi me na djevojčicu.

Ni ona ni njen tata nikad više nisu došli u dućan na raskršću. Sigurno su se odselili. Sigurno su čuli zov golubice iz velike daljine.

Jedna opasna avantura

Indijanske ljubičice su prvo cvijeće planinskog proljeća. Baš kad pomisliš da proljeće nikad neće doći, one se odjednom pojave. Ledeno plave kao nebo u ožujku, leže tik uz tlo, tako sićušne da ih nećeš ni primijetiti ako se dobro ne zagledaš.

Kad bi procvale brali smo ih visoko u planini. Pomagao sam baki sve dok mi se prsti ne bi ukočili od hladnoće toliko da ih više ne bih osjećao.

Baka je ljubičice sušila i pravila od njih čaj. Rekla je da sam brz berač. Što sam i bio.

Na visokoj stazi, gdje je u proljeće led još uvijek pucketao pod našim mokasinama, skupljali smo iglice zimzelenog drveća. Baka bi ih stavila u vruću vodu, i to smo pili. To je zdravije od bilo kojeg voća i od toga se dobro osjećao. Također smo skupljali i korijenje i sjeme od tvorovog kupusa.

Ali najbolji sam bio u skupljanju žira, nakon što sam naučio kako to treba raditi. U početku sam trčao do bakine vreće svaki put kad bih našao jedan žir. Ali rekla mi je kako bi bilo bolje kad bih pričekao dok ne skupim punu šaku prije nego potrčim prema vreći.

Meni ih je bilo lako naći pošto su moje oči bile blizu zemlje, tako da sam uskoro postao brži od bake u skupljanju žira.

Baka je žir mljela u zlatnožuto brašno. U njega bi još dodala hikori-orahe i obične orahe i onda je od toga pravila palačinke, koje su bile slasnije od bilo čega drugoga na svijetu.

Ponekad bi joj se u kuhinji dogodila nezgoda i prosula bi šećera u žirovo brašno. Onda bi rekla: "Baš sam šeprtlja, Malo Drvo. Opet mi se prosulo šećera u žirovo brašno." Ja nisam znao što bih na to rekao, ali kad god joj se to dogodilo, dobio bih još jednu ekstra slasnu palačinku.

Ja i djed smo obojica bili veliki utamanjivači palačinki od žirovog brašna. Negdje koncem ožujka, nakon što bi indijanske ljubičice ocvale, skupljali bismo bilje u planini i odjednom bi se surovi oštri planinski vjetar u trenutku promijenio i dotaknuo ti lice mekan poput pera. Mirisao je na zemlju. Tada sam znao da je proljeće blizu.

O tad bih počeo pružati lice vjetru kako bih to opet osjetio, i sljedeći dan, ili dan iza toga, blagi bi se dodir ponovio. Ovaj put bi malo dulje potrajao i bio bi još slađi i miris zemlje bi bio jači.

Led na visokim grebenima bi počeo pucati i topiti se. Tlo bi nabubrilo od vlage i voda bi se u bezbroj potočića žurno slijevala dolje prema potoku. Onda bi posvuda procvao maslačak i sve livade uz udolinu požutjele bi od njega. Mi smo ga brali za salatu - koja je još bolja ako maslačak pomiješaš sa kostrišom, vinobojkom i koprivama. Od koprive se može napraviti najbolja salata, ali kopriva ima male dlačice po sebi koje te pale po rukama dok bereš.

Ja i djed često ne bismo primijetili koprivu i prošli bismo pokraj nje, ali baka bi ju uvijek primijetila i onda bismo se morali vratiti i brati je. Djed mi je rekao kako ne zna ni za jednu stvar na svijetu koja ti pruža neko zadovoljstvo, a da nema i neku prokletu "kvaku".

Upitao sam ga kako to misli, jer na koprivama nigdje nisam vidio kvake, pa mi je objasnio kako to znači da ugodne stvari imaju i neku neugodnu stranu, kao što su na primjer koprive fine za jesti, ali te opeku dok ih bereš. Što je točno.

Kostriš ima velike purpurne cvjetove. Njihove duge drške možeš oguliti i jesti sirove. Možeš ih i kuhati, imaju okus poput šparoge.

Kad gorušica procvate malim svjetložutim cvjetićima, planina izgleda kao da je netko po njenim obroncima razastro žute deke. Baka ju je miješala sa drugim biljem za salatu. Ponekad je mljela sjeme gorušice i pravila senf.

Sve bilje koje raste divlje, sto je puta jače nego bilje uzgojeno u vrtu. Mi smo vadili divlji luk iz zemlje i šačica tog luka je u sebi imala više okusa nego vreća pitomog luka.

Kad zrak postane topliji i dođu kiše, posvuda nikne šareno planinsko cvijeće tako da se čini kao da je netko izlio pune kante raznih boja po planinskim livadama. Okrugli cvjetovi jakovljevog ljiljana su tako jarko crveni da izgledaju kao sjajni papirići; tanušne stabljičice zečjeg zvončića niknu iz pukotina i procjepa u stijeni i cvatu malim plavim zvonastim cvjetićima; gorki korijen ima velike, ljubičaste cvjetove sa žutim točkama u sredini i nagnute prema zemlji, a mjesečevi cvijetovi crveno ružičaste boje njišu se na vjetru na svojim visokim drškama skriveni duboko u njedrima udoline i noću se otvaraju.

Iz utrobe majke zemlje, Monolah, rađaju se razne vrste sjemena, i svaka vrsta zna koliko toplo mora biti tijelo Monolah, da bi ono niklo. Kad se nakon duge zime tek počne zagrijavati, samo se sićušni cvjetići probijaju na svjetlo dana. Ali kad joj tijelo postane toplije, rađa sve veće i veće cvijeće, i njezini sokovi poteku kroz stabla drveća i onda im pupoljci nabubre, kao tijelo trudne žene, dok se ne rastvore u cvjetove.

Kad zrak postane tako težak da jedva dišeš, znaš što se sprema. Ptice se spuste sa grebena i posakrivaju se u udolinama i u krošnjama drveća.

Kad se teški crni oblaci skupljaju iznad planine, moraš bježati u zaklon, natrag doma.

Mi bismo često stajali pod krovom verande i promatrali velike bljeskove svjetlosti koji bi čitavu sekundu, možda i dvije, iskrili iznad vrha planine, opipavajući oblake na sve strane trzavim pipcima od munja dok se ne bi povukle natrag u tamu neba. Pucalo je i praskalo tako prodorno da si znao da se nešto rascijepilo. A onda bi grom zatutnjao i otkotrljao se preko grebena pa niz doline.

Dva ili tri puta sam bio prilično siguran kako se to planine ruše, ali djed je rekao da se ne ruše. Što je naravno bilo točno.

Vatrene kugle bi se opet kotrljale sa stjenovitog grebena plavo odsijevajući i raspršile bi se u zraku. Drveće bi se povijalo i popuštalo pod jakim udarima vjetra, a iz oblaka bi se izlio pljusak. Bezbroj velikih, teških kapi spojilo bi se u zavjese vode koje su se obrušavale na zemlju. Ljudi koji se smiju i tvrde da sve znamo o Prirodi i da ne postoji duša-duh Prirode, nisu nikada doživjeli proljetnu oluju u planinama. Kad Priroda rađa proljeće, Ona zgrabi planine i trese ih kao što žena kad rađa šakama zgrabi plahtu na krevetu.

Ako neko staro drvo, nakon što je proživjelo već mnogo zimskih oluja, još samo umorno pruža svoje gole grane prema nebu i više ne može procvasti, Ona ga iščupa iz zemlje i kovitlac vjetra ga strovali niz planinu da bi se oslobodilo mjesto za novo, mlado drveće. Ona ima prste od vjetra kojima pročešlja grane svakog grma i svakog drveta, i počupa i očisti sve što je slabo. Ako vidi da je neko drvo bolesno i mora biti uklonjeno, ali odolijeva vjetru, Ona samo pošalje munju - pras!- i sve što nakon toga od drveta ostane je pougljenjeno truplo. Ona je živa i

obnavlja se svake godine u grču i boli. Kad biste jednom doživjeli proljetnu oluju u planini, i vi biste se u to uvjerali.

Djed je rekao da Ona, između ostalog, svake godine pravi reda i uklanja tragove i ostatke od prošlogodišnjeg porođaja, tako da novi život koji se rađa bude jak.

Kad prođe vrijeme proljetnih oluja, na granama drveća i grmlja niknu novi izdanci, sićušni i nježni, stidljive, svjetlozelene boje. Tada Priroda daje travanjsku kišu koja pada mekim šapatom. Nakon nje se izmaglica diže iz vlažnog tla u udolinama dok prolaziš razmekšanim stazama pod krošnjama sa kojih kaplje.

Za vrijeme travanjskih kiša obuzme te neko uzbuđenje, ali istovremeno i neka tuga. Djed je rekao da njega svakog travnja obuzme to čudno raspoloženje. Uzbuđen si, jer se nešto novo rađa, i tužan, jer znaš da će i to novo proći, da ga ne možeš zadržati. Prebrzo će proći.

Vjetar je u travnju mekan i topao kao kolijevka. Dahom miluje divlju jabuku dok joj se ne rastvore bijelo-roza cvjetovi. Iz njih se širi miris slađi od mirisa kozilca i privlači rojeve pčela koji zuje nad cvjetovima.

U travnju je čitava planina, od udolina do vrhova, prekrivena bjelkasto-ružičastim cvjetovima planinskog lovora i cvjetovima pasjeg zuba dugih špicastih žutih latica između kojih proviruje jedan bijeli zub. Meni osobno je on uvijek izgledao kao jezik, a ne zub.

I onda, kad travanj postane najtopliji, odjednom ponovo zahladni. Ta hladnoća potraje četiri ili pet dana i za to vrijeme kupine procvatu. Kod nas u planini to se zove "kupinova zima" Kad ne bi zahladnilo, kupine ne bi procvale. To je razlog zašto nekih godina ne rode. Kad završi kupinova zima, otvore se cvjetovi sviba. Posvuda u planini, na mjestima gdje ga

nikad ne bi očekivao, u borovom šumarku, među hrastovima, posvuda zablistaju bijeli cvjetovi veliki kao grude snijega.

Bijeli farmeri u našem kraju tek u kasno ljeto počnu ubirati povrće iz svog vrta, ali Indijanci počinju skupljati i brati u šumi već u rano proljeće, čim niknu prvi zeleni izdanci, i ne prestaju preko cijelog ljeta, a još u jesen skupljaju žir i orahe. Djed je rekao da te šuma može hraniti ako živiš sa šumom, umjesto da ju uništavaš.

Ali, pritom se prilično naradiš. Mislim da sam ja najvjerojatnije bio najbolji u branju bobica, jer sam ih mogao brati bez saginjanja, pa se nikada od toga ne bih umorio.

U šumi raste puno vrsta bobica: divlje maline, kupine, bazga, od koje se može, kako je djed rekao, napraviti najbolje vino, borovnice i crvene bobice medvjetke, koje, po mom mišljenju uopće nemaju nikakvog okusa, ali baka ih je upotrebljavala za kuhanje. Kad bih se vratio iz šume s branja bobica, u mojoj bi kantici bilo ponajviše bobica medvjetke, pošto nisu bile fine za jesti. Ostale bobice sam obično već za vrijeme branja pojeo. Djed isto tako.

Ali on je rekao da je to potpuno svejedno, tako i tako bismo ih kasnije pojeli - pa zašto onda ne bismo odmah? Što je, smatram, logično.

No, bobice čemerike se ne jedu. Otrovne su i kad bi ih netko pojeo bio bi mrtviji od prošlogodišnje kukuruzne slame. Moraš promatrati ptice: one bobice koje ptice ne jedu, nećeš ni ti jesti, ako imaš i trunke pameti u glavi.

Za vrijeme sezone skupljanja bobica, usne, zubi i jezik bili su mi stalno tamnoplave boje. Kad bismo ja i djed isporučili robu u dućanu na raskršću, neki bi ljudi koji nisu živjeli na planini pomislili da sam bolestan. Tu i tamo bi se netko, redovito neki novopridošli ravničar, uzbudio oko

toga kad bi me vidio. Djed je rekao da oni time pokazuju kako nemaju pojma što to znači brati bobice i neka ne obraćam pažnju na njih. Što onda i nisam.

Negdje u srpnju se divlje trešnje zasite sunca i dozriju. Ptice su lude za njima.

Ponekad, popodne kad bi sunce peklo i ljudi od vrućine postajali lijeni, baka bi prilegla, a ja i djed bismo sjedili u sjeni na stepenici pred stražnjim ulazom. Onda bi djed rekao: "Malo Drvo, aj'mo se malo popeti stazom da vidimo što ćemo naći." Onda bismo otišli do jedne divlje trešnje i sjeli u hladovinu pod krošnjom, leđa naslonjenih na njeno stablo. Promatrali bismo ptice.

Jednom smo vidjeli pijanog drozda koji je doteturio do kraja jedne grane kao plesač na žici, i onda napravio salto i - puf - pao na zemlju. Jedan je crvendać bio tako veseo da je doteturio pravo do djeda i mene i doletio djedu na koljeno. Psovao je i rekao djedu u lice svoje mišljenje o svemu! Onda je odlučio da će sad malo pjevati, ali samo je skviknuo i ustanovio da mu ne ide, pa je odustao. Onda je oteturio u grmlje dok smo ja i djed umirali od smijeha. Djed je rekao da ga od smijeha boli trbuh. I mene je.

Vidjeli smo i jednog crvenog kardinala koji je bio pojeo toliko trešanja da je naglavačke pao sa grane i ostao ležati na zemlji u nesvijesti. Digli smo ga i položili na rašljastu granu kako ne bi preko noći završio u zubima nekog četveronožnog grabljivca.

Sutradan rano ujutro ja i djed smo otišli natrag do trešnje i našli ga kako još uvijek spava. Djed ga je malo dotaknuo prstom i on se probudio, ali bio je sav izvan sebe. Dva-tri puta se zaletio djedu u glavu i djed je morao mahati šeširom da ga otjera. Odletio je do potoka. Zagnjurio bi

glavu u vodu, pa je izvadio; nakostriješio je perje, pa uzeo vode u kljun i špricao oko sebe, gledajući uokolo kao da se hoće obračunati s prvim tko naiđe.

Djed je vjerovao da stari kardinal nas dvojicu smatra osobno odgovornima za njegov mamurluk, iako bi mu trebalo biti jasno koji je pravi uzrok njegove glavobolje. Djed ga je poznao od prije, bio je to stari trešnjoljubac.

Svaka ptica koja doleti do tvoje kolibe u planini je znak za nešto. Barem u to vjeruje narod koji živi u planini, i mogli biste i vi u to povjerovati, jer to je tako. Ja to u svakom slučaju vjerujem. I djed isto.

Djed je za sve ptičje znakove znao što znače.

Lastavičje gnijezdo u kući ti donosi sreću. Baka je rekla djedu da gore na vratima od kuhinje izreže mali četvrtasti otvor, i kroz njega je naša kućna lastavica ulijetala i izlijetala, i napravila je gnijezdo na stropnoj gredi iznad peći. Tamo je ležala na jajima, a njen mužjak joj je donosio hranu. Kućne lastavice se rado nastanjuju kod ljudi koji vole ptice. Naša lastavica bi se ušuškala u svom gnijezdu i promatrala nas svojim malim crnim očima koje su blistale pod svjetlom lampe. Kad bih se popeo na stolicu da je malo pogledam iz blizine ona bi ljutito zijevala na mene, ali ne bi izašla iz gnijezda.

Djed je rekao da joj se to sviđalo. To je za nju naime bio dokaz da je ona važniji član naše obitelji nego ja.

Legnji počnu pjevati u sumrak. Ako zapališ lampu, oni počnu dolaziti sve bliže i bliže. Tako su svake večeri dolazili skroz do naše kolibe i pjevali nam dok ne bismo zaspali. Kad njih čuješ, to je znak da dolazi noćni mir i da ćeš sanjati lijepe snove, rekao je djed.

Ćuk noću zapomaže i nariče. Postoji samo jedan način kako ga možeš ušutkati: moraš staviti metlu poprijeko u otvor kuhinjskih vrata. Baka je tako radila i nikad nisam doživio da to nije djelovalo. Ćuk bi nakon toga uvijek prestao naricati.

Đori pjeva samo danju, i ime mu je Đori jer samo to uvijek ponavlja... đo-ri... ponovo i ponovo, ali ako dođe blizu kolibe, to je pouzdan znak da se cijelog ljeta nećeš razboljeti.

Kad plava sojka skakuće oko kolibe, to je znak da dolaze dobra vremena i da ćeš se smijati. Sojka je šaljivčina, voli skakati na vršcima grana i prekobicavati se i zadirivati druge ptice.

Kad dođe crveni kardinal to je znak da ćeš dobiti novaca.

A golubica za narod u planini ne znači ono što znači za obitelji siromašnih najamnika. Kad čuješ golubicu, to znači da te netko voli i poslao je golubicu da ti to kaže.

Žalosna gugutka doziva samo po noći i nikad se ne približava kolibi. Njen dugi, usamljeni zov začuje se izdaleka sa planine i zvuči kao da ona tuguje. Djed je rekao da ona zaista i tuguje.

Kad umre netko tko nije imao nikoga svog na cijelome svijetu da ga se sjeća i tuguje za njim, onda ga se žalosna gugutka sjeća i tuguje za njim. Ako čovjek iz ovih planina umre negdje daleko daleko, u tuđini, čak i ako umre s onu stranu velike vode, ipak zna da će ga se gugutka sjećati i tugovati za njim. A ta pomisao, rekao je djed, djeluje umirujuće na čovjeka. I na mene je djelovala umirujuće.

Ali, ako se ti sjećaš nekoga, jer je umro netko koga si volio, pa ga se sjećaš, rekao je djed, onda žalosna gugutka ne mora tugovati za njim.

Kad znaš da ona tuguje za nekim drugim, onda ni njen zov više ne zvuči

tako žalosno. Uvijek kad bih noću ležeći u krevetu začuo njen zov mislio bih na moju mamu. I onda je njen zov manje žalosno zvučao.

Ptice, kao i svatko drugi, znaju voliš li ih ili ne. Ako ih voliš, one će dolaziti k tebi. Naše planine su bile pune ptica. Sivi raznopojac, žuna, plamenokrili vranjak, bukavac, žuti vranjak, drozd, crvendać, modrorepka, kolibri, bregunica - toliko puno vrsta da ih je nemoguće sve nabrojati.

U proljeće i ljeto nismo postavljali klopke. Djed je rekao da se nitko ne može u isto vrijeme pariti i boriti protiv neprijatelja. Ni životinje to ne mogu. Čak i kad bi se uspjele pariti dok ih loviš, ne bi mogle othraniti svoju mladunčad, pa bi ti na kraju umro od gladi. U proljeće i ljeto smo prilično često lovili ribu.

Za Indijanca lov i ribolov nisu sport, on ubija životinju samo ako mu je neophodna za hranu.

Djed je rekao kako je najblesavija prokleta stvar na svijetu hodati okolo i ubijati radi zabave. S tim su najvjerojatnije započeli političari i to između ratova, kad nisu imali prilike ubijati ljude, pa da ne bi izašli iz prakse.

Neki idioti su onda, bez imalo razmišljanja, to isto počeli raditi ugledavši se na političare, ali kad bismo to mogli istražiti, sigurno bismo ustanovili da su političari započeli. Što je, smatram, vrlo vjerojatno.

Pravili smo vrše od vrbovine. Ispreplitali smo vrbove šibe u košare duge oko metar. Na ustima košare vrhovi šiba su bili zaoštreni i okrenuti prema unutra. Tako je riba mogla uplivati u košaru, a male su mogle iz nje i isplivati, ali velike ribe nisu mogle izići zbog šiljaka i ostajale su u vrši. Baka bi nam dala kuglice od brašna koje smo stavljali u vrše kao mamce.

Ponekad smo kao mamce upotrebljavali crve. Njih možeš uhvatiti na taj način da zabodeš u zemlju štap i onda prelaziš daskom tamo-amo po vrhu štapa kao gudalom po violini. Crvi tad postanu znatiželjni i počnu izlaziti iz zemlje.

Odnijeli bismo vrše udolinom do potoka. Tamo bi ih zavezali konopom za drvo i spustili u vodu. Kad bismo slijedećeg dana došli, sve što smo još morali napraviti bilo je - izvaditi ribu.

Ulovili bismo somove i grgeče, ponekad pokoju štuku, a jednom sam u svojoj košari našao čak i jednu pastrvu. Ponekad bismo u košari našli i kornjače. One su ukusne kad ih skuhaš sa gorušicom. Ja sam volio vaditi vrše iz vode.

Djed mi je pokazao i kako se riba lovi rukom. Tako sam jednom, po drugi put u svojih pet godina života, skoro poginuo. Prvi put je naravno bilo onda kad su me, dok sam se bavio našim poslom proizvodnje viskija, predstavnici zakona skoro uhvatili. Da su me uhvatili više sam nego siguran kako bi me odveli u mjesto i objesili. Djed je rekao kako vjerojatno ne bi, jer nikad nije čuo da se jedan takav slučaj dogodio. Ali djed ih nije bio vidio vlastitim očima. Njega nisu ni lovili. Ovaj je put međutim i djed gotovo nastradao.

Bilo je negdje oko podneva, što je najbolje vrijeme za loviti ribu rukom. Sunce zapeče odozgo i ribe onda bježe iz sredine potoka i povlače se pod obalu, zavuku se u sjenovite rupe i drijemaju.

Tada trebaš leći na obalu, polako spustiti ruke u vodu i potražiti rupe u kojima se ribe skrivaju. Kad nađeš jednu, moraš jako lagano i sporo ući rukama unutra dok ne osjetiš da si dotaknuo ribu. Ako si dovoljno strpljivo i polako ušao, možeš pogladiti ribu i ona će ostati sasvim mirna i dopustiti da je gladiš.

Onda zgrabiš ribu jednom rukom iza škrga a drugom kod repa i izvadiš je iz vode. Ali potrebno je malo vremena dok čovjek to nauči i uvježba.

Tog je dana djed ležao na obali i već je bio izvukao jednog soma iz vode.

Ja nisam bio pronašao nijednu rupu u kojoj se skrivala riba i zato sam otišao malo dalje nizvodno. Legao sam na obalu i spustio ruke u vodu

opipavajući u potrazi za ribljim skrovištem, kad sam začuo zvuk u neposrednoj blizini. Bilo je to suho čegrtanje. U početku je bilo sporo pa sve brže i brže dok se nije pretvorilo u zastrašujuće zvrčanje.

Okrenuo sam glavu u smjeru odakle je zvuk dolazio i vidio čegrtušu.

Tijelo joj je bilo sklupčano poput opruge i spremno za napad, a glava u zraku ni trideset centimetara od mog lica. Gledala je ravno u mene.

Sledio sam se od straha i nisam se mogao ni pomaknuti. Tijelo joj je bilo deblje od moje butine i ispod njene suhe ljuskave kože mogao sam

vidjeti kako u valovima napinje mišiće. Bila je bijesna. Zurili smo jedno u drugo, ona je palacala jezikom - i skoro mi njime doticala lice - a kroz uske proreze od kapaka vidjele su joj se oči. Bile su crvene i zle.

Vrh repa joj je podrhtavao sve brže i brže, tako daje zvuk koji je proizvodila bivao sve viši i viši. Onda je svoju glavu u obliku velikog slova V počela malo micati naprijed natrag, dok je odlučivala za koji dio lica bi me ugrizla.

Znao sam da će me svakog trenutka napasti, ali nisam se mogao pomaknuti.

Tad je jedna sjena pala na mene i zmiju. Nisam ga uopće čuo dok je prilazio, ali znao sam da je to djed. Tihim i potpuno mirnim glasom, kao da razgovara o vremenu, djed je rekao: "Ne okreći glavu. Ne miči se, Malo Drvo. Ne trepći." I nisam.

Čegrtuša je uzdizala glavu sve više i više, pripremajući se za napad. Činilo mi se da se nikad neće prestati uzdizati.

I onda se, odjednom, djedova velika ruka stvorila između mog lica i čegrtušine glave. Ruka je ostala tu i nije se micala. Zmija je još više uzdignula glavu. Počela je šištati, cijelo vrijeme čegrtajući repom. Da je djed pomaknuo ruku... ili da se prestrašio i trznuo je natrag, čegrtuša bi me ugrizla ravno u lice, znao sam to.

Ali djed nije pomaknuo ruku. Stajala je nepomična kao stijena. Mogao sam vidjeti velike žile na djedovoj ruci, i graške znoja koje su se presijavale na njegovoj bakrenoj koži. Ali ruka mu nije ni zadrhtala niti se pomaknula za milimetar.

Čegrtuša je napala, brzo i oštro. Pogodila je djedovu ruku kao metak; ali djed ni tada nije pomaknuo ruku, niti malo. Vidio sam kako se zubi oštri poput igala zabadaju u meso njegove ruke koja je do polovice bila nestala u razjapljenoj zmijskoj čeljusti.

Ali jurnula je djedova draga ruka! Njome je zgrabio zmiju iza glave, i čvrsto ju je stisnuo. Digla je tijelo sa zemlje, obavila ga po cijeloj dužini ruke, a čegrtaljkom na kraju repa ga udarala po licu. Ali djed nije popuštao svoj stisak. Zadavio ju je tako jednom rukom, i čuo sam kako joj kosti pucaju kad joj je slomio kičmu. Onda ju je bacio na zemlju. Sjeo je na zemlju i izvadio svoj dugački nož. Njime je duboko zarezivao u svoju ruku na mjestu gdje ga je zmija bila ugrizla. Krv je liptala iz rane i tekla mu niz ruku. Na sve četiri sam dopuzao do djeda... jer bio sam slab kao splaćina, a koljena su mi bila od gume. Ustao sam pridržavajući se za djeda. On je isisavao krv iz zasjekotine i ispljuvavao je na zemlju. Nisam znao što da radim, pa sam rekao: "Hvala ti djede", on me je pogledao i nasmijao se. Usta i lice su mu bili krvavi.

"Sto mu prokletih paklenih vragova!", rekao je djed. "Tom kučkinom sinu smo dali što ga ide, jel' tako?"

"Yes sir", rekao sam, i bilo mi je nekako lakše. "Pokazali smo tom kučkinom sinu." Iako se nisam mogao sjetiti da sam ja puno pridonio tom pokazivanju.

Djedova ruka je oticala, postajala je sve veća i veća. Postajala je modra. Uzeo je nož i razrezao jelenju kožu rukava svoje košulje. Ta ruka mu je već bila duplo deblja od druge. Prestrašio sam se. Djed je skinuo šešir i počeo njime mahati ispred svog lica. "Vrućina kao u paklu", rekao je, "prevruće za ovo doba godine." Lice mu je nekako čudno izgledalo. Ruka mu je bila sve plavlja.

"Otići ću po baku", rekao sam. Djed me je pogledao i onda su mu se oči zagledale u daljinu. Krenuo sam.

"Mislim da ću se malo odmoriti.", rekao je, miran kao stijena. "Znate gdje ćete me naći."

Sjurio sam se stazom niz dolinu, stopala su mi jedva doticala zemlju. Nisam dobro vidio jer su mi oči bile zamagljene od suza iako nisam plakao.

Kad sam izbio na kolski put pluća su mi gorjela poput vatre. Počeo sam posrtati i nekoliko puta sam pao, jednom čak i u potok, ali odmah sam ustao i trčao dalje. Onda sam sišao s puta i krenuo prečicom, kroz makiju. Znao sam da djed umire.

Kad sam dotrčao na čistinu i ugledao kolibu, kao da je stajala nekako nahero i razlijevala mi se pred očima. Pokušao sam dozvati baku, ali glas me izdao. Uletio sam u kuhinju i bacio se baki u ruke. Uzela me je u naručja i smočila mi lice hladnom vodom.

Pogledala me i rekla čvrstim glasom: "Što se dogodilo, i gdje?"

Pokušao sam govoriti. "Djed umire..." prošaptao sam, "čegrtuša... obala potoka" Na to me je baka ispustila iz naručja, što me je dokrajčilo.

Zgrabila je jednu vreću i nestala. Još i danas je vidim pred sobom: trči preko čistine, suknja i duge pletenice se vijore za njom, a mala stopala u mokasinama jedva dodiruju zemlju. Bila je brza kao vjetar! Nije rekla ni jednu riječ. Ni "O Bože", ni išta drugo. Nije oklijevala ni trenutka, nije se osvrnula oko sebe. Ja sam bio na sve četiri na ulazu u kuhinju i povikao sam: "Ne daj da umre!" I mislio sam kako ga baka sigurno neće pustiti da umre.

Pustio sam pse i oni su pojurili za bakom lajući i zavijajući. Potrčao sam za njima najbrže što sam mogao.

Kad sam stigao, djed je ležao opružen na leđima. Baka mu je bila podmetnula nešto pod glavu. Psi su trčali oko njega, cvileći. Djedove su oči bile zatvorene, a ruka mu je bila skoro crna.

Baka mu je ponovo zabila nož duboko u ranu, sisala je krv iz rane i pljuvala je na zemlju.

Kad sam dotrčao pokazala je prema jednoj brezi i rekla: "Oguli koru s breze, Malo Drvo."

Zgrabio sam djedov dugi nož i ogulio koru sa stabla. Baka ju je upotrijebila da zapali vatru, jer brezova kora gori kao papir. Zgrabila je vode iz potoka, stavila lonac na vatru i počela unutra stavljati neko korijenje i sjemenje i lišće koje je izvadila iz vreće. Ne znam što je sve stavila, ali znam da je lišće bilo od lobelije. Baka je rekla da će ono pomoći djedu u disanju.

Djedova prsa su se dizala i spuštala jako polako i teško. Dok se voda grijala, baka je ustala i pogledala oko sebe. Ja ama baš ništa nisam vidio,

ali ona je primijetila gnijezdo prepelice skriveno u travi na pedesetak metara od nas.

Otkopčala je svoju široku suknju i pustila je da padne na zemlju. Ispod suknje nije imala ništa na sebi. Noge su joj bile kao u mlade djevojke, dugački mišići ocrtavali su se pod bakrenom kožom.

Pojas suknje skupila je komadom konopa i čvrsto ga zavezala, a za porub je privezala kamenje. Onda se prišuljala prepeličinom gnijezdu nečujna kao šapat vjetra. U trenutku kad je prepelica htjela poletjeti iz gnijezda, baka je na nju bacila suknju kao mrežu.

Donijela je prepelicu, pa ju je razrezala od prsne kosti sve do repa. Onda je još živu pticu koja se još trzala i lupala krilima pritisnula na djedovu ranu. Dugo ju je tako držala i kad ju je skinula s djedove ruke, prepeličina utroba je bila potpuno zelena. Tako je djelovao zmijski otrov. Došla je večer, a baka je još uvijek radila oko djeda. Psi su sjedili oko nas i promatrali. Kad je pala noć, baka je rekla neka pojačam vatru, jer moramo djeda utopljivati i ne možemo ga micati.

Pokrila ga je svojom suknjom. I ja sam skinuo svoju košulju od jelenje kože i njome pokrio djeda. Htio sam skinuti i hlače, ali baka je rekla da to nije potrebno, jer moje hlače nisu dovoljne ni da pokriju jedno njegovo stopalo. Što i nisu bile.

Održavao sam vatru. Baka je rekla da naložim još jednu vatru blizu djedove glave, pa sam onda održavao obje vatre. Baka je legla uz djeda, i priljubila svoje tijelo tik uz njegovo. Rekla je da će mu toplina njenog tijela pomoći.

Zato sam i ja legao uz djeda s druge strane; premda je, sigurno, moje tijelo bilo toliko malo da nije moglo odigrati značajnu ulogu u

zagrijavanju djeda. Ali baka je rekla da mu pomažem. Kazao sam baki kako je po mom mišljenju nemoguće da bi djed mogao umrijeti.

Ispričao sam baki kako se sve bilo dogodilo i kako mislim da je to bila moja krivnja, jer nisam pazio. Ali baka je rekla da nitko nije bio kriv, čak ni čegrtuša. Neke stvari se jednostavno dogode, rekla je, bez ičije zasluge ili krivnje.

Negdje u toku noći djed je počeo govoriti. Sad je ponovo bio mali dječak koji trči po planinama i govorio je o tome. Baka je rekla da se u snu sjeća jednog davno prošlog vremena. On ja tako govorio cijelu noć.

Neposredno pred zoru je utihnuo i počeo lakše i ritmično disati.

Rekao sam baki kako je po mom mišljenju sad sasvim nemoguće da bi djed mogao umrijeti. I baka je rekla da neće umrijeti. A onda sam zaspao na djedovoj ruci.

Probudio sam se u zoru... upravo kad se prvo svjetlo pojavilo iznad vrha planine. Tada se djed iznenada uspravio i sjeo.

Pogledao je mene, pa baku. Rekao je:

"Tako mi Boga.' Bonnie Bee, čovjek ne može ni jednu noć leći pod drvo, a da mu se ti ne prilijepiš gola golcata."

Baka ga je udarila po licu i nasmijala se. Ustala je i obukla suknju. Znao sam da je djed sada dobro.

Prije nego smo krenuli kući, još je oderao kožu sa zmije. Rekao je da će mi baka od nje napraviti remen. Što je i učinila.

Krenuli smo kući niz udolinu, psi su trčali ispred nas. Djed je bio malo slab na nogama i čvrsto se držao za baku, kako bi mu bilo lakše hodati, pretpostavlja sam. Ja sam hodao za njima, i bio sam sretniji nego ikad otkad sam bio kod djeda i bake u planinama.

Iako djed nikada nije govorio o tome kako je stavio ruku između mene i čegrtuše, znao sam da najvjerojatnije, poslije bake, mene najviše voli, više od ikoga drugog na svijetu, čak i od Blue Boya.

Farma u šumi

Te noći na obali potoka kad sam ležao uz djeda nekako sam se iznenadio kad sam ga čuo kako u snu govori o vremenu kad je on bio dječak.

Nekako do tada nisam razmišljao o tome da je i on nekada bio dijete. Ali bio je.

U snu se te noći vratio u ono vrijeme i opet bio dječak. Djed je 1867. imao devet godina. Planine su bile njegovo carstvo. Njegova mama, Crveno Krilo, bila je punokrvna Cherokee Indijanka, pa je djed bio odgojen kao Cherokee, što je značilo da je kao dječak mogao potpuno slobodan lutati po planinama do mile volje.

To je bilo doba Građanskog rata. Zemlju su bili okupirali vojnici Sjevera, a u glavnom gradu na vlasti su bili političari. Djedov tata se bio borio na strani Juga, na strani onih koji su izgubili. Morao se skrivati, neprijatelji su mu bili za petama, i zato on skoro nikada nije napuštao planine. Kad je trebalo otići u mjesto po nešto, poslali bi djeda. Na malog indijanskog dječaka nitko nije obraćao pažnju.

Jednom dok je tako još kao dječak išao kroz šumu, djed je otkrio jednu malu udolinu. Bila je sakrivena među brdima i obrasla korovom i svakojakim drugim raslinjem. Nitko tu već dugo ništa nije bio posijao, ali djed je vidio da je nekada prije netko obrađivao taj komad zemlje, jer je šuma na tom mjestu bila iskrčena.

Na kraju te udoline, na mjestu gdje se počinjala uzdizati planina, bila je stara brvnara.

Pod verande bio je propao, a cigle su ispadale iz dimnjaka pa je u početku djed prolazio pokraj brvnare i nije na nju obraćao pažnju. Onda su mu počeli upadati u oči tragovi života oko nje, i shvatio je da unutra netko živi. Zaobišao je udolinu i sa stražnje se strane prišuljao brvnari te sakriven u grmlju promatrao ljude koji su unutra živjeli. Nije ih bilo puno. Nisu imali kokoši, iako ih bijeli ljudi obično imaju, niti kravu radi mlijeka, niti mazgu s kojom bi mogli orati. Nisu imali ništa, osim nešto starih, zahrđalih poljoprivrednih alatki koje su ležale pokraj starog štaglja. Ljudi su izgledali jednako siromašno i jadno kao i kuća.

Žena je djedu izgledala osobito umorno i iscrpljeno. Imala je dvoje djece koja su izgledala još gore od nje: dvije curice s licima starih žena. Bile su prljave, imale zamršenu kosu i strašno tanke noge.

U štaglju je spavao jedan stari crnac. Bio je ćelav, s vijencem bijele kose oko glave. Djed je mislio da on umire, jer jedva je hodao, vukući noge i jako pognut.

Djed se već mislio okrenuti i otići kad je primijetio još nekog. Bio je to muškarac koji je na sebi imao ostatke poderane sive uniforme. Bio je visok i imao samo jednu nogu.

S mukom je izašao iz brvnare šepajući pomoću "proteze" od komada hikori drveta koji je bio privezao na batrljak svoje noge. Djed je promatrao kako čovjek bez noge i žena idu do štaglja.

Stavili su na sebe kožnu ormu i nije mu bilo jasno zašto to rade dok nisu došli na polje pred brvnarom, a starije crnac posrćući tamo dovukao plug. Onda su počeli orati: njih je dvoje bilo upregnuto umjesto mazge, a stari crnac je pokušavao upravljati plugom. Djed je pomislio da su ljudi, kad je vidio kako vuku plug umjesto mazge. Ali vukli su ga. Samo po par

koraka, pa bi morali stati, ali onda bi opet vukli, i tako dalje, par koraka po par koraka.

Nije im baš dobro išlo. Ako bi stari crnac prejako ukosio plug, oštrica bi otišla preduboko u zemlju i oni više ne bi mogli vući, i onda bi se morali vratiti par koraka unatrag dok bi stari crnac izvlačio plug, padajući i ponovo ustajući, pokušavajući ponovo zavladatai plugom. Orali su preplitko tako da oštrica pluga zapravo nije prevrtala zemlju kako treba.

Djed je mislio: nikad oni tako neće uspjeti preorati taj komad zemlje.

Kad je te večeri otišao oni su i dalje orali. Sljedećeg ih je jutro ponovo otišao promatrati. Kad je stigao do svog skrovišta, oni su već bili na polju. Površina koju su bili porali bila je toliko mala da ju je visoki korov još potpuno zaklanjao. Plug je zapeo za neki korijen i stari crnac je pao.

Dugo je ostao na zemlji prije nego se ponovo digao. A tad je djed u šumi s druge strane udoline primijetio vojnike - na sebi su imali uniforme Sjevera.

Povukao se dublje u visoku paprat i nije prestao promatrati. Nije se prestrašio od vojnika, jer je, iako je imao tek devet godina, već bio naučio indijanske vještine i mogao se tako dobro skrivati i tako nečujno šuljati da ga vojnici nikada ne bi otkrili. Djed je to znao.

U patroli je bilo desetak ljudi, na konjima. Predvodio ih je visok čovjek sa žutim prugama na rukavima uniforme.

Zastali su u borovom šumarku pa su i oni počeli promatrati mukotrpno oranje. Neko vrijeme su tako stajali, a onda su odjahali.

Djed je otišao do potoka, ulovio rukama jednu ribu, i vratio se s njom kasno te večeri. Oni su još uvijek orali, ali bili su toliko iscrpljeni i spori da se djedu činilo kako puze po polju.

Djed je imao oštar vid poput orla. Otkrio je kako je među drvećem zabljesnulo nešto žuto: vođa patrole koji se skrivao iza borova. Bio je sam, i opet ih je došao promatrati. Djed se povukao i otišao natrag doma.

Te noći nije mogao zaspiti, razmišljao je. Mislio je da sjevernjački vojnik sa žutim prugama na rukavima sigurno ima neke zle namjere, i odlučio je upozoriti ljude u staroj brvnari da ih vojnik promatra. Sljedećeg je jutro ponovo otišao do brvnare kako bi to učinio.

Stigao je do svog skrovišta, ali ustručavao se nepoznatih ljudi i zato je čekao, pokušavajući smisliti kako učiniti što je naumio. Oni su ponovo bili na polju i pokušavali orati starim plugom.

Djed je odlučio kako će istrčati na polje, viknuti ono što im je htio reći, a onda pobjeći. Ali prije nego što je to uspio učiniti, ugledao je vojnika sa žutim prugama na rukavima koji je opet dojahao.

Još uvijek je bio prilično daleko u borovom šumarku i vodio je još jednog konja na kojem nije bilo jahača. Kad se još malo približio, djed je razaznao kako to nije konj nego mazga. Bila je to najjadnija mazga koju je djed ikad vidio. Kostii bokova su joj stršale u zrak i sva rebra su se mogla prebrojati. Uši su joj visjele preko koščatog lica, ali - bila je to mazga.

Vojnik ju je gonio pred sobom i kad je došao do ruba šumarka udario ju je bičem. Mazga je prestrašena izjurila na polje a vojnik je ostao na svom konju sakriven u šumarku.

Mazgu je prva primijetila žena. Pustila je svoje uzde da s nje padnu na zemlju i zurila u mazgu koja je trčala po polju. Onda je viknula:

"Svemogući Bože! Pa to je mazga. Bog nam ju je poslao!"

Počela je trčati za mazgom kroz visoki korov i grmlje pokušavajući je uhvatiti. I stari crnac je potrčao, posrtao, padao, opet se dizao i pokušavao uhvatiti mazgu.

Mazga je trčala pravo prema mjestu gdje je djed čučao sakriven. Kad se približila, poskočio je mašući rukama i mazga se okrenula i potrčala na drugu stranu, prema šumarku u kojem je bio vojnik. I on ju je prestrašio i potjerao natrag na polje. Ali žena i stari crnac nisu primijetili niti mog djeda, niti vojnika. Imali su oči samo za mazgu.

I čovjek bez noge pokušavao je trčati za mazgom. S mukom je teturao, "proteza" se zabadala u zemlju i on je svakih par koraka padao. Dvije curice su isto trčale vičući i pokušavajući goniti mazgu pred sobom.

Stara se mazga skroz zbunila i odgalopirala pravo prema svojim goniteljima. Žena ju je zgrabila za rep, ali je izgubila tlo pod nogama i mazga ju je počela vući kroz grmlje, koje je s nje zderalo haljinu; stari crnac se bacio pred mazgu i uspio joj se objesiti o vrat, ali mazga je dalje trčala, a on je visio s nje kao strašilo za ptice, no držao se čvrsto kao da će umrijeti ako popusti stisak. I tako je stara mazga odustala i zaustavila se.

Čovjek bez noge i djevojčice došli su do njih. On je stavio stari kožni remen kao uzdu mazgi oko glave. Svi su obilazili oko stare mršave mazge gladeći je i tapšući je po bokovima kao da je to najljepša mazga na svijetu. Djedu se učinilo da se mazga malo po malo počela sve bolje osjećati kod svojih novih vlasnika.

Onda su stali u krug oko mazge, kleknuli i položili čela na zemlju. Tako su prilično dugo ostali. Djed je promatrao, kad su upregli mazgu. Svi su htjeli malo ići za plugom, pa su se smjenjivali, čak i djevojčice. Djed je ležao u svom skrovištu i gledao, cijelo vrijeme motreći i vojnika u šumi.

Od tada je djed počeo redovito dolaziti u udolinu. Morao je vidjeti kako će oranje napredovati. Tri dana kasnije bili su porali tek jednu četvrtinu polja.

Ujutro četvrtog dana djed je vidio kako je vojnik sa žutim prugama na rukavima ostavio jednu bijelu vreću na rubu šume. I čovjek bez noge je to vidio, pa je malo podigao ruku, ali nije bio siguran da li da mahne. Vojnik je također podigao ruku i odjahao u šumu. U vreći je bio kukuruz za sjetvu.

Sljedećeg jutra, kad je djed stigao, vojnik je bio sjahao pred brvnom. Razgovarao je s čovjekom bez noge i starim crncem. Djed se prišuljao bliže da bi ih bolje čuo.

Uskoro je vojnik sa žutim prugama na rukavima počeo orati. Uzde je zavezao jednu za drugu i prebacio ih sebi preko ramena i djed je odmah vidio da taj čovjek zna svoj posao. Ponekad bi zaustavio mazgu, sagnuo se i uzeo malo svježih prevrnute zemlje i mirisao je. Ponekad bi je čak i okusio. Onda bi razmrvio zemlju u ruci i nastavio orati.

Ispostavilo se da je on narednik, ali i farmer iz Illinoisa. Obično bi došao tek pred sumrak, nakon što bi obavio svoje vojničke dužnosti. Svaki je dan dolazio i orao.

Jednog je dana sa sobom doveo mršavog vojnika. On je izgledao premlad da bi već bio vojnik, ali očito je to ipak bio. I on je počeo dolaziti svake večeri. Donio je sa sobom male grmiće. To su bila mlada stabalca jabuka. Odmah se bacio na posao. Oko svake sadnice bi radio i po sat vremena, dok ne bi obavio sadnju. Iskopao bi rupu na rubu polja, stavio sadnicu u nju, zatrpao, utabao zemlju, napravio malu ogradu oko sadnice, zalio je, i onda bi se odmakao i gledao je kao da je to bilo prva mlada jabuka koju je u životu vidio.

Djevojčice su mu počele pomagati, a nakon mjesec dana su oko čitavoga polja bile posađene jabuke. Ispostavilo se da je on iz New Yorka i da se tamo bavi uzgajanjem jabuka.

Dok je on svake večeri sadio jabuke, ostali su završili s obrađivanjem polja i zasijali kukuruz.

Djed im je jednom kad je pao mrak ostavio desetak somova na verandi. Sljedeće večeri su ih skuhalo i sjeli za stol pod jednim drvetom pred brvnarom i večerali. Dok su jeli svako malo bi narednik ili žena ustali od stola, okrenuli se prema šumi i mahali pozivajući djeda k njima. Znali su da je neki Indijanac ostavio ribe, ali nisu mogli vidjeti djeda, samo su mahali otprilike, u smjeru šume. Pošto nisu bili Indijanci, nisu znali kako se među bojama šume razaznaje boja koja tu ne pripada.

Djed nikada nije izašao iz svog skrovišta, ali nastavio im je donositi ribe. Ostavio bi ih obješene o granu drveta jer se bojao doći na verandu.

Djed je rekao da im je donosio ribe zato što nisu bili Indijanci pa nisu pojma imali kako se preživljava u divljini i znao je da bi pomrli od gladi prije nego bi dočekali žetvu. I osim toga nipošto nije htio ni u čemu zaostajati za jednim vojnikom Sjevera. Niti za dvojicom od te sorte.

Mršavi vojnik i djevojčice svake su večeri izvlačili kante vode iz bunara. Nosili su ih, dok je pritom voda pljuskala iz kante, do sadnica, i zalijevali ih jednu po jednu.

Dok su oni to radili, ostali su prorjeđivali kukuruz i okopavali korov oko njega. Djed je vidio kako je narednik s jednako nevjerojatnim zanosom i uživanjem sad okopavao kao što je prije bio orao.

Mladi kukuruz je bio tamno zelen, što je značilo da će žetva biti jako dobra. I jabuke su ozelenile.

Onda je došlo ljeto. Dani su bili dugi i sporo se smračivalo. Narednik i mršavi vojnik su uspijevali raditi po dva-tri sata prije no što bi se morali vratiti u logor.

Navečer, kad bi zapuhao svježi povjetarac, kad bi leganj počeo pjevati, oni bi stajali pred brvnarom i gledali polje. Narednik je pušio svoju lulu, a djevojčice su stajale priljubljene uz mršavog vojnika. Na njegovim je rukama uvijek bio debeli sloj zemlje, jer je sve radio rukama. Nije dopuštao da se išta oštro približi njegovim mladim jabukama, pa ni motika.

Narednik bi onda izvadio lulu iz usta. "Dobra zemlja", rekao bi, i pogledom prelazio preko polja kao da bi pojeo zemlju kad bi samo mogao.

"Da", rekao bi čovjek bez noge, "dobra je to zemlja."

"Najbolji mladi kukuruz koji sam ikada vidio", rekao bi stari crnac. Svake večeri bi to rekao.

Djed je pričao kako bi se on prišuljao bliže da ih bolje čuje, ali svake je večeri čuo jedno te isto. Svake večeri su buljili u polje pred sobom i govorili jedne te iste riječi. Kao da je polje neko čudo prirode, tako su svake večeri zurili u njega.

Mršavi vojnik bi uvijek rekao: "Strpite se samo jednu godinu, dok jabuke počnu cvasti... tako nešto još niste vidjeli u životu." Onda bi se djevojčice nasmijale, i smijeh bi učinio da izgledaju mlade.

Narednik bi lulom pokazao prema jednom obronku. "Dakle, sljedeće godine bi svakako trebalo iskrčiti onaj gustiš tamo preko. To će dati još tri, možda i četiri jutra zemlje."

Djed je vidio da u maloj udolini više nije bilo puno posla, izgledalo mu je da su stanovnici male udoline sad zbrinuti i već ga je cijela stvar počela sve manje i manje zanimati.

Ali onda su došli utjerivači poreza.

Dojahali su jednog dana prije sumraka, sunce je još bilo prilično visoko na nebu. Desetak njih. Na sebi su imali gizdave uniforme i puške, i došli su po nalogu političara koji su donijeli nove zakone i zahtijevali još više poreza.

Dojahali su pred brvnaru i zabili u zemlju dugačak štap na čijem vrhu je bila crvena zastava. Djed je znao što znači crvena zastava. Već ju je često bio vidio u okolnim mjestima.

To je značilo da je neki političar bacio oko na nečiji posjed i želi ga za sebe. Zato bi vlasniku razrezali tako visok porez da ga on ne bi mogao platiti. Onda bi zaboli crvenu zastavu koja je značila da mu se imanje oduzima.

Čovjek bez noge, žena, stari crnac i djevojčice, svi su došli sa polja sa svojim motikama kad su vidjeli utjerivače poreza. Stajali su u gomili pred brvnarom. Djed je vidio kako je čovjek bez noge bacio svoju motiku na zemlju i ušao u kuću. Minutu kasnije ponovo je izašao noseći staru pušku. Uperio ju je prema utjerivačima poreza.

U tom je trenutku dojahao narednik. Mršavi vojnik ovaj put nije bio s njim. Narednik je sjahao s konja i stao između utjerivača poreza i čovjeka bez noge upravo kada je jedan utjerivač poreza bio opalio iz puške.

Začuo se prasak i narednik je zateturao prema natrag. U očima mu se vidjelo iznenađenje i bol. Šešir mu je pao s glave i on se srušio na zemlju.

Čovjek bez noge opalio je iz svoje puške i pogodio jednog utjerivača poreza, a onda su oni svi počeli pucati u njega.

Ubili su čovjeka bez noge i on je pao sa verande. Žena i djevojčice su vrišteći potrčale prema njemu. Pokušale su ga podignuti, ali djed je znao da je on mrtav jer glava mu je mlitavo visjela.

Onda je djed vidio kako je stari crnac krenuo na utjerivače poreza s podignutom motikom. Ispalili su dva-tri metka u njega i on je pao na dršku svoje motike. Onda su odjahali.

Djed se odšuljao dobro pazeći da ga ne primijete i požurio natrag doma. Znao je da će utjerivači poreza na povratku ići okolo, a ne normalnim putem kojim su došli, kako ih netko ne bi vidio.

Kad je došao kući ispričao je svom tati što je vidio, uvjeren kako će biti puno uzbuđenja oko tog slučaja, ali nije bilo.

Djed je kasnije u mjestu saznao kako je ta stvar završila. Političari su raširili glasine da je nastala nekakva pobuna i da je neophodno da narod za njih glasa kako bi oni mogli ugušiti pobunu i ponovo uvesti red i zakon. Osim toga su rekli kako im za to treba još više novca jer su to prikazali kao neki rat.

Narod se jako uznemirio oko te tobožnje pobune i rekao političarima neka se hitno pozabave time. Što su ovi i učinili.

Jedan bogataš je prisvojio udolinu. Djed nikad nije saznao što se dogodilo sa ženom i djevojčicama. Bogataš je onda farmu dao u najam. Pošto su zemlja i klima u planini takve da se tamo ne može uzgojiti dovoljno jabuka da bi se na njima ostvarila velika zarada, mlade jabuke su počupali.

Kasnije se čulo daje neki mladi vojnik iz New Yorka dezertirao. Dovukli su ga pred vojni sud i optužili da je kukavica koji bježi umjesto da guši pobunu.

Djed je rekao da su narednika stavili u sanduk kako bi njegove posmrtno ostatke poslali natrag u Illinois.

Kad su mu htjeli položiti ruke na prsa, vidjeli su da mu je jedna šaka stisnuta. Pokušali su je rastvoriti i na kraju su morali upotrijebiti neki alat da bi to uspjeli. Rastvorili su mu šaku, ali u njoj nije bilo ništa naročito. Ništa osim malo zemlje.

Noć u planini

Ja i djed smo razmišljali na indijanski način. Kasnije su me ljudi pokušavali uvjeriti da je indijanski način razmišljanja naivan - ali znao sam da nemaju pravo. I nisam zaboravio što je djed govorio o riječima. Ako su tvoje riječi "naivne", to ti može biti drago. Jer naivne riječi su dobre riječi. Djed je govorio da će me indijanski način razmišljanja uvijek održati... i tako je i bilo. Kao onaj put kad su ljudi iz velegrada došli u naše planine.

Djed je bio napola Škot, ali razmišljao je kao Indijanac. Tako je bilo, čini mi se, i kod drugih velikih bijelih ljudi u povijesti Indijanaca: veliki Crveni Orao, Bili Weatherford, ili "Emperor" McGilverv i McIntosh. Oni su imali isti odnos prema prirodi kao i Indijanci. Nisu je pokušavali pokoriti ili uništiti, nego su živjeli s njom. I oni su voljeli indijanski način razmišljanja. I stoga što su ga voljeli, mislili su na indijanski način i nisu više mogli misliti kao bijeli čovjek.

Djed mi je pričao kako je bilo. Kad bi se Indijanac htio trampiti s bijelim čovjekom, donio bi svoje proizvode i položio bi ih bijelom čovjeku pred

noge. Ali ako kod bijelog čovjeka nije vidio ništa što je želio imati, pokupio bi svoje stvari i otišao. Bijelci koji to nisu razumjeli izmislili su riječ "indijanski dar". To se kaže kad netko nešto pokloni, pa onda ponovo uzme natrag. Ali Indijanci to nikad ne rade. Ako ti Indijanac želi nešto pokloniti, on će to učiniti bez velike buke, jednostavno će dar ostaviti negdje gdje zna da ćeš ga pronaći.

Indijanac, objasnio mi je djed, digne ruku i pokaže dlan tako da njegov sugovornik vidi kako on ne nosi oružje. Ta gesta znači "mir". Djed je to smatrao logičnim, ali bijelim ljudima je to bilo jako smiješno.

Djed mi je rekao da bijeli čovjek svoje miroljubive namjere pokazuje rukovanjem - vjerojatno stoga što se riječima bijelog čovjeka ne smije vjerovati pa prilikom rukovanja jedan drugom protresu ruku da vide je li onaj drugi zaista prijatelj kao što tvrdi ili u rukavu ima skriven nož. Djed se nije rado rukovao. Rekao je da mu se ne sviđa kada mu čovjek pokušava istresti nož iz rukava nakon što se predstavio kao prijatelj. Djed je rukovanje smatrao znakom nepovjerenja i uvredljivim. Što je logično.

Kad bijelci u Americi vide Indijanca, kažu "how!" i onda se smiju. Djed je rekao da je "how" tek prije nekoliko stotina godina postala indijanska riječ. "How" je engleska riječ i znači kako. U ono vrijeme kada su prvi bijelci došli u Ameriku, svaki put kad bi sreli Indijance pitali su: kako si, kako je tvoja obitelj, kako ide, kako ovo, kako ono... Djed je rekao da su Indijanci zato povjerovali daje "how" omiljena riječ bijelog čovjeka, a Indijanci su uljudan narod, svaki put kad bi sreli bijelog čovjeka rekli bi odmah na početku "how", a onda bi pustili bijelca da govori.

Kad se ljudi sad tome smiju, rekao je djed, smiju se Indijancu koji pokušava biti uljudan i obziran.

Jednom je gospodin Jankins, kad smo isporučili robu u dućanu, rekao da su dva tipa iz velikog grada bila u dućanu.

Bili su iz Chatanooge i vozili su veliki crni automobil. Gospodin Jankins je rekao da su htjeli razgovarati s djedom.

Djed je pogledao gospodina Jankinsa ispod svog velikog šešira:

"Predstavnici Zakona?"

"Ne", rekao je gospodin Jankins. "Nemaju nikakve veze sa zakonom.

Rekli su da se i oni bave trgovinom viskijem. Čuli su da ti praviš dobar viski i žele ti dati jednu veliku destileriju. Radio bi za njih i mogao bi zarađivati velike novce"

Djed na to nije rekao ništa. Kupio je malo kave i šećera za baku. Ja sam otišao po sitna drva i preuzeo staru lizalicu od gospodina Jankinsa.

Gospodin Jankins se bio uzvrpoljio od znatiželje što će djed reći na njihovu ponudu, ali predobro je poznao djeda, a da bi ga pitao.

"Rekli su da će ponovo doći" napomenuo je gospodin Jankins.

Djed je kupio i malo sira. To me je razveselilo; jako sam volio sir. Izašli smo i nismo ostali sjediti pred dućanom, nego smo odmah krenuli kući.

Djed je brzo hodao. Nisam imao vremena brati kupine i čak sam morao baciti moju staru lizalicu jer sam morao stalno trčati za djedom.

Kad smo stigli kući, djed je ispričao baki o tipovima iz velikog grada.

Rekao je: "Malo Drvo, ti ostani ovdje. Ja ću otići do kotla i prekriti ga s još malo zelenila. Ako dođu, javi mi to." I onda je otišao.

Sjeo sam na verandu i čekao tipove iz velikog grada. Jedva da je djed bio nestao iz vidokruga kad sam ih ugledao. Rekao sam baki da dolaze.

Baka je stajala u hodniku, kod pasa, i tako smo ih promatrali dok su se približavali putem pa onda po balvanu preko potoka.

Imali su na sebi fina odijela, kao političari. Veliki debeli tip bio je u ljubičastom odijelu boje lavande, s bijelom kravatom. Mršavi je imao bijelo odijelo i sjajnu crnu košulju. Obojica su nosili fine velegradske slamnate šešire.

Došli su do stepenica verande, ali tu su se zaustavili i nisu se popeli. Veliki debeli tip se jako znojio.

Pogledao je baku. "Mi bi rado porazgovarali sa starim", rekao je.

Izgledao mi je bolestan jer teško je disao i oči su mu se jedva vidjele.

Bila su to dva utora sakrivena duboko u naslagama sala.

Baka ništa nije rekla. Nisam ni ja.

Veliki se okrenuo i rekao mršavome: "Stara squaw ne razumije engleski, Slick."

Mr. Slick se osvrtao kao da je netko iza njega, iako nikog naravno nije bilo. Imao je visok, kreštav glas. "Jebeš staru squaw", rekao je, "ne sviđa mi se ovo mjesto, Chunk, preduboko je u planini. Haj'mo odavde." Mr. Slick je imao male brčice.

"Zaveži", rekao je Mr. Chunk. Zabacio je svoj šešir prema potiljku. Nije imao ni jedne dlake na glavi. Pogledao je odozgo na mene.

"Mali izgleda kao mulat", rekao je. "Možda on razumije engleski. Mali, razumiješ li engleski?"

"Rekao bih da da", rekao sam.

Mr. Chunk je pogledao Mr. Slicka. "Čuješ li ti to... on bi rekao da da." To im je bilo tako smiješno da su se počeli na glas smijati. Čuo sam baku iza mene kako je pustila Blue Bova koji je krenuo prema udolini k djedu.

Mr. Chunk je pitao: "Mali, gdje ti je tata?"

Rekao sam mu da se ne sjećam mog tate; živim ovdje s djedom i bakom.

Mr. Chunk je htio znati gdje je djed i ja sam pokazao prstom prema

udolini. On je zavukao ruku u džep, izvadio jedan dolar i držao mi ga pred nosom. "Možeš zadržati ovaj dolar, mali, ako nas odvedeš do tvog djeda."

Imao je veliko prstenje na rukama. Odmah sam vidio da je bogat i da si može priuštiti toliki izdatak. Uzeo sam dolar i stavio ga u džep. Već sam se prilično dobro snalazio s brojevima. Izračunao sam: nakon što podijelim s djedom, ostat će mi točno pedeset centi za koliko me je kršćanin dolje kod dućana bio prevario.

Nisam vidio ništa loše u tome što sam ih vodio djedu. Ali dok smo hodali, počeo sam razmišljati. Nisam ih nikako smio odvesti do našeg kotla.

Poveo sam ih gore prema visokoj stazi.

Dok smo se penjali malo me je pekla savjest i nisam imao pojma što ću učiniti. Mr. Chunk i Mr. Slick su, međutim, bili dobre volje. Skinuli su svoje sakoe i veselo hodali za mnom. Obojica su imali pištolje za pojasom. Mr. Slick je rekao: "Ne sjećaš se svog tate, ha mali?"

Zaustavio sam se i rekao da ga se uopće ne sjećam. Mr. Slick je onda rekao: "To znači da si kopile, jel' tako mali?"

Odgovorio sam: "Rekao bih da da." U rječniku još nisam bio došao do slova "K" i tu riječ još nisam bio naučio. Njih dvojica su se jako glasno smijali, tako da su se zakašljali. I ja sam se smijao. Izgledalo mi je da su njih dvojica pravi veseljaci.

Mr. Chunk je rekao: "Čopor životinja, eto što su oni." Rekao sam da kod nas u planinama ima puno životinja... divljih mačaka, divljih svinja; i da smo jednom djed i ja vidjeli čak i jednog crnog medvjeda.

Mr. Slicka je zanimalo jesmo li ga nedavno vidjeli. Rekao sam da nismo, ali smo vidjeli tragove. Pokazao sam mu jedno stablo topole s kojeg je medvjed kandžama bio zgulio koru.

"Eno tamo je jedan trag", rekao sam. Mr. Chunk je odskočio u stranu kao da ga je zmija bila ugrizla. Pritom se sudario s Mr. Slickom i srušio ga na zemlju. Mr. Slick se razbjjesnio. "Proklet bio, Chunk, umalo si me gurnuo u provaliju."

Mr. Slick je pokazao dolje prema dolini. I on i Mr. Chunk se se nagnuli i gledali dolje. Daleko, daleko dolje ispod nas jedva se mogao razaznati potok.

"Svemogući Bože", rekao je Mr. Chunk, "koliko smo se visoko popeli? Do vraga, kad bi se ovdje poskliznuo, slomio bi vrat." Rekao sam Mr. Chunku kako ne znam koliko smo visoko, ali mislim da smo prilično visoko. Iako nikad o tome nisam razmišljao.

Što smo se više penjali, to su Mr. Chunk i Mr. Slick više hripali. I zaostajali su sve više i više za mnom. Jednom sam se vratio da ih potražim i našao ih ispružene ispod jednog hrasta.

Ležali su usred otrovnog bršljana kojim je bilo obraslo podnožje hrasta. Otrovnii bršljan je lijep i zelen, ali nikome ne bih preporučio da legne na njega. Gdje god ti njegovo lišće dotakne kožu nastanu veliki plikovi koji se kasnije pretvore u rane koje se još mjesecima gnoje. Nisam im ništa rekao o tome. Ionako je već bilo prekasno i nisam ih htio još dodatno uznemirivati. Izgledali su prilično loše.

Mr. Slick je podigao glavu. "Slušaj ti, kopile jedno", rekao je, "koliko još moramo hodati?" Mr. Chunk nije digao glavu. Ležao je u otrovnom bršljanu zatvorenih očiju. Rekao sam da smo skoro stigli.

U međuvremenu sam bio razmislio. Znao sam da će baka poslati djeda za mnom visokom stazom i kad stignemo na vrh namjeravao sam reći da moramo samo malo pričekati, da će djed uskoro doći. Što bi se i dogodilo.

I tako će, mislio sam, na kraju sve biti u redu, a ja ću moći zadržati dolar, pošto ću ih ipak, manje više, odvesti do djeda.

Počeo sam se opet uspinjati stazom. Mr. Slick je pomogao Mr. Chunku da ustane iz otrovnog bršljana i nastavili su opet bauljati za mnom. Sakoe su bili ostavili u bršljanu. Mr. Chunk je rekao da će ih pokupiti kad se budu vraćali.

Stigao sam na vrh puno prije njih. Visoka staza je bila jedna od mnogobrojnih staza, dio čitave mreže starih staza Cherokee Indijanaca koje su vodile uzduž planinskog grebena i račvale se i vodile dalje niz planinu s druge strane, i opet se razdvajale... Djed je rekao da staze vode možda i sto milja duboko u planine.

Sjeo sam pod jedan grm gdje se staza račvala. Jedan ogranak je vodio dalje duž grebena, a drugi dolje niz drugu stranu planine. Mislio sam, pričekat ću Mr. Chunka i Mr. Slicka i onda ćemo sva trojica još malo pričekati djeda.

Ali još je prilično dugo potrajalo dok se njih dvojica nisu mukotrpno uspeli uz planinu. Mr. Chunk se morao držati za Mr. Slicka.

Najvjerojatnije je bio uganuo zglob, sudeći po tome kako je šepao i skakutao na drugoj nozi.

Mr. Chunk je rekao Mr. Slicku da je kopile. Što me iznenadilo, jer Mr. Slick nije bio spomenuo da je i on kopile.

Mr. Chunk je rekao da je to sve skupa bilo ideja upravo Mr. Slicka, angažirati ljude iz planina da za njih prave viski. Mr. Slick je onda rekao da je Mr. Chunk prvi bio predložio da idu tražiti ovog prokletog Indijanca i da je Mr. Chunk kučkin sin.

Tipovi su se svađali tako glasno da im nisam uspio ništa reći. Osim toga, djed me je naučio da je nepristojno prekidati ljude kad govore. Tako im

nisam uspio reći ni da moramo sad malo pričekati djeda. Prošli su pokraj mene i počeli se spuštati stazom niz drugu stranu planine.

Gledao sam za njima dok ih drveće nije sakrilo. Staza na kojoj su bili vodila je prema jednom dubokom klancu među brdima. Odlučio sam ostati tu gdje sam bio i pričekati djeda.

Nisam ga morao dugo čekati. Najprije se pojavio Blue Boy. Vidio sam ga kako njuškajući ide mojim tragom, a onda je dotrčao mašući repom.

Minutu kasnije začuo se leganj. Zov je zvučao točno kao leganj, ali još nije bio sumrak, pa sam znao da je to djed. Odgovorio sam i ja kao leganj, skoro jednako dobro kao djed.

Vidio sam njegovu sjenu kako promiče među drvećem obasjanim popodnevnim suncem. Nije išao stazom i nije ga se moglo čuti, ako on nije htio da ga se čuje. Ni minuta nije prošla i bio je pokraj mene. Bio sam sretan što ga vidim.

Ispričao sam djedu da su se Mr. Slick i Mr. Chunk spustili niz planinu s druge strane - i sve čega sam se mogao sjetiti što su pričali dok smo hodali. Djed je mrmljao i nije ništa rekao, ali oči su mu se suzile u dva uska proreza.

Djed je u vreći donio hranu koju je baka bila poslala, i sjeli smo pod cedrovo drvo i jeli. Kukuruzni kruh i riba su slasno jelo na planinskom zraku. Pojeli smo sve, do posljednje mrvice.

Pokazao sam djedu dolar, koji sam vjerojatno mogao zadržati, ako Mr. Chunk bude mišljenja da sam obavio posao za koji sam bio plaćen.

Rekao sam djedu da ćemo ga podijeliti čim ga razmijenim za sitniji novac. Djed je rekao da sam dobro obavio ono za što sam bio plaćen, jer on je bio tu, spreman porazgovarati sa Mr. Chunkom. I rekao je da mogu zadržati čitav dolar.

Ispričao sam mu o crveno-zelenoj kutiji u dućanu gospodina Jankinsa i kako ne mislim da može koštati puno više od jednog dolara. Ni djed to nije mislio. Iz daljine, dolje iz klanca, začuo se vrisak. To je sigurno bio Mr. Chunk ili Mr. Slick. Bili smo skroz zaboravili na njih.

Počelo se smračivati. Legnjevi i drozdovi su počeli pjevati na obroncima planine. Djed je ustao i spojio ruke pred ustima.

Hoooooooooooooooooooooooooooo! viknuo je djed. Eho njegovog zova odbio se od brda na drugoj strani, tako jasno, kao da djed stoji tamo preko. Onda se eho začuo dolje iz klanca, i još puno puta, sve tiši i tiši, sa raznih strana. Nije bilo moguće odrediti odakle je zov prvobitno došao.

Tek što je eho utihnuo, iz klanca ispod nas začuli su se pucnjevi.

"Pištolji", rekao je djed. "Odgovaraju vatrom iz pištolja."

Djed je ponovo viknuo: Hoooooooooooooooooooooooooooo! I ja sam isto viknuo. Sad su dva eha skakala s jedne na drugu stranu planine. Onda se opet začuo pištolj - tri puta.

Ja i djed smo nastavili vikati. Bilo je zabavno slušati eho. I svaki put bi nam pištolj odgovorio, dok jednom nije zamukao.

"Nemaju više metaka", rekao je djed. U međuvremenu je već bio pao mrak. Djed se protegnuo i zijevnuo. "Malo Drvo, nema potrebe da nas dvojica sad po mraku lomimo vratove spuštajući se dolje po njih. Bit će oni dobro. Sutra ćemo otići po njih."

Nisam imao ništa protiv tog prijedloga.

Ja i djed smo skupili borovih grana i napravili od njih mekan ležaj pod stablom cedra. Ako u proljeće i ljeto želiš spavati vani u planini, napravi ležaj od borovih grana. Inače bi te crveni mravi požderali. Crveni mravi su tako mali, da ih golim okom jedva možeš vidjeti. Ima ih posvuda, na lišću i granama, milijuni i milijarde njih. Dobile na tebe i ukopaju ti se u

kožu, i za čas si sav prekriven crvenim osipom koji užasno svrbi. Nekih godina je pošast crvenih mrava gora, a nekih ponešto manja. Te ih je godine baš bilo jako puno.

Ja i djed i Blue Boy, svi smo se opružili na naš ležaj od borovine. Blue Boy se sklupčao pokraj mene pa mi je bilo toplo, iako je planinski zrak bio hladan. Počeo sam zijevati.

Ja i djed smo stavili ruke pod glavu i gledali izlazak mjeseca. Bio je pun i žut i klizio je iznad daleke planine. Pogled je, po djedovim riječima, pucao skoro sto milja u daljinu, preko zatalasanog mora od planinskih grebena i dolina koje se pružalo pred nama okupano mjesečinom.

Duboko ispod nas, jezičci izmaglice plutali su kroz doline i vijugali uz planinu poput zmija. Djed je rekao da magla izgleda kao da je živa. I stvarno je tako izgledala.

Na jednom brijestu nedaleko od nas oglasio se sivi raznopojac. Negdje daleko u planini čuli smo divlje mačke koje su se parile. To je zvučalo kao da su jako bijesne i tuku se, ali djed je rekao da je parenje takvo zadovoljstvo da mačke moraju glasno jaukati.

Rekao sam djedu da bih skoro volio spavati na vrhu planine svake noći. Rekao je da bi i on to skoro volio. Dolje ispod nas zavrištao je ćuk, a onda smo začuli viku i svađu. "To se Mr. Slick i Mr. Chunk svađaju", pogodio je djed. Rekao je, ako se uskoro ne stišaju, uznemirit će sve ptice i životinje u planini. Ja sam se onda zagledao u mjesec i potonuo u san.

Ja i djed smo se probudili u zoru. Ništa na svijetu ne može se usporediti sa zorom na vrhu visoke planine.

Gledali smo kako sviće - djed i ja, i Blue Boy također. Nebo je još bilo svijetlo sivo, ali ptice su već bile digle veliku graju u krošnjama.

Preko sto milja u daljinu mogli smo vidjeti kako u moru magle plutaju vrhovi planina kao otoci. Djed je pokazao prema istoku i rekao:

"Pogledaj!"

Iznad ruba najudaljenije planine, na kraju svijeta - širio se pojas ružičaste boje. Kao jedan potez kistom dug milijun milja preko neba. Probudio se jutarnji povjetarac, novorođeni dan je oživio, sa svim bojama, zvukovima i mirisima. Crvena, žuta i plava boja prelijevale su se preko ruba planine, kao da gori. Onda se iza horizonta pojavilo sunce. Obojilo je more magle ispod nas u ružičasto. Sunčeve zrake su pale na moje i djedovo lice.

Svijet je bio ponovo rođen. Barem je djed tako rekao, i skinuo šešir. Dugo smo tako gledali u tišini. Obuzeo nas je takav osjećaj, da sam odmah znao kako ćemo jednoga dana ponovo doći na vrh planine gledati zoru.

Sunce se otisnulo od ruba planine i sad je sjalo slobodno na nebu. Djed je uzdahnuo i protegao se.

"Hm", rekao je, "nas dvojica danas imamo još dosta posla. Znaš kako ćemo..." djed se počeošao po glavi, "Ovako ćemo. Ti otrči dolje do kolibe i reci baki da ćemo nas dvojica još malo ostati ovdje gore. Reci joj da nam napravi nešto za jesti. Hranu za tebe i mene neka stavi u jednu papirnatu vreću, a neka napravi i onoj dvojici tipova iz velikog grada nešto za jesti, ali njihovu hranu neka stavi u platnenu vreću. Možeš li to zapamtiti - papirnata vreća i platnena vreća?" Odgovorio sam da mogu i krenuo.

Djed me je zaustavio. "Malo Drvo", rekao je i počeo se nečemu smijati, "prije nego što baka počne kuhati za njih dvojicu, ispričaj joj sve čega se možeš sjetiti što su oni rekli."

Rekao sam da hoću i krenuo niz stazu. Blue Boy je pošao sa mnom. Čuo sam kako je djed počeo dozivati Mr. Chunka i Mr. Sticka. Vikao je "Aaaaaaaaahoooooj! Rado bih bio ostao s njim i isto vikao, ali i trčati stazom niz planinu bilo je zadovoljstvo, osobito tako rano ujutro. To je bilo vrijeme kad se sva šumska stvorenja bude i počnu izlaziti iz svojih skloništa. Vidio sam dva rakuna visoko na jednom stablu oraha. Izvirivali su i gledali dolje prema meni i čavrljali nešto. Vjeverice su nešto mrmljale i skakutale po stazi. Kad bih prolazio pokraj njih uspravile bi se i nešto govorile. Ptice su lepršajući plesale po zraku i jedan sivi raznopojac je letio uz mene i Blue Boya dobrim dijelom puta, zafrkavajući nas. Raznopojac to voli raditi, ako zna da ti je drag. Kao što je meni ovaj i bio.

Kad sam izašao na čistinu pred našom kolibom, baka je sjedila na verandi. Očito nije bila iznenađena kad me je vidjela. Pretpostavljam da je na temelju promatranja ptica uvijek znala kad dolazim. Ali možda je ona mogla i namirisati da netko dolazi, jer nikad nije bila iznenađena. Rekao sam joj da je djed rekao neka spakira nešto hrane za mene i njega u papirnatu vreću, a za Mr. Chunka i Mr. Sticka u platnenu. Baka je počela kuhati.

Napravila je jelo za djeda i mene, i upravo je pržila ribu za Mr. Chunka i Mr. Slicka kad sam se sjetio da joj trebam ispričati što su mi njih dvojica rekli. Dok sam joj pričao, odjednom je skinula tavu sa vatre i izvadila lonac koji je napunila vodom. U lonac je stavila ribu za Mr. Chunka i Mr. Slicka. Valjda se predomislila i odlučila skuhati njihovu ribu umjesto da je prži u tavi. Ali nikad prije nisam vidio da je prilikom kuhanja upotrijebila prah od korijenja koji je sada stavila u lonac.

Ispričao sam baki da su Mr. Chunk i Mr. Slick izgleda veseljaci. Rekao sam joj da sam u početku bio mislio da se smijemo zato što sam ja kopile, ali da je onda ispalo, da su se najvjerojatnije smijali zato što je i Mr. Slick isto bio kopile, kao što ga je Mr. Chunk podsjetio.

Baka je dodala još onog praha u lonac. Rekao sam joj za dolar i kako je djed rekao da sam dobro obavio svoj zadatak, pa ga mogu zadržati. I baka je rekla da ga mogu zadržati. Stavila ga je u staklenku od pekmeza, ali joj nisam rekao za crveno-zelenu kutiju. U blizini nije bilo ni jednog kršćanina koji bi me mogao čuti, barem koliko je meni bilo poznato, ali nisam se htio upuštati u nikakve rizike.

Baka je kuhala ribe sve dok para koja se dizala iz lonca nije postala ljuta. Suze su joj tekle niz lice i brisala je nos. Rekla je da je to vjerojatno zbog pare. Stavila je ribu za Mr. Chunka i Mr. Slicka u platnenu vreću, i ja sam krenuo. Baka je pustila sve pse i krenuli su za mnom.

Kada sam stigao na vrh planine nisam nigdje vidio djeda. Zazviždao sam i on je odgovorio negdje sa pola puta dolje u klanac. Krenuo sam i ja za njim. Staza je bila uska i sjenovita od krošnji drveća koje su se nadvijale nad njom. Djed je rekao da je dozivanjem uspio pokazati Mr. Chunku i Mr. Slicku put iz klanca. Redovito su mu odgovarali, pa je očekivao da će se svaki čas pojaviti.

Djed je uzeo vreću s hranom za njih dvojicu i objesio je o jednu granu gdje je znao da će je primijetiti. Potom smo otišli malo više gore stazom i sjeli ručati pod stablo draguna. Sunce je već bilo skoro iznad nas.

Djed je naredio psima da sjednu i ručali smo naš kukuruzni kruh i ribu. Rekao je da je malo potrajalo dok su Mr. Chunk i Mr. Slick na temelju njegovog dozivanja shvatili u kojem smjeru trebaju ići, ali na kraju su ipak shvatili, i uskoro će biti tu.

Onda smo ih ugledali.

Da nisam znao o kome se radi, mislio bih da ih nikad prije u životu nisam vidio. Košulje su im bile potpuno poderane. Po rukama i licima imali su velike ogrebotine i posjekotine. Djed je rekao kako su izgleda išli kroz trnoviti gustiš. Ali nije mu bilo jasno odakle im veliki crveni prištevi po licu. Nisam ništa rekao, nisam se htio miješati, ali pretpostavljao sam da je to bilo od ležanja u otrovnom bršljanu. Mr. Chunk je bio izgubio jednu cipelu. Pognutih glava su polako hodali uz stazu.

Kada su vidjeli vreću koja je visjela s grane, odvezali su je i sjeli. Pojeli su svu ribu, i cijelo vrijeme se svađali oko toga tko je više uzeo. Jasno smo ih mogli čuti.

Kad su završili s jelom ispružili su se u hladovini. Mislio sam da će djed otići dolje po njih, ali nije to učinio. Samo smo sjedili i gledali. Djed je rekao kako je bolje da ih pustimo neka se malo odmore. Nisu se dugo odmarali.

Mr. Chunk je prvi skočio. Presavio se i držao se za trbuh. Otrčao je do grmlja koje je raslo pokraj staze i spustio hlače. Čučnuo je i počeo vikati: "Oh! Prokletstvo! Prokletstvo! Moj trbuh!" Onda je i Mr. Slick skočio i učinio isto što i mr. Chunk.

Stenjali su i urlali i valjali se po zemlji. Nakon kratkog vremena obojica su ispuzali iz grmlja i legli na stazu. Ali nisu dugo ležali. Opet su skočili i otrčali u grmlje. Počeli su tako glasno jaukati da su se psi uznemirili i počeli režati. Djed ih je morao smirivati.

Rekao sam djedu kako mi se čini da čuče u otrovnom bršljanu. I djedu se činilo da u njemu sjede. Također sam rekao djedu da se, izgleda, brišu lišćem otrovnog bršljana. Djed je rekao da se i njemu tako čini.

Jednom je Mr. Slick otrčao sa staze u grmlje, ali nije uspio skinuti hlače na vrijeme. Nakon toga je imao malo više problema sa muhama koje su ga počele oblijetati.

Tako je to išlo gotovo sat vremena. Onda su legli na stazu, potpuno iscrpljeni, i odmarali se. Djed je rekao da su najvjerojatnije pojeli nešto što im ne odgovara.

Djed je sišao na stazu i zazviždao im. Obojica su stajali četveronoške i gledali nas odozdo. Barem mislim da su nas gledali, ali lica su im bila tako otečena da više praktički nisu mogli otvoriti oči. Obojica su vikala. "Pričekajte malo", vikao je Mr. Chunk. Mr. Slick je zavrištao: "Stani čovječe - u ime Boga!" Ustali su i teturali stazom prema nama. Ja i djed smo mirno hodali prema vrhu. Kada smo pogledali iza sebe, vidjeli smo ih kako šepaju za nama.

Djed je rekao da možemo slobodno krenuti niz planinu dolje prema kolibi, oni će sigurno uspjeti naći put slijedeći nas. Tako smo i učinili. Kad smo ja i djed stigli do kolibe, sunce je već bilo nisko na nebu. Sjeli smo s bakom na verandu i čekali da Mr. Chunk i Mr. Slick stignu. Stigli su dva sata kasnije, u sumrak. Mr. Chunk je bio izgubio i drugu cipelu i izgledalo je da sad hoda na prstima.

Zaobišli su našu kolibu u širokom luku i to me je jako začudilo. Mislio sam da žele razgovarati s djedom. Ali izgleda da su se bili predomislili. Pitao sam djeda smijem li sad zadržati dolar. Rekao je da smijem, pošto sam ja obavio ono za što su me platili. Nisam ja bio kriv što su se oni predomislili. Što je logično.

Pošao sam za njima. Dok su prelazili preko brvna doviknuo sam "Do viđenja, Mr. Chunk, do viđenja Mr. Slick. I puno hvala za dolar, Mr. Chunk."

Mr. Chunk se okrenuo i činilo mi se da mi prijete šakom. Onda je pao sa brvna u potok. Padajući se htio uhvatiti za Mr. Slicka, tako da je skoro i njega povukao za sobom, ali Mr. Slick je uspio održati ravnotežu i prijeći na drugu stranu. Mr. Slick je podsjetio Mr. Chunka da je on kućkin sin, a Mr. Chunk je rekao da će kad se vrati u Chattanooga, ako se ikada vrati, ubiti Mr. Slicka. Uopće nisam razumio zašto su se svađali.

Onda su zavili putem i nestali s vidika. Baka je htjela poslati pse za njima, ali djed je rekao da nije potrebno. Mislio je da su ionako totalno na kraju snaga.

Djed je rekao da se sve to vjerojatno dogodilo zbog jednog nesporazuma. Naime zato što su Mr. Chunk i Mr. Slick bili mislili da ćemo nas dvojica raditi za njih. Složio sam se da je to najvjerojatnije i bio uzrok svega.

Sve u svemu ta dogodovština je meni i djedu oduzela skoro dva dana vremena. Ali ja sam nakon toga bio bogatiji za jedan dolar. Upozorio sam djeda kako sam još uvijek voljan i spreman podijeliti ga s njim pošto smo partneri, ali odgovorio je da sam taj dolar zaradio potpuno neovisno o našem poslu proizvodnje viskija. Rekao je da, kad se sve uzme u obzir, to nije bila loša plaća za posao koji sam obavio. Što i nije bila.

Willow John

U proljeće, kad bi došlo vrijeme sjetve, imali smo pune ruke posla. Djed bi odlučio kada ćemo započeti. Zabio bi prst u zemlju i provjerio je li već dovoljno topla. Ako bi zavrtio glavom, to je značilo da još ne možemo sijati.

To je značilo i da idemo u ribolov ili skupljati bobice ili jednostavno lutati šumom, osim, naravno, ako bi to bio tjedan u kojem smo se bavili svojim poslom to jest proizvodnjom viskija.

A kad dođe vrijeme sijanja i sađenja, moraš dobro paziti. Jer za svaku biljku postoji određeno vrijeme kad ju se mora saditi. Na primjer, moraš voditi računa o tome da sve ono što raste pod zemljom, kao krumpir i mrkva, moraš saditi u mračnoj noći za vrijeme mladog mjeseca, inače ti krumpir i mrkva neće biti deblji od olovke.

Sve ono što raste iznad zemlje, kao na primjer kukuruz, grah, grašak i tome slično, mora se sijati kad je mjesec svijetao, u idealnom slučaju pun. Ako ne poštuješ ovo pravilo, nećeš imati bogzna kakvu žetvu.

Osim ovih, ima još puno drugih pravila o kojima moraš voditi računa. Većina farmera se pritom pridržava savjeta koji stoje u poljoprivrednom kalendaru. Na primjer, postoje dani koji su osobito pogodni za sadnju graha. Ako dane koji su za to označeni u kalendaru ne iskoristiš za sadnju, biljke će bujno cvasti, ali neće dati puno ploda.

I tako za svaku biljku postoje dani označeni u kalendaru kao povoljni. Ali djedu nije bio potreban kalendar. On se ravnao direktno po zvijezdama. U proljeće bismo noću sjedili na verandi i djed bi proučavao zvijezde. Promatrao je sazviježda kako se dižu iznad ruba planine. Rekao bi na primjer: "Sad su zvijezde povoljne za sadnju mahuna. Sutra ćemo ih posaditi, ako ne bude puhao istočni vjetar." Jer čak i kad bi zvijezde bile povoljne, djed ne bi sadio mahune ako bi puhao istočni vjetar. Rekao je da onda mahune ne bi rodile.

Moglo se, naravno, dogoditi i da je vrijeme presuho - ili prevlažno - za sadnju bilo čega. Također, ako ptice u rano jutro ne pjevaju, ni onda ne smiješ saditi. I tako, sadnja je jedna komplicirana stvar.

Često se dogodilo da bismo ujutro ustali s namjerom da odemo na polje nešto posaditi jer su zvijezde prethodne večeri povoljno stajale. Ali onda bi ispalo da vjetar puše iz krivog smjera ili da ptice ne pjevaju ili da je vrijeme presuho ili prevlažno. Pa bismo morali otići u ribolov.

Baka je izrazila sumnju da neka od ovih pravila imaju veze s tim što djed jako rado ide u ribolov. Ali, djed je rekao da žene ne shvaćaju komplicirane stvari jer misle da je sve jednostavno i jasno. Ali to nije uvijek slučaj. Rekao je da žene nisu krive što su takve, one se rode takve, sumnjičave. Napomenuo je da je imao prilike vidjeti novorođenu curicu staru jedan dan koja je sumnjičavo promatrala dojku svoje majke. Ali, kad bi došao dobar dan za sjetvu i kad bi svi znaci bili povoljni, mi smo sijali, i to uglavnom kukuruz. Kukuruz je bio naš najvažniji poljoprivredni proizvod, o njemu smo ovisili. Baka je od kukuruznog brašna pekla kruh i od njega pravila mnoga druga jela. Kukuruzom smo hranili i starog Sama. I, naravno, od kukuruza smo pravili viski. Za koji smo od gospodina Jankinsa dobivali novac.

Djed bi upregao starog Sama i plugom pravio brazde u koje smo baka i ja bacali zrna kukuruza i zatrpavali ih zemljom. Na strmijim dijelovima je baka sijala pomoću jednog štapa kojeg Cherokee upotrebljavaju u tu svrhu. Jednostavno zabodeš štap u zemlju i onda ubaciš zrno u rupu. Osim kukuruza sadili smo još puno drugih stvari: mahune, krumpir, repu i grašak. Grašak smo sadili okolo naokolo oko kukuruznog polja, blizu šume. To bi u jesen privuklo srne. Srne su lude za graškom i prevalit će i dvadeset milja kroz planine ako su ga namirisale. Tako nam nije bio nikakav problem nabaviti zalihu srnećeg mesa za zimu - morali smo samo malo pričekati u zasjedi.

Još smo sadili i lubenice. Ja i djed smo izabrali sjenoviti dio na rubu polja i tamo smo ih puno posadili. Djed je rekao da smo za lubenice odvojili jako veliki dio polja. Ali one koje ne uspijemo pojesti uvijek možemo odnijeti do dućana na raskršću i prodati za puno novaca.

No ispalo je sasvim drukčije. Naime, kad su lubenice konačno sazrele, ja i djed smo ustanovili da je tržište u krizi. Ni za najveću lubenicu nisi mogao dobiti više od pet centi, ako si je uopće uspio prodati. Što nije bilo vjerojatno.

Ja i djed smo jedne večeri sjeli za stol u kuhinji i sve izračunali.

Djed je rekao da je jedan galon viskija težak oko četiri, četiri i pol kilograma, a za njega smo dobijali dva dolara. Dakle, rekao je djed, bili bismo jako glupi kad bismo vukli lubenicu tešku šest kila do raskršća kad za nju možemo dobiti samo pet centi. Barem dok nam posao s proizvodnjom viskija dobro ide. A išao je. Rekao sam djedu kako je više nego vjerojatno da ćemo mi, kako se meni čini, morati sami pojesti sve lubenice.

Od svih biljaka koje postoje na svijetu, lubenice najsporije sazrijevaju. Mahune sazriju, i okra, i grašak, i sve ostalo... a debele, zelene lubenice još uvijek leže na zemlji i stalno dalje rastu. Imao sam puno posla oko provjeravanja jesu li lubenice zrele.

Kad si potpuno siguran da je lubenica zrela, znaj da još nije. Naći zrelu lubenicu je skoro isto toliko komplicirano kao i sadnja.

Nekoliko puta sam za vrijeme večere rekao djedu kako pretpostavljam da sam našao zrelu lubenicu.

Svakog jutra i večeri išao sam kontrolirati, ponekad i u vrijeme ručka, ako mi je bilo usput. I svaki put kad bih to rekao, otišli bismo do polja i djed bi provjerio. I lubenica još uvijek ne bi bila zrela. Jedne večeri sam

tako rekao djedu da sam gotovo siguran kako sam ovaj put našao zrelu lubenicu, a on je rekao da ćemo sljedećeg jutra otići provjeriti.

Tog jutra sam jako rano ustao i čekao sam djeda. Stigli smo do polja prije zore i pokazao sam djedu lubenicu. Bila je tamnozeleno i jako velika. Ja i djed smo čučnuli pokraj nje i proučavali je.

Ja sam je već prethodne večeri bio prilično pomno proučio, ali sad je djed bio tu, pa smo počeli od početka. Nakon što smo je neko vrijeme promatrali, djed je odlučio da lubenica izgleda dovoljno zrela da bismo je podvrgnuli testu kucanjem.

Kad želiš testirati lubenicu kucanjem moraš znati što radiš. Ako pokucaš po njoj i ona zvuči kao ding onda je unutra skroz zelena. Kad zvuči kao deng još je zelena, ali barem napola zrela. Ali ako zvuči kao dang, tad možeš biti siguran daje pred tobom jedna zrela lubenica. Šanse su dva naprema jedan protiv tebe. Kao i uvijek u životu, rekao je djed.

Djed je pokucao po lubenici. Prilično čvrsto. Nije rekao ništa, ali nije ni odmahnuo glavom, što je bio dobar znak. To još uvijek nije značilo da je lubenica zrela, ali to što nije odmahnuo glavom značilo je kako ima namjeru još jednom pokušati. Još jednom je pokucao.

Rekao sam djedu da je to meni zvučalo kao dang. On je sjeo na pete i još neko vrijeme ju je promatrao. I ja sam sjeo i promatrao je.

U međuvremenu je sunce već bilo izašlo. Jedan leptir je doletio do lubenice i ostao sjediti na njoj otvarajući i zatvarajući krila. Rekao sam djedu da je to dobar znak i da sam od nekoga bio čuo da leptir najradije sjedi na zreloj lubenici. Djed je odgovorio da nikada nije čuo za taj znak - ali da bi to moglo biti točno.

"Ova lubenica je", rekao je, "jedan težak granični slučaj." Rekao je da je zvučala negdje između deng i dang. Rekao sam mu da je i meni tako

zvučala, ali da je zvuk prilično nagingjao prema dang. Djed je rekao da postoji još jedna metoda kojom se može provjeriti je li lubenica zrela. Otišao je do ruba šume i donio slamku, kakvom se veže metla.

Kad jednu slamku položiš popreko na lubenicu i ako ona ostane tako stajati, to znači da je lubenica unutra još zelena. Ali ako se slamka okrene, tako da na kraju leži uzduž lubenice, e onda je lubenica zrela. Djed je položio slamku popreko na lubenicu. Slamka je za trenutak ostala mirna, onda se malo okrenula, i onda se opet zaustavila. Mi smo sjedili na zemlji i gledali. Nije se više okretala. Saopćio sam djedu svoje uvjerenje da je slamka predugačka, pa zrela unutrašnjost lubenice mora potrošiti previše snage da bi je okrenula. Djed je uzeo slamku i skratio je. Onda smo ponovo pokušali. Ovaj put se bila malo više okrenula i ostala stajati skoro uzduž lubenice.

Djed je bio spreman odustati, ali ja nisam. Sagnuo sam se kako bih mogao iz veće blizine promatrati slamku, i rekao djedu da se izgleda okreće, polako, ali stalno -prema položaju uzduž lubenice. Djed je rekao da je to možda zato što dišući pušem u nju, a nije bilo tako. Ali bio je spreman još nešto pokušati.

Ako lubenicu ostavimo neubranu, rekao je, sve dok sunce ne bude visoko na nebu, oko podne, možda ćemo je tada smjeti ubrati.

Djed je rekao da zna jedan trik, pomoću kojeg ćemo nadmudriti sunce. Moramo se samo udubiti u neki posao, tako da sunce vidi kako nas uopće nije briga koliko sporo ono putuje preko neba. Onda će ono odustati od toga da nas muči i požuriti se preko neba.

Dakle, otišli smo brati okru. Okra jako brzo raste i moraš ju stalno brati. Što više okre ubereš, to će više nove narasti.

Hodao sam ispred djeda i brao okru koja je nisko rasla, a djed je išao za mnom i brao onu koja je rasla visoko. Po djedovu mišljenju nas smo dvojica jedini na svijetu uspjeli smisliti kako brati okru i bez saginjanja za nisku i bez istežanja da bi se dosegla visoka. I tako smo cijelo jutro brali okru.

Kad smo stigli do kraja jednog reda, tamo je bila baka. Smijala se. "Ručak", rekla je. Ja i djed smo odmah potrčali - do lubenica. Ja sam prvi stigao, i tako sam ja ubrao lubenicu. Ali nisam je mogao podignuti. Djed ju je odnio do potoka i onda pustio mene da ju odgurnem u vodu. Pljus - i potonula je.

Nismo je izvadili sve do kasnog popodneva. Djed je legao na obalu, spustio ruke duboko u vodu i izvukao je. Odnio ju je, a baka i ja smo hodali za njim, do ispod velikog brijesta. Onda smo posjedali oko lubenice i gledali kako niz tamnu zelenu kožu klize kapljice hladne vode. Bilo je to pravo slavlje.

Djed je izvukao svoj dugački nož i držao ga iznad lubenice. Pogledao je baku, pa mene, i nasmijao se - vjerojatno mom izrazu lica.

Otvorenih usta i razrogačenih očiju pratio sam svaki njegov pokret. Onda je zario nož, i kora lubenice se raspukla prije nego je počeo rezati, što je značilo da je lubenica dobra.

I bila je! Kad ju je rastvorio, perlice slatkog soka smijale su nam se sa njezina crvenog mesa.

Djed ju je izrezao na kriške. Baka i on su se jako smijali, jer mi se slatki sok slijevao iz usta i kapao po košulji dok sam jeo. To je bila prva lubenica u mom životu.

I tako je ljeto prolazilo. Meni je rođendan bio ljeti, zato je ljeto moje godišnje doba. Takav je običaj u plemenu Cherokee. Na taj način rođendan ne traje jedan dan, nego cijelo jedno godišnje doba.

Običaj je da ti u tvoje godišnje doba stari pričaju o tvom mjestu rođenja, o podvizima tvog oca, o ljubavi tvoje majke.

Baka je govorila kako imam sreću kakvu najvjerojatnije ima jedan od sto milijuna dječaka. Rekla je da sam ja dijete prirode, Velike Majke Monolah, i da su zato sve životinje i biljke o kojima mi je pjevala prve noći kad sam došao u planine, moja braća i sestre.

Po njezinim riječima malo je odabranih ljudi koji imaju tu sreću da ih voli sve što je Monolah stvorila: drveće, ptice, vode, kiša, vjetar...

Cijeloga svog života, rekla je, moći ću se uvijek kad mi je potrebna utjeha vratiti doma Velikoj Majci Monolah i svoj mojoj braći i sestrama.

I neću nikada biti osamljen kao druga djeca koja tuguju za svojim mrtvim roditeljima.

Za toplih ljetnih večeri sjedili bismo u sumrak na verandi. Mrak se širio dolinom dok je baka pričala tihim, nježnim glasom. Ponekad bi napravila pauzu i dugo ništa ne bi rekla. Onda bi prešla rukama preko svoga lica i nastavila pričati.

Rekao sam baki da se jako ponosim što sam dijete prirode. I tad sam primijetio da se više nisam bojao mraka u dolini.

Djed je priznao da sam u usporedbi s njim ja u velikoj prednosti - budući da sam bio odabran, dijete prirode, i sve to. I rekao je da se on ponekad boji mraka, što mu je oduvijek bio problem, pa bih ga ubuduće ja trebao voditi u mračnim situacijama. Što sam mu rekao da hoću.

Sad sam imao šest godina. Možda je moj rođendan podsjetio baku na to kako brzo vrijeme prolazi, uglavnom, skoro svake večeri je palila lampu i

čitala mi, i podsjećala me da moram učiti nove riječi iz rječnika. Već sam bio na slovu "B". Jedna stranica rječnika je bila istrgnuta, ali baka je rekla kako ta stranica nije važna, a kad smo sljedeći put bili u naselju djed je ljubaznoj knjižničarki dao novac i otkupio rječnik. Koštao je 75 centi.

Djed nije žalio za tim novcem. Rekao je da je oduvijek želio posjedovati jedan takav rječnik. Pošto nije mogao pročitati ni jednu jedinu riječ iz njega, posumnjao sam da on za rječnik smišlja neku drugu namjenu. Ali nikad nisam vidio da ga je dotakao.

Jednoga dana je Pine Billy opet svratio do nas. Kada su lubenice sazrijevale, počeo je češće dolaziti. Pine Billy je volio lubenice. Nije bio digao nos zbog novca koji je osvojio na natječaju firme Red Eagle, niti zbog nagrade koju je dobio za hvatanje velegradskog kriminalca. Nikad to nije spomenuo, pa ni mi nismo ništa pitali.

Pine Billy je rekao da misli kako dolazi smak svijeta. Mnogobrojni znakovi su to nagovještavali. Rekao je kako se priča da će biti rata, i kako je u zemlji zavladao glad. Većina banaka je bila zatvorena, a one koje nisu bile zatvorene svako su malo bivale opljačkane. Pine Billy je rekao da jedva još uopće ima novca u zemlji. Pričao je kako ljudi u velikim gradovima još uvijek skaču kroz prozore. Preko u Oklahomi, rekao je, bjesne oluje tako da vjetar odnosi plodno tlo.

O tome smo već sve znali. Baka je koji put pisala našim rođacima koji su živjeli u zemlji indijanskog naroda (Oklahomu smo uvijek zvali "zemlja indijanskog naroda" jer je to i bila dok nije oduzeta Indijancima i proglašena jednom od američkih država.) Rođaci su nam u svojim pismima ispričali o toj katastrofi: kako je bijeli čovjek preorao beskrajnu

preriju svojim mašinama, pašnjake koji nisu smjeli biti preorani. I sad je vjetar odnosio tlo.

Pine Billy je govorio kako je odlučio pobrinuti se za svoje spasenje jer je kraj blizu. Rekao je da je bludničenje oduvijek bilo najveća prepreka na putu prema spasenju. Priznao je da je i on bludničio na plesovima gdje je svirao, ali najveći dio krivice za to snose djevojke, tvrdio je.

Jednostavno ga ne puštaju na miru. Pokušao je ići na misu kako bi bio spašen, ali i tamo je sve bilo puno djevojaka koje su mu uvijek bile za petama jer su htjele bludničiti. Rekao je da zna jednog starog propovjednika koji je prestar za bludničenje, barem je on to pretpostavljao; taj propovjednik je držao mise pod vedrim nebom i u svim svojim propovjedima govorio da je najvažnije boriti se svim sredstvima protiv bludničenja.

Pine Billy je rekao da si slušajući starog propovjednika imao osjećaj kako ćeš sigurno potpuno prestati bludničiti. Pine Billy je smatrao da je to sve što je potrebno kako bi bio spašen - upravo taj osjećaj.

Rekao je da će on ponovo otići na misu i bit će spašen jer, bliži se smak svijeta i sve to. Kad si jednom spašen, bio si spašen zauvijek, u to su vjerovali obični baptisti. Ako bi ti se kasnije omaklo poneko bludničenje, svejedno si i dalje bio spašen, i najvjerojatnije nisi imao nikakvog razloga za brigu.

Pine Billy je rekao da nagingje prihvaćanju običnog baptizma kao svoje religije. Što je meni zvučalo logično.

Tih bi ljetnih večeri Pine Billy izvadio svoju violinu i svirao. Možda zato što se bližio smak svijeta, ali njegova je glazba bila tužna.

Dok si slušao, imao si osjećaj da je to posljednje ljeto na svijetu. Kao da si već bio napustio svijet, i čeznuo za njim - a još si bio tu. Poželio bi da

barem Pine Billy nije ni počeo svirati, jer bi ti tako teško bilo, a istovremeno si želio da nikad ne prestane. Bila je to samotna muzika. Mi smo odlazili u crkvu svake nedjelje. Išli smo istim putem kojim smo djed i ja išli kad smo isporučivali robu jer crkva je bila još milju dalje od dućana gospodina Jankinsa.

Morali smo krenuti već u zoru, do crkve smo trebali propjesačiti prilično dalek put. Djed bi obukao svoje crno odijelo i lanenu košulju od vreće za brašno koju je baka bila izbijelila. I ja sam imao istu takvu košulju, i obukao bih čiste treger-hlače. Ja i djed bismo zakopčali najgornji gumb na košulji, tako smo bili prikladno obučeni za crkvu.

Djed je nosio svoje crne cipele koje bi uvijek prethodno izglancao tako da su sjajile. Cipele su ga žuljale jer je bio naviknut na mokasine.

Vjerujem da je za djeda hodanje do crkve bilo pravo mučenje. Ali on nikada nije ni riječi rekao i strpljivo bi odšepao do crkve.

Meni i baki bilo je lakše. Mi smo nosili mokasine. Ponosio sam se jer je baka lijepo izgledala. Svake nedjelje je nosila haljinu koja je bila narančasto-zlatna, i plava, i crvena. Dopirala joj je do stopala i dok bi silazila niz planinu suknja bi se širila poput klobuka gljive. Baka je izgledala kao proljetni cvijet koji lebdi niz stazu.

Da se baka nije toliko veselila šetnji u svojoj lijepoj haljini, vjerujem kako djed nikad ne bi bio išao u crkvu. Čak i ako zanemarimo cipele. Jer on nije baš puno držao do odlaženja u crkvu.

Djed je rekao da se svećenik i njegovi pomoćnici ponašaju kao da imaju monopol nad religijom. Prigrabili su određivanje tko će u pakao a tko neće, govorio je djed, pa ako čovjek ne pripazi može mu se za čas dogoditi da se ne klanja Bogu, nego svećeniku i njegovim pomoćnicima.

Do vruga s tim, rekao je djed. Ali svake nedjelje je išao u crkvu i nije se žalio.

Ja sam volio ići u crkvu. Nismo nosili teške vreće s robom pa sam, dok smo silazili stazom, mogao gledati izlazak sunca i rađanje novog dana. Rosa na livadama u dolini svjetlucala je kad bije sunčeve zrake obasjale, a na stazi kojom smo hodali poigravale su šare od sjena krošnji drveća. Crkva je bila malo uvučena od ceste u jednom šumarku. Bila je mala i neobojana, ali ipak je bila lijepa. Svake bi nedjelje, kad bismo došli na čistinu pred crkvu, baka zastala popričati s nekim ženama. Ali ja i djed bismo otišli ravno do mjesta gdje je stajao Willow John, Tužna Vrba John.

Uvijek je stajao po strani od ljudi, pod krošnjama drveća. Bio je stariji od djeda, ali jednako visok kao on. On je bio punokrvni Cherokee. Sijeda kosa mu je bila spletena u pletenice koje su dosezale do ispod ramena, a šušir širokog oboda povukao bi dolje sve do očiju... kao da su oči njegova osobna stvar i ne želi ih pokazivati svakome. Kad bi te pogledao, znao si zašto.

Oči su mu bile kao crne otvorene rane. Ne svježe ljute rane, nego mrtve rane koje su zjapile gole i prazne. Nisi znao jesu li mu oči zamućene ili to on gleda kroz tebe u neku mutnu daljinu. Jednom, puno godina kasnije, jedan mi je Apach pokazao fotografiju jednog starog čovjeka. Bio je to Gokhlaych, Geronimo. On je imao iste takve oči.

Willow John je imao preko osamdeset godina. Djed mi je ispričao da je nekada davno Willow John bio otišao u zemlju indijanskog naroda. Otišao je pješke, nije se htio voziti ni automobilom ni vlakom. Tri ga godine nije bilo, a onda se vratio; ali nikada nije pričao o tome. Zemlja indijanskog naroda više ne postoji, to je bilo sve što je rekao.

Tako bismo svake nedjelje došli do njega pod krošnje drveća. Djed i Willow John bi se zagrlili, i dugo bi zadržali jedan drugog u zagrljaju. Dva visoka starca s velikim šeširima - stajali bi tako zagrljeni i ne bi rekli ni riječi.

Onda bi i baka došla, a Willow John bi se sagnuo i zagrlili bi se i dugo tako stajali.

Willow John je živio na drugom kraju od crkve, daleko gore u planinama, a pošto je crkva bila na pola puta između naše i njegove kolibe, djed i baka i Willow John su se tu sastajali.

Možda djeca znaju neke stvari. Rekao sam Willow Johnu kako neće proći puno vremena, i opet će biti puno Cherokee Indijanaca. Rekao sam mu da ću ja živjeti kao Cherokee. Ispričao sam mu što je baka rekla: da sam ja dijete prirode, dijete planina. I da su drveće i biljke moja braća i sestre. Willow John mi je položio ruku na rame, a u njegovim je očima nešto zasjalo. Baka je rekla da već puno godina nije tako pogledao. Mi bismo pričekali dok svi drugi uđu u crkvu i tek tada bismo i mi ušli. Uvijek smo sjedili u zadnjem redu. Najprije Willow John pa baka i ja, i onda djed na kraju klupe pokraj prolaza. Za cijelo vrijeme bogoslužja baka bi držala Willow Johna za ruku, a djed bi ispružio ruku po naslonu klupe i zagrlio baku. Ja bih držao bakinu drugu ruku, a svoju drugu ruku bih stavio djedu na koljeno. Tako sam i ja bio uključen u grljenje. Ali noge bi mi uvijek utrnule jer su stršale ravno naprijed preko ruba sjedala.

Jedne nedjelje kad smo išli sjesti na klupu, na svom sam mjestu našao dugački nož. Bio je dugačak skoro koliko i djedov i bio je u koricama od jelenje kože s resama. Baka mi je rekla da je to dar od Willow Johna. To je način kako Indijanci daruju. Indijanac će ti dati dar samo ako zaista

želi i ako ima razloga dati ti ga. Ostavit će ga negdje gdje ćeš ga sigurno pronaći. Ako si dobio dar, znači da ga zaslužuješ i zato je blesavo praviti oko toga veliku gužvu i zahvaljivati se za nešto što si zaslužio. Što je, smatram, razumno.

Ja sam Willow Johnu darovao deset centi i jednu žabu. One nedjelje kad sam donio svoj dar, Willow John je bio objesio svoj kaput o jedno drvo dok nas je čekao, pa sam žabu i deset centi potajno stavio u džep njegova kaputa. Bila je to jedna jako velika žaba. Bio sam je uhvatio na potoku i hranio bubama pa je već bila ogromna, pravi div od žabe.

Willow John je obukao kaput i ušao u crkvu. Svećenik je sve prisutne pozvao da pognu glave. Bila je potpuna tišina tako da si mogao čuti kako ljudi dišu. Svećenik je rekao, "Gospode...", a onda je žaba jako glasno dubokim glasom rekla, "Kvaaak!" Svi su skočili, a jedan je čovjek istrčao iz crkve. Drugi čovjek je povikao, "Svemogući Bože!", a jedna žena je vrisnula, "Hvaljen budi Gospodin Bog!"

I Willow John je skočio. Stavio je ruku u džep, ali nije izvadio žabu.

Pogledao me je, i u očima mu je opet nešto zasvjetlucalo; ovaj put ne tako udaljeno. Onda se nasmiješio! Osmijeh mu se širio, bivao sve širi i širi - i onda se počeo smijati. Dubokim gromoglasnim smijehom, tako da su ga svi gledali. On uopće nije obratio pažnju na njih. Ja sam se prestrašio, ali i ja sam se smijao. Iz njegovih su očiju potekle suze i počele se slijevati niz duboke bore na licu. Willow John je plakao.

Svi su zašutjeli. Svećenik je stajao otvorenih usta i gledao. Willow John nije obraćao pažnju ni na koga. Prsa su mu se dizala i spuštala i ramena su mu se tresla, ali nije pustio glasa od sebe. Dugo je tako nečujno plakao. Ljudi su gledali u stranu, ali Willow John i djed i baka gledali su ravno pred sebe.

Svećeniku nakon toga nije bilo lako nastaviti propovijed. Žabu nije spomenuo. Jednom prije već je bio održao propovijed namijenjenu Willow Johnu. Tema propovijedi je bila kako pobožni kršćanin treba poštivati božju kuću. Ali Willow John nije obratio pažnju na to. Uvijek je gledao ravno pred sebe, kao da svećenik nije tamo. Willow John je naime odbijao pognuti glavu radi molitve i nikada nije skidao šešir. Djed mi nikad nije rekao što o tome misli. I tako sam ja sam razmislio o tome. Mislim da je to bio način na koji je Willow John govorio ono što je imao za reći. Njegov narod je bio potučen i izgubljen, protjeran iz planina koje su nekad bile njihov dom. Sad su tu zagospodarili svećenik i ostali koji su sjedili u crkvi. Nije se mogao boriti protiv njih, ali zato nije skidao šešir.

Kad je svećenik rekao "Gospode..." možda je žaba umjesto Willow Johna rekla "Kvaaaak!" I zato je plakao. Plač je odnio dio njegove gorčine. Poslije toga bi u očima Willow Johna uvijek zatitrale male crne iskrice kad bi me vidio. Tada u crkvi bilo mi je malo žao, ali kasnije mi je bilo drago što sam Willow Johnu poklonio žabu.

Svake nedjelje bismo poslije mise otišli u šumarak nedaleko od crkve, raširili donesenu hranu i ručali. Willow John bi uvijek donio mesa od divljači, prepelicu ili ribu. Baka bi donijela povrće i kukuruzni kruh. Potom bismo sjedili u sjeni visokih brijestova i razgovarali.

Willow John bi rekao da se jeleni povlače sve više i više u planinu. Djed bi rekao koliko ribe smo izvukli iz naših vrša. Baka bi rekla Willow Johnu da joj donese svoje stvari koje treba zakrpati.

Kad bi se sunce spustilo i digle prve popodnevnne izmaglice, spremili bismo se za povratak. Djed i baka bi oboje zagrlili Willow Johna, a on bi rukom stidljivo dotaknuo moje rame.

Onda bismo krenuli preko čistine prema našoj prečici. Ja bih se okrenuo i gledao za Willow Johnom. On se nikad nije osvrtao. Hodao je dugim, čudnim koracima i pritom nije mahao rukama nego ih je držao priljubljene uz bokove. Nikad nije gledao ni lijevo ni desno, nego ravno pred sebe. Vidjelo se da je bio iz jednog drugog svijeta, posjetitelj koji bi došao samo do ruba svijeta bijelog čovjeka da bi se opet vratio u svoj. Nestao bi među drvećem, ne uputivši se nekom vidljivom stazom, a ja bih onda potrčao kako bih sustigao djeda i baku. Bilo je tužno hodati našom prečicom doma nedjeljom u sumrak. Ne bismo rekli ni riječ.

Willow Johnne, hoćeš li uvijek hodati sa mnom?

Ne daleko; godinu ili dvije,
na kraju tvojih zemaljskih dana.

Nećemo govoriti. Niti pričati o gorčini prošlih godina.

Možda ćemo se ponekad nasmijati
ili naći razlog za suze;
ili ćemo možda ponovo pronaći
nešto stoje bilo izgubljeno.

Hoćeš li malo sjesti sa mnom Willow Johnne?

Ne dugo; samo trenutak, u usporedbi
s tvojim dugim putem na Zemlji.

Razmijenit ćemo pogled ili dva, oba ćemo znati
i razumjeti osjećaj i kad krenemo
tješit će nas to da smo se poznavali.

Hoćeš li još malo pričekati, prije rastanka
Willow Johnne? Meni za ljubav.

Još malo vremena je utjeha za nas koji se rastajemo.

Sjećanja će mi pomoći ugušiti suze

kad te se kasnije budem sjećao,
u godinama koje dolaze;
I omekšat će dio boli u srcu.

Nedjeljom u crkvu

Djed je rekao da su propovjednici toliko uobraženi da vjeruju kako oni osobno drže u ruci kvaku od vrata u raj i da su oni ti koji određuju tko može unutra a tko ne. Djed je pretpostavljao da propovjednici misle kako im se tu ni Bog ne miješa u posao.

Rekao je da bi propovjednici trebali raditi i vidjeti kako je teško zaraditi dolar, pa se onda ne bi razbacivali njime kao da im sutra neće trebati.

Težak, pošten rad, tako je rekao djed, svejedno da li u proizvodnji viskija ili u bilo kojem drugom poslu, rad bi im istjerao mušice iz glave. Što je, smatram, logično.

U našem kraju je živjelo tako malo ljudi da je jedna crkva za sve njih bila i više nego dovoljna. To je bio uzrok nekih komplikacija jer su je istodobno koristili pripadnici toliko različitih religija.

A kako je svatko u nešto drugo vjerovao, stalno je bilo svađe.

Na primjer, ortodoksni baptisti su vjerovali da će se dogoditi - ono što se dogoditi mora, i da tu ništa ne možeš učiniti. Ali tu su bili i škotski prezbiterijanci koji bi se strašno razbjesnili na takvu pomisao. I jedni i drugi su svoje stajalište mogli potkrijepiti citatima iz Biblije. Što je mene osobno totalno zbunjivalo i uopće mi nije bilo jasno što Biblija zapravo kaže.

Obični baptisti su vjerovali da propovjedniku treba davati novaca, kao milodar. Ortodoksni baptisti su vjerovali da propovjedniku ne treba dati ništa. Po tom pitanju je djed naginjao ortodoksnim baptistima.

Svi baptisti su vjerovali u krštenje, to jest uranjanje u vodu potoka. Govorili su da bez toga ne možeš biti spašen. Metodisti su tvrdili kako je to pogrešno, kako je sasvim dovoljno poškopiti čelo s par kapi vode. I svi bi isukali svoje Biblije na licu mjesta u crkvenom dvorištu kako bi dokazali da su oni u pravu.

Činilo se da Biblija kaže i jedno i drugo i, svaki put kad kaže jedno, upozorava te da nipošto ne radiš ono drugo, inače ćeš otići u pakao. Barem su ljudi govorili da tako piše u Bibliji.

A bio je tamo i još jedan čovjek koji je pak pripadao Kristovoj Crkvi. Po njegovim riječima, ako nazoveš propovjednika "velečasni" otići ćeš ravno u pakao. Govorio je da ga smiješ nazvati "Mister" ili "brate", ali nikako "velečasni". I on je imao citat iz Biblije kojim je to dokazivao. Ali drugi su dokazivali, također citatima iz Biblije, da ga moraš zvati "velečasni", inače ćeš otići u pakao.

Tip iz Kristove Crkve bio je u velikoj manjini i ostali su ga nadvikali, ali bio je tvrdoglav i nije odustajao. Svake bi nedjelje ujutro demonstrativno otišao do propovjednika, ustobočio se pred njim i rekao mu: "Mister". To je dovelo do netrpeljivosti između njega i propovjednika. Jednom su skoro navalili šakama jedan na drugoga u crkvenom dvorištu, ali su ih drugi razdvojili.

A što se vode tiče, ja sam odlučio ne imati posla s vodom u vezi religije. I uopće nisam namjeravao ikako nazivati propovjednika. Rekao sam djedu da mi se to čini najsigurnijim jer si inače lako mogao završiti u paklu, ovisno o tome što Biblija trenutno kaže.

Djed je rekao da, ako je Bog tako uskogrudan kao ovi idioti koji se svađaju oko takvih sitnica i gluposti, onda nebo i nije mjesto gdje bi on htio živjeti. Što je, smatram, razumno.

Bila je tamo i obitelj Johnson, koja je pripadala Episkopalnoj crkvi. Johnsonovi su bili bogati i u crkvu su dolazili automobilom. To je bio jedini automobil u crkvenom dvorištu. Čovjek je bio debeo i svake je nedjelje na sebi imao drugo odijelo. Žena je nosila velike šešire. I ona je bila debela. Imali su kćer koja je uvijek nosila bijele haljinice i male šeširiće.

Cijelo vrijeme se znatiželjno osvrkala oko sebe, ali ja nikad nisam uspio shvatiti što gleda. Davali su dolar kao milodar i to je uvijek bio jedini dolar u košari za milodare. Propovjednik bi ih uvijek dočekao u crkvenom dvorištu i otvorio im vrata od automobila. U crkvi su sjedili u prvom redu. Dok je propovijedao, propovjednik bi svako malo pogledao prema prvom redu i rekao "Nije li tako, Mr. Johnson?" Mr. Johnson bi samo malo klimnuo glavom i to je manje više bila potvrda da je ono što je govorio propovjednik bilo točno. Svi ostali u crkvi bi se malo nagnuli naprijed kako bi vidjeli Mr. Johnsonovo klimanje glavom, a onda bi se ponovo naslonili na naslone svojih klupa zadovoljni što je stvar potvrđena. Episkopalcima je, kazao je djed, čini se sve jasno pa zato ne brinu o vodi i sličnim stvarima. Oni kao da znaju kako se ide u nebo pa naravno mudro šute jer to ne žele i drugima odati.

Propovjednik je bio mršav čovjek. Nosio je isto odijelo svake nedjelje. Kosa mu je stršala na sve strane pa je izgledao kao da je stalno nervozan. Što je i bio.

Vani u crkvenom dvorištu ljubazno je razgovarao sa svima; iako moram reći da osobno nikad nisam porazgovarao s njim. Ali za oltarom, gdje je on imao potpunu kontrolu nad svima, postao bi strog, a ponekad i zao. Vjerojatno zato, rekao je djed, što je bio svjestan kako po pravilima u crkvi nitko ne smije ustati i proturječiti mu dok propovijeda.

Nikada nije rekao ništa po pitanju vode, a to je za mene bilo razočaravajuće jer sam htio saznati kako ju ne treba upotrebljavati. Ali zato se raspričao o farizejima. Toliko bi se uzбудio govoreći o farizejima da bi sišao sa propovjedaonice i počeo hodati prolazom između klupa. Ponekad bi se toliko razbjesnio na farizeje da bi ostao bez daha.

Jednom se tako bio razgoropadio na njih i stigao do zadnjeg reda klupa. Kad je o njima govorio, uvijek je vikao dok ne bi ostao bez daha i onda bi hvatao zrak tako da mu se iz grla čulo hroptanje.

Uperio je prst u djeda i mene i rekao, "Vi znate što su oni htjeli..." Činilo se kako optužuje mene i djeda da smo imali nešto s farizejima. Djed je sjedio ravan kao svijeća i uputio propovjedniku jako oštar pogled. Willow John je pogledao djeda, baka ga je držala za ruku. Propovjednik se okrenuo i uperio prstom na nekog drugog.

Djed je rekao kako nikad nije poznao nikakve farizeje i kako nema namjeru dopustiti da ga neki kučkin sin optužuje da je upućen u njihove rabote. Rekao je da bi propovjedniku bilo bolje pokazivati prstom na nekog drugog. Što je on nakon toga i činio. Pretpostavljam kako je uvidio kakvim ga je pogledom djed pogledao. Willow John je rekao da je propovjednik poludio i treba ga pažljivo promatrati. Willow John je uvijek nosio sa sobom svoj dugi nož.

Propovjednik nije podnosio ni filistre. Stalno je govorio loše o njima. Rekao je da su oni bili manje više isti ološ kao i farizeji. Na što je Mr. Johnson klimnuo glavom što je značilo: točno!

Djed je rekao kako mu je već dosta toga da propovjednik stalno nekoga kritizira. Rekao je da ne vidi nikakvog razloga spominjanju farizeja i filistara; i bez toga je na svijetu bilo dovoljno nevolje.

Iako je bio protiv toga da se propovjedniku daje novac, djed bi uvijek stavio nešto u košaricu za milodare. Ali govorio je da time plaća najamninu za našu klupu. Ponekad bi i meni dao pet centi da ih ja stavim. Baka nikad nije ništa stavila u košaricu, a Willow John nije ni obraćao pažnju na košaricu kad bi stigla do njega.

Djed je rekao da košaricu ne bi trebali tako dugo držati Willow Johnu pred nosom jer bi se moglo dogoditi da Willow John pomisli kako mu nude novac i uzme nešto iz nje.

Jednom mjesečno je u crkvi bila javna ispovijed. To je kad ljudi jedan po jedan ustaju i kažu pred svima koliko vole Boga i što su sve loše učinili od prošle ispovijedi. Djed to nikada nije radio. Rekao je da od toga može nastati samo nevolja. On osobno zna za nekoliko ljudi koji su ubijeni nakon što su na taj način ispovjedili što su nekome učinili, a taj kojem su našao učinili nije o tome imao pojma, dok to nije čuo u crkvi.

Djed je rekao da se nikog drugog ne tiče što on radi. Baka i Willow John također nikad nisu ustajali. Rekao sam djedu da se osjećam manje više isto kao on što se ispovijedi tiče, pa ni ja neću ustajati.

Na ispovijedi je jedan čovjek rekao da je spašen. Govorio je kako će se prestati opijati; kako već godinama pije ali od sada više neće. Kod svih je izazvalo jako lijep osjećaj to što se on pokušava popraviti. Ljudi su vikali, "Hvaljen budi Gospodine!" i "Amen!"

Svaki put kad bi netko ustao i počeo pričati o lošim stvarima koje je učinio, jedan bi čovjek koji je uvijek sjedio na drugoj strani u kutu uvijek viknuo: "Reci sve! Reci sve!" On bi to vikao svaki put kad bi izgledalo da će onaj koji je govorio završiti ispovijed, pa bi se taj pokušao sjetiti još nečeg lošeg što je bio učinio. Ponekad bi zato netko ispričao i prilično

loše stvari koje možda inače ne bi bio ispričao. Ali taj čovjek koji je vikao "Reci sve!" nikada nije ustajao ispovjediti se.

Jednom je tako ustala jedna žena. Rekla je da ju je Gospodin spasio od zla. Onaj čovjek u kutu je viknuo: "Reci sve!"

Žena se zacrvenjela i rekla da je bludničila. Rekla je da će prestati s tim, da je to pogrešno. Čovjek je viknuo: "Reci sve!" Ona je priznala kako je pomalo bludničila sa Mr. Smithom. Nastala je pometnja, a Mr. Smith je skočio sa klupe na kojoj je sjedio i žurnim koracima izašao iz crkve.

Istodobno su ustala još dva čovjeka otraga, i krišom su se iskrali van.

Žena je rekla imena još dvojice ljudi s kojima je pomalo bludničila. Svi su je hvalili i govorili joj kako ispravno čini što ispovijeda svoje grijehе.

Kada smo izašli iz crkve, svi muškarci su je zaobilazili u širokom luku i nisu razgovarali s njom. Djed je rekao da se boje što će ljudi misliti ako ih s njom vide. Ali neke od žena su se bile skupile oko nje i tapšale je po leđima i govorile joj da je ispravno postupila.

To su bile žene, rekao je djed, koje su htjele saznati jesu li i njihovi muževi bludničili. I bile su tako divne i dobre prema ovoj koja se bila ispovjedila kako bi potakle i druge da se, vidjevši kako se prema ovoj svi divno odnose, i one odluče pred svima ispovjediti s kim su bludničile.

Djed je rekao da bi nastao pravi kaos i pakao kad bi se to dogodilo. Što je, smatram, točno.

I još je rekao kako se nada da se ova koja se ispovjedila neće predomisлити i ponovo htjeti bludničiti. Jer tad bi doživjela razočarenje; više ne bi našla nikoga tko bi se s njom htio upustiti, osim možda nekog tko bi bio toliko pijan da više ne zna za sebe.

Svake je nedjelje prije propovijedi svatko mogao ustati i govoriti kome je potrebna pomoć. Ponekad bi to bio neki najamnik pred selidbu čija obitelj nije imala što jesti ili netko čija je kuća izgorjela.

Svi koji su dolazili u crkvu tada bi donijeli pomoć ljudima u nevolji. Mi smo ljeti uvijek donosili puno povrća, imali smo ga na pretek. Zimi smo donosili meso. Jednom je djed napravio stolac od grana hikori drveta na koje je napeo jelenju kožu za obitelj koja je bila izgubila sav namještaj u požaru. Djed ga je dao tom čovjeku i još mu lijepo objasnio kako sam može napraviti takav stolac.

Djed je rekao da je puno bolje pokazati čovjeku kako si sam može pomoći, nego dati mu nešto. Jer ako naučiš čovjeka kako da si sam pomogne, onda će se on dalje sam brinuti za sebe i biti neovisan; ali ako mu samo nešto daš i ničemu ga ne naučiš, onda mu moraš do kraja života i dalje davati. Time tom čovjeku činiš medvjedu uslugu, jer ako postane ovisan o tebi, ukrao si mu karakter.

Po djedovim riječima, neki ljudi vole stalno poklanjati siromašnima jer tada mogu dignuti nos i vjerovati kako su oni nešto bolje nego onaj kojem pomažu; umjesto da nauče siromaha nečemu što bi ga učinilo neovisnim.

"A pošto je ljudska priroda takva kakva jest", rekao je djed, "uvijek će biti onih koji koriste spoznaju da neki vole dizati nos na taj način.

Postanu tako jadni da su voljni biti pas svakom gospodaru koji ih je voljan uzdržavati. Tako se nisko spuste da radije budu pseto gospodina Nadmoćnog, nego svoj čovjek. I onda stalno kukaju i žale se kako im je teško i što im sve fali. A pritom im fali jedna jedina stvar - dobra lekcija i to udarcem noge u guzicu."

I neki narodi, govorio je djed, dižu nos jer misle da su bolji od drugih, pa drugima daju pomoć, tako da bi sebe mogli nazivati silama. A da imaju srce na pravom mjestu, naučili bi narode kojima "pomažu" kako će se brinuti sami za sebe. Djed je rekao da bogati narodi to ne žele učiniti jer onda siromašni narodi ne bi više bili ovisni o njima, a to im je zapravo bio cilj.

Ja i djed smo bili na potoku i prali se kad mi je on počeo o tome govoriti. Djed se pritom toliko uzbudio da smo se morali popeti na obalu, inače bi se on najvjerojatnije utopio. Tom prilikom sam pitao djeda tko je bio Mojsije.

Djed je odgovorio da nikad nije uspio steći baš jasnu sliku o Mojsiju zbog sve te propovjednikove vike i hvatanja zraka i krkljanja. Propovjednik je Mojsija nazivao sljedbenikom.

Djed me upozorio da se ne mogu baš potpuno pouzdati u to što mi može ispričati o Mojsiju, jer i on zna samo ono što je čuo o njemu.

Po tome ispada da se Mojsije vjerojatno bio spetljao s nekom djevojkom u trsci koja je, koliko je on shvatio, rasla na obali jedne rijeke. Rekao je da je to prirodna stvar, ali problem je bio u tome što je djevojka bila bogata, i zapravo pripadala jednom kućkinom sinu od čovjeka po imenu Faro. Taj je Faro stalno ubijao ljude. I onda je Faro odlučio ubiti Mojsija, najvjerojatnije zbog te djevojke. Što je i do dana današnjeg uzrok nekih problema.

Djed je ispričao da se Mojsije onda sakrio pa pobjegao i poveo sa sobom druge ljude koje je Faro pokušavao ubiti. Mojsije ih je odveo u jednu zemlju gdje nije bilo vode. I onda je Mojsije uzeo štap i udario njime po stijeni i iz nje je poteklo nešto vode. Djed je rekao da uopće nema pojma kako je Mojsije to uspio... ali to je, eto, o njemu čuo.

Mojsije je lutao godinama, pričao je dalje djed, a nije imao pojma kuda ide. U stvari, on nikad nije ni stigao tamo kud je krenuo, ali su ljudi koji su išli za njim kasnije ipak stigli tamo. Gdje god to bilo. A Mojsije je umro dok je još lutao.

Djed je rekao da sad, otprilike tu negdje, dolazi u priču Samson koji je ubio puno Filistejaca koji su uvijek stvarali probleme i nevolje. Rekao je da ne zna oko čega su se svađali, niti jesu li Filistejci bili Farovi ljudi ili ne.

Onda je jedna zavodljiva žena napila Samsona i odrezala mu kosu. Djed je rekao da je žena zavezala Samsona tako da su ga njegovi neprijatelji mogli uhvatiti. Nije se mogao sjetiti kako se žena zvala, ali to je dobra lekcija iz Biblije: moraš se čuvati zavodljivih žena koje te pokušavaju napiti. Što sam mu obećao da hoću.

Djed je bio jako zadovoljan što sam naučio tu lekciju iz Biblije. To je najvjerojatnije bila jedina lekcija iz Biblije kojoj je on ikada nekoga naučio.

Kad se sad sjećam tih dana, vidim da smo ja i djed bili prilični neznalice što se tiče Biblije. I bili smo zbunjeni zbog raznih tehnika dolaženja na nebo. Ja i djed smo manje više zaključili kako mi ionako nemamo šanse po tom pitanju, pogotovo što se tehnike tiče, jer nikad nismo sve to uspjeli shvatiti niti u tome otkriti ikakav smisao.

Kad jednom odustaneš od nečega, postaneš neka vrsta promatrača sa strane. Ja i djed smo bili promatrači što se tiče tehničke strane crkvenih religija, i bili smo potpuno ravnodušni jer smo tako i tako već bili odustali.

Djed je rekao da slobodno mogu jednostavno zaboraviti problem vode. On je već odavno potpuno odustao od tog pitanja i od tada se puno bolje osjeća.

Dodao je da on, u povjerenju rečeno, ni ne razumije kakve veze do vruga voda ima sa svim tim.

Ja sam bio istog mišljenja pa sam tako i ja odustao od vode.

Mr. Wine

Mr. Wine je dolazio jednom mjesečno, točan kao sat; cijelu zimu i proljeće. Došao bi navečer i ostao preko noći, a ponekad i sljedeći dan i još jednu noć. Mr. Wine je išao od kuće do kuće i prodavao galanteriju. Stanovao je dolje u mjestu, ali većinu vremena provodio je u planinama sa svojim dućanom na leđima. Uvijek smo unaprijed znali kojeg dana će doći, a kad bi psi počeli lajati, ja i djed bismo mu izašli u susret. Pomogli bismo mu nositi njegovu košaru do kolibe.

Djed bi nosio košaru, a ja sat. Mr. Wine je obično imao sat kod sebe, i meni bi dopustio da ga nosim. On je popravljao satove. Mi nismo imali sat, ali pomagali smo mu kad bi na našem kuhinjskom stolu popravljao neki od satova.

Baka bi upalila lampu i Mr. Wine bi stavio sat na stol i otvorio ga. Kako sjedeći ne bih mogao dobro vidjeti, uvijek sam stajao na stolcu pokraj Mr. Winea i gledao kako on vadi male oprugice i zlatne šarafiće iz utrobe sata. Djed i Mr. Wine bi za to vrijeme razgovarali.

Mr. Wine je bio možda i sto godina star. Imao je dugu bijelu bradu i nosio je crni kaput. Imao je malu okruglu crnu kapicu koja bi mu uvijek spala na potiljak. Njegovo pravo ime nije bilo Mr. Wine. Ime mu je počinjalo s Wine, ali bilo je tako dugačko i komplicirano da ga mi nismo

znali točno izgovoriti pa smo ga zvali jednostavno Mr. Wine. Mr. Wineu to nije bilo važno. Rekao je da su imena manje-više nevažna. Puno je važnije kakvim tonom izgovaraš nečije ime. Što je točno. Mr. Wine je rekao da su i neka indijanska imena tako komplicirana da ih uopće ne može točno izgovoriti pa je i on neke Indijance oslovljavao izmišljenim imenima.

Uvijek je imao nešto u džepu od kaputa. Obično jabuku, a jednom je imao naranču. Ali nije se toga mogao sjetiti.

Najprije bismo u sumrak večerali. Onda bi baka pospremala stol, a djed i Mr. Wine bi za to vrijeme sjedili u stolicama za ljuljanje i razgovarali. I ja bih dovukao jedan stolac i sjeo između njih.

Mr. Wine bi nešto govorio i odjednom bi stao. Onda bi rekao: "Izgleda da sam nešto zaboravio, ali ne znam što." Ja sam znao što je to bilo, ali nisam ništa govorio. Mr. Wine bi se češkao po glavi i prolazio prstima kroz bradu. Djed mu niti malo ne bi pomogao.

Konačno bi Mr. Wine pogledao dolje prema meni i rekao: "Malo Drvo, hoćeš li mi se pomoći sjetiti?"

Ja bih mu onda rekao: "Yes sir, najvjerojatnije ste donijeli nešto u džepu i na to ste zaboravili."

Mr. Wine bi skočio sa stolice, kao oparen udario rukom po džepu i rekao: "Seni-li-li-liii! Hvala ti, Malo Drvo, što si me podsjetio. Ostario sam, pa sam zaboravan." Što je bilo točno.

Izvadio bi iz džepa crvenu jabuku. Bila je uvijek veća od jabuka koje su mogle narasti kod nas u planinama. Rekao je da ju je našao na putu i pokupio, i namjeravao ju je baciti jer nije volio jabuke. Ja bih mu uvijek rekao neka u tom slučaju jabuku radije da meni. Bio sam spreman podijeliti je s djedom i bakom, ali ni oni nisu voljeli jabuke. A ja jesam.

Sjemenke bih uvijek sačuvao i posadio uz potok. Htio sam uzgojiti puno stabala koja bi davala takve jabuke.

Mr. Wine se ne bi mogao sjetiti gdje je ostavio svoje naočale. Kad je popravljao neki sat, uvijek je nosio male naočale na vrhu nosa. Stakla su bila zajedno učvršćena komadom žice, a žičane drške koje su išle do iza ušiju bile su omotane krpom.

Dok je razgovarao s djedom prestao bi raditi i podigao naočale na čelo. Kad bi htio opet početi raditi, nije ih više mogao naći. Ja sam znao gdje su. On bi pipao po stolu i pogledao bi djeda i baku i rekao: "Pa gdje su do sto vragova moje očale?" On i djed i baka uvijek bi se pritom osmjehivali jedno drugom, jer su se osjećali šašavo što ne znaju gdje su naočale. Ja bih pokazao prstom prema njegovoj glavi i onda bi se Mr. Wine lupio po glavi, potpuno zapanjen što ih je tamo bio zaboravio.

Mr. Wine je rekao da on ne bi mogao popravljati satove kad ja ne bi bio tamo i pronalazio mu naočale. Što i ne bi mogao.

Mr. Wine me je naučio kako se gleda na sat. Pomaknuo bi kazaljke i pitao me koliko je to sati, pa bi se smijao kad bih ja pogriješio. Ali nije mi puno vremena trebalo da to naučim.

Mr. Wine je rekao da ja, iako ne idem u školu, dobivam dobru naobrazbu. Rekao je kako vjerojatno ni nema druge djece mojeg uzrasta koja nešto znaju o gospodinu Macbethu ili gospodinu Napoleonu, ili koja uče riječi iz rječnika. A onda me je Mr. Wine naučio brojeve.

Kao proizvođač viskija već sam donekle znao s novcem, ali Mr. Wine bi izvadio komad papira i jednu malu olovku i počeo bi pisati brojeve.

Pokazao mi je kako se računa: kako se zbraja, oduzima i množi. Djed je rekao kako sam se već bližio tome da postanem u računanju bolji nego itko koga je on do tada bio upoznao. Mr. Wine mi je poklonio jednu

olovku. Bila je dugačka i žuta. Pokazao mi je kako treba šiljiti olovku tako da vrh ne bude pretanak. Kad je vrh pretanak, lako pukne i onda moraš opet šiljiti čime bi bespotrebno trošio olovku.

Mr. Wine me poučio štedljivom načinu šiljenja. Postoji naime ogromna razlika između "škrt" i "štedljiv", rekao je Mr. Wine. Ako si škrt, onda nisi ništa bolji od bogataša koji obožavaju novac pa ga ne troše na ono što bi trebalo. U tom je slučaju novac tvoj Bog, a iz toga ništa dobro ne može nastati.

Ali ako si štedljiv, rekao je Mr. Wine, onda trošiš novac na stvari koje su ti potrebne, ali ga ne rasipaš. Rekao je kako jedna navika povlači za sobom drugu, a ako su to loše navike, na kraju bi imao loš karakter. Ako bi počeo lakomisleno trošiti novac, onda bi počeo lakomisleno trošiti i vrijeme, i postao bi lakomislen i u načinu razmišljanja i u svemu ostalom. A kad ljudi postanu lakomisleni, onda političari mogu raditi što god hoće. Kad je narod lakomislen, političari preuzmu kontrolu i uskoro imaš diktatora na vratu. Mr. Wine je tvrdio kako se nikad nije dogodilo da štedljiv narod prepusti vlast jednom diktatoru. Što je, smatram, točno. Mr. Wine je očito imao isto mišljenje o političarima kao i djed i ja.

Baka bi obično kupila konca od Mr. Winea. Male "špule" su koštale pet centi za dva komada, a imao je i velike koje su koštale pet centi po komadu. Ponekad bi kupila gumb, a jednom je kupila crvenu tkaninu sa cvjetnim uzorkom.

Mr. Wine je u svojoj košari imao svega i svačega. Vrpce svih mogućih boja, lijepe tkanine, čarape, igle i napršnjake i male sjajne alatke. Kad bi Mr. Wine svoju korpu stavio na pod i otvorio je, ja bih uvijek čučnuo pokraj nje, a on bi vadio jednu po jednu stvar i objašnjavao mi što je što.

Jednom mi je poklonio jednu knjigu. U knjizi je bilo objašnjeno kako se računa. Tako sam cijeli mjesec mogao učiti računati, pa i onda kad Mr. Wine nije bio kod nas. Toliko brzo sam napredovao da bi se Mr. Wine zapanjio svaki put kad bi nakon mjesec dana ponovo došao. Mr. Wine je rekao da je znati računati važna stvar. Obrazovanje se sastoji od dva dijela, govorio je on. S jedne strane naravno moraš naučiti tehniku svog zanata, i u tu polovicu spadaju sva znanja koja su ti potrebna u poslu. On je u tom području pristalica modernizacije, rekao je. Ali što se druge polovice tiče, tu je bolje držati se starog i ništa ne mijenjati. Taj dio je on zvao - ljudske vrijednosti i principi.

Svaki čovjek mora upoznati i naučiti cijeliti neke ljudske vrijednosti, rekao je Mr. Wine. Moraš biti pošten i štedljiv, uvijek raditi najbolje što možeš i, mora ti biti stalo do drugih ljudi; to je važnije od bilo čega drugog. Ako te ljudske vrijednosti ne naučiš, kazao je, onda ti sve tvoje tehničko znanje ništa ne vrijedi, bez obzira koliko ga imao.

Zapravo, bez tih ljudskih vrijednosti koristit ćeš moderna tehnička znanja za postizanje loših ciljeva i uništavanje. Što je točno, kako sam se malo kasnije uvjerio.

Svako malo bi se dogodilo da nam popravljavanje nekog sata ne ide baš lako, pa bi Mr. Wine ostao kod nas još jedan dan i noć.

Jednom je sa sobom bio donio crnu kutiju i rekao da se to zove Kodak. S tim se moglo raditi slike. Neki su ljudi bili naručili taj Kodak i sad im ga je on nosio, ali rekao je da Kodaku neće ništa naškoditi ako s njim napravi našu sliku.

Napravio je moju sliku, i djedovu također. Morao si stajati okrenut suncu da bi kutija napravila sliku, a Mr. Wine je rekao da se on baš i ne razumije previše u taj aparat. Ni djed se nije razumio u njega. Djed je

bio sumnjičav i pozirao je samo za jednu sliku. Rekao je da s takvim stvarima nikad ne znaš te je bolje s upotrebom tih novih izuma pričekati dok ne vidiš što se događa kad prođe malo više vremena.

Mr. Wine je htio da djed napravi sliku mene i njega. Za to nam je trebalo skoro čitavo popodne. Ja i Mr. Wine bismo zauzeli pozu; on bi stavio ruku na moju glavu i obojica bismo se nasmijali crnoj kutiji.

Djed bi onda rekao da nas ne može vidjeti kroz malu rupicu. Mr. Wine bi otišao do djeda i postavio kutiju u ispravan položaj i onda bi se vratio.

Opet bismo zauzeli pozu. Onda bi djed rekao da se moramo malo pomaknuti jer vidi samo jednu ruku.

Djeda je kutija činila nervoznim. Vjerujem da se bojavao kako se u kutiji nalazi nešto što bi svaki čas moglo iskočiti iz nje. Mr. Wine i ja smo tako dugo stajali okrenuti suncu da smo na koncu, kad nas je djed konačno uspio slikati, obojica bili zaslijepljeni i ništa više nismo vidjeli. Ali slika nije dobro ispala.

Sljedeći je mjesec Mr. Wine donio slike. Na jednoj smo se ja i djed lijepo vidjeli, ali na slici koju je djed bio snimio nije bilo ni mene ni Mr. Winea.

Na njoj smo uspjeli razaznati samo vrhove drveća i neke točke iznad toga. To su bile ptice, ustanovio je djed nakon što je sliku podrobno proučavao neko vrijeme.

Djed je bio ponosan na sliku s pticama. I ja sam također bio ponosan. Ponio ju je sa sobom kad smo sljedeći put išli isporučiti robu i rekao je gospodinu Jankinsu da je on osobno uslikao te ptice.

Mr. Jankins je bio kratkovidan. Ja i djed smo se skoro sat vremena mučili i pokazivali mu ptice dok ih konačno nije uspio vidjeti. Pretpostavljam da smo Mr. Wine i ja najvjerojatnije stajali negdje dolje ispod ptica.

Baka se nije htjela slikati. Nije rekla zašto, ali crna kutija joj je bila sumnjiva i nije ju htjela dotaknuti.

Ali kad je Mr. Wine donio slike, baki su se jako svidjele. Dugo ih je promatrala, a onda ih je stavila na gredu iznad kamina i stalno ih je gledala. Vjerujem da bi tad i ona pristala pozirati za sliku, ali više nismo imali Kodak zato što ga je Mr. Wine bio isporučio ljudima koji su ga bili naručili.

Mr. Wine je rekao da će nabaviti drugi Kodak, ali to se nije ostvarilo jer to je bilo njegovo posljednje ljeto.

Ljeto se bližilo kraju, dani su bili sve kraći. Sunce se počelo mijenjati, bijela toplina života se počela pretvarati u zlatno žuti veo koji ti je vrelih popodneva titrao pred očima i trošio snagu ljeta. Priroda se pripremala za dugi san.

Mr. Wine je posljednji put došao u planine. Tada to nismo znali, iako smo mu djed i ja morali pomoći dok je prelazio brvno preko potoka i dok se uspinjao stepenicama pred našom verandom. Možda je on znao.

Otvorio je svoju korpu i izvadio iz nje žuti kaputić. Podigao ga je u zrak i kaputić se pod svjetlom lampe sjajio kao da je od zlata. Baka je rekla kako ju bojom podsjeća na divlje kanarince. Bio je to najljepši kaput koji smo ikada vidjeli. Mr. Wine ga je okretao pred lampom i mi smo ga gledali sa svih strana. Baka ga je dotakla, ali ja nisam.

Mr. Wine je rekao da postaje sve zaboravniji i zaboravniji. Rekao je da je kaput napravio za jednog od svojih praunuka koji je živio s druge strane velike vode, ali bio je zaboravio da njegov praunuk više nije mali dječak nego odrastao čovjek. Kad je kaput već bio gotov, tek onda mu je postalo jasno da veličina uopće neće odgovarati. I sad nije imao nikoga tko bi kaput mogao nositi.

Mr. Wine je rekao da je veliki grijeh baciti nešto što bi netko mogao upotrijebiti. Rekao je kako je toliko zabrinut da noću ne može spavati, jer on u svojim godinama nije želio opteretiti svoju savjest takvim grijehom. Vjerovao je kako će, ako ne uspije naći nekoga tko bi mu učinio uslugu i nosio taj kaput, u tom slučaju biti izgubljen. O tome smo svi neko vrijeme razmišljali.

Mr. Wine je pognuo glavu i izgledao je kao da je već izgubljen. Rekao sam mu da bih ga ja pokušao nositi.

Podigao je glavu i ispod njegovih su se brkova usta odjednom razvukla u širok osmijeh. Već je tako zaboravan, rekao je, da je jednostavno zaboravio mene upitati da li bih mu učinio tu uslugu. Izvukao se iz stolice i čak malo otplesao govoreći da sam ga spasio od jednog velikog grijeha i oslobodio od jednog velikog tereta. Što i jesam.

Svi su mi pomogli pri odijevanju kaputa. Baka je poravnala rukave, Mr. Wine je zategnuo leđa, a djed je povukao donji rub kaputa prema dolje. Kaput mi je stajao kao saliven pošto sam slučajno nosio istu veličinu kao svojedobno praunuk od Mr. Winea.

Okretao sam se i okretao na svjetlu lampe tako da me baka vidi sa svih strana. Pružao sam ruke pred sebe tako da djed vidi rukave, i svi smo opipavali tkaninu. Bila je mekana i glatka tako da je ruka lagano klizila po njoj. Mr. Wine je bio tako sretan da je plakao.

Za vrijeme večere imao sam kaput na sebi, ali dobro sam pazio da mi usta budu iznad tanjura i ništa ne ispadne na kaput. Najradije bih bio i spavao u njemu, ali baka je rekla da bi se od toga zgužvao. Objesila ga je na stranicu mog kreveta tako da ga mogu gledati dok ne zaspem.

Obasjan mjesečinom još je ljepše sjajilo.

Dok sam tako ležao gledajući kaput, odlučio sam ga nositi kad budemo išli u crkvu i u naselje. Možda čak i kad budemo išli do dućana gospodina Jankinsa isporučiti robu. Što češće ga budem nosio, razmišljao sam, utoliko više ću Mr. Winea odteretiti od grijeha.

Mr. Wine je spavao na slamarici u kuhinji. Rekao sam mu da može spavati u mom krevetu jer se meni sviđalo spavati na slamarici, ali on se nije htio mijenjati.

Nešto kasnije te noći palo mi je na pamet kako bih se, bez obzira što sam mu nošenjem kaputa činio uslugu, možda trebao zahvaliti Mr. Wineu za žuti kaput.

Ustao sam i na prstima tiho došao do kuhinjskih vrata. Mr. Wine je klečao na svojoj slamarici pognute glave. Vjerojatno se molio.

Zahvaljivao se za to što mu je jedan mali dječak prčinio toliko radosti.

Sigurno se radilo o njegovom praunuku s one strane velike vode, mislio sam. Mr. Wine je na kuhinjski stol stavio upaljenu svijeću. Ja sam bio tih, jer me baka bila naučila da se ne smije praviti buku dok netko moli.

Minutu kasnije Mr. Wine je podigao glavu i vidio me. Rekao mi je da uđem. Pitao sam ga zašto je upalio svijeću kad imamo lampu.

Mr. Wine je rekao da sva njegova familija živi s one strane velike vode.

Postoji samo jedan način kako može biti s njima, rekao je. Palio je svijeću uvijek u isto vrijeme, a i oni su u isto to vrijeme palili svijeću, i tako su bili skupa, jer misli su im bile skupa. Što zvuči logično.

Rekao sam mu da i mi imamo rodbinu razasutu po zemlji koja je nekad bila indijanska, ali nismo znali kako da budemo s njima. Ispričao sam mu o Willow Johnu.

Rekao sam mu kako ću reći Willow Johnu za svijeću. Mr. Wine je odgovorio da će Willow John to sigurno razumjeti. I tako sam skroz zaboravio zahvaliti se Mr. Wineu za žuti kaput.

Sljedećeg jutra je otišao. Pomogli smo mu dok je prelazio preko brvna. Djed je za njega napravio štap od hikori drveta i Mr. Wine se oslanjao na njega dok je hodao.

Otišao je niz kolski put, polako se klateći, oslanjajući se na štap, pognut pod teretom košare. Već je bio izašao iz vidokruga, kad sam se sjetio da sam mu se zaboravio zahvaliti.

Otrčao sam za njim, ali već je bio daleko ispred mene. Onda sam viknuo. "Puno hvala za žuti kaput. Mr. Wine."

Nije se okrenuo, što znači da me nije čuo. Mr. Wine nije bio samo zaboravan, nego je i slabo čuo. Vraćajući se putem prema kolibi mislio sam kako će on koji uvijek sve zaboravlja valjda razumjeti kako se meni moglo dogoditi da mu se zaboravim zahvaliti.

Osim toga, ipak sam mu činio uslugu noseći žuti kaput.

Rastanak od planine

Te je godine jesen rano došla u planine. Najprije je na velikim visinama na vjetru zatreperilo žuto i crveno lišće dotaknuto mrazom. Sunce je postalo topložute boje poput jantara i zrake su mu se kroz krošnje drveća ukoso probijale do doline.

Svakog jutra mraz je osvajao šumu sve niže i niže niz planine. Mraz još uvijek nije bio oštar, još nije ubijao. Ali obznanjivao ti je da ne možeš zadržati ljeto, ne možeš zadržati vrijeme; najavljuvao je skori dolazak velikog zimskog umiranja.

Jesen je vrijeme kad nam milostiva priroda daje šansu dovesti stvari u red, vrijeme sjećanja, žaljenja... Sjetiš se svega što još moraš obaviti, sa žaljenjem misliš na stvari koje si trebao napraviti, ali nisi, na riječi koje si trebao reći, ali nisi.

Ja sam žalio što se nisam zahvalio Mr. Wineu na žutom kaputu. Tog mjeseca nije bio došao. Mi smo iz večeri u večer sjedili do kasno na verandi, promatrali kolski put i osluškivali, ali nije došao. Ja i djed smo odlučili otići u naselje i potražiti ga.

Prvi mraz je dotakao i dno udoline. Dragun je pocrvenio, lišće topole i javora zadobilo je žute obrube. Šumska stvorenja užurbano su radila skupljajući zalihe kako bi mogla preživjeti dugu zimu.

Plave sojke letjele su u dugom luku do visokih hrastova i natrag, noseći žir u svoja gnijezda. Više se nisu igrale ni dozivale u zraku.

Posljednji je leptir doletio uz dolinu. Sletio je na stabljiku kukuruza sa koje smo ja i djed bili obrali klipove. Nije micao krila, samo je sjedio i čekao. Za njega nije imalo smisla skupljati zalihe za zimu. Uskoro je trebao umrijeti i to je znao. Znao je da je ispunio svrhu svog života i da mu je još jedina preostala svrha bila - umrijeti. I tako je sjedio uživajući u posljednjoj toplini sunca i čekao.

Ja i djed smo skupljali drva za peć i za kamin. Djed je rekao da smo cijelo ljeto skakutati po šumi kao cvrčci, ali sad je došlo vrijeme kad se trebamo pobrinuti da nam preko zime bude toplo. To smo i radili.

Vukli smo mrtva debla i teške grane s obronaka do čistine na kojoj je bila koliba. Djedova sjekira sijevala je na večernjem suncu i zvuk njenih udaraca odjekivao je dolinom. Ja sam nosio sitna drva u sanduk u kuhinji i slagao debele klade za kamin uza zid kolibe.

I dok smo to radili došli su političari. Rekli su o sebi da nisu političari, ali bili su. Jedan muškarac i jedna žena.

Odbili su sjesti u stolice za ljuljanje koje smo im ponudili i radije sjeli za stol na obične stolce. Muškarac je na sebi imao sivo odijelo, a žena sivu haljinu. Zakopčani okovratnik njene haljine bio je tako tijesan da ju je davio pa pretpostavljam da je zato izgledala kako je izgledala. Muškarac je sjedio skupljenih koljena kao da je žena. Držao je šešir na krilu i očito bio nervozan, a to se vidjelo po tome što je stalno vrtio šešir u krug.

Žena nije bila nervozna. Rekla je da bih ja trebao napustiti prostoriju, ali djed je rekao da mogu ostati i čuti sve o čemu će se razgovarati.

Muškarac je pročistio grlo i rekao da su ljudi zabrinuti za moju naobrazbu i takve stvari. Rekao je kako bi se netko morao pobrinuti za to.

Djed je odgovorio da se netko već brine. Prenio im je što je Mr. Wine bio rekao.

Žena je upitala djeda tko je Mr. Wine, a on joj je ispričao sve o Mr. Wineu - ali nije spomenuo kako Mr. Wine uvijek sve zaboravlja. Žena je udahнула kroz nos i zagladila suknju kao da je pomislila kako se Mr. Wine tu negdje skriva i sprema joj se zavući pod suknju.

Odmah sam vidio kako ona nema baš visoko mišljenje o Mr. Wineu. Niti o nama. Dala je djedu jedan papir, a on ga je dao baki.

Baka je upalila lampu i sjela za stol kako bi ga pročitala. Počela je čitati na glas, ali onda je prestala. Ostatak je pročitala u sebi. Kada je završila, ustala je, nagnula se i ugasila lampu.

Političari su znali što to znači. I ja sam znao. Ustali su i spotičući se u polumraku izašli van. Nisu rekli doviđenja.

Dugo smo još ostali sjediti u mraku nakon što su oni otišli. Onda je baka upalila lampu. Sjedili smo za stolom, a ja nisam mogao vidjeti što piše na

onom papiru jer mi je glava dosegala samo malo iznad stola. Ali pažljivo sam slušao.

Papir je govorio da su nas neki ljudi prijavili zakonu. Govorio je kako meni nije pružen odgoj kakav bih trebao dobivati. Kako baka i djed nemaju prava držati me kod sebe. Kako su stari i neobrazovani. Govorio je da je baka čistokrvna Indijanka, a djed mješanac. Papir je govorio da je djed na lošem glasu.

Papir je govorio da su djed i baka sebični i svojom mi sebičnošću nanose štetu i totalno uništavaju budućnost.

Govorio je kako su sebični jer samo žele utjehu i oslonac za svoje stare dane pa su me samo zato primili k sebi.

Papir je govorio i neke stvari o meni, ali baka to nije htjela pročitati na glas. Papir je rekao da djed i baka u roku od toliko i toliko dana moraju doći na sud i odgovoriti na papir. Rekao je da ću u protivnom biti smješten u sirotište.

Djed je bio potpuno zanijemio. Skinuo je šešir i položio ga na stol i ruka mu je drhtala. Gladio je šešir rukom. Samo je sjedio gledajući šešir i gladeći ga.

Ja sam otišao do svoje stolice na ljuljanje kod kamina, sjeo i ljuljao se. Rekao sam baki i djedu kako se mogu potruditi i ubuduće iz rječnika naučiti praktički deset riječi tjedno. Govorio sam im da se najvjerojatnije mogu još više potruditi i naučiti još više riječi svaki tjedan - možda i do sto. Već sam bio počeo učiti čitati i rekao sam baki i djedu kako sam odmah uvidio da se i u čitanju ubuduće moram duplo više truditi.

Podsjetio sam ih kako me je Mr. Wine pohvalio i za računanje, a to je, iako političari nisu imali visoko mišljenje o Mr. Wineu, bio dokaz da napredujem.

Nisam mogao prestati govoriti. Pokušao sam se zaustaviti, ali nisam mogao. Sve jače i jače sam se ljuljao, i sve brže i brže govorio.

Rekao sam djedu kako mi po mom mišljenju uopće ništa nije uskraćeno; kako ja dapače mislim da dobivam više nego druga djeca, u svemu. Djed mi nije odgovarao. Baka je držala papir u rukama i samo buljila u njega. Vidio sam da oni misle kako je papir u pravu kad o njima onako govori. Rekao sam im da papir nema pravo! Govorio sam im da je upravo obrnuto; nisam ja njima utjeha i oslonac, nego oni meni. A što se tiče nanošenja štete, rekao sam djedu, pa oni su sa mnom bili samo na šteti i sigurno sam im bio prilično težak teret, a oni meni nisu bili uopće nikakav teret. Rekao sam im da sam spreman sve to reći zakonu. Ali oni nisu htjeli razgovarati.

Govorio sam kako i u drugim pogledima napredujem jer učim posao pravljenja viskija i sve to. Rekao sam djedu kako sam potpuno siguran da nijedan drugi dječak mojih godina još ne uči neki zanat.

Djed me je tad po prvi put pogledao. Oči su mu bile izgubile sjaj. Rekao je da možda, pošto je zakon takav kakav je, zakonu ipak ne bismo trebali spomenuti naš posao.

Došao sam do stola i sjeo djedu na koljeno. Rekao sam njemu i baki da nikada neću otići sa zakonom. Otići ću u planine i skrivati se kod Willow Johna sve dok zakon ne zaboravi cijelu ovu stvar. Upitao sam baku što je to sirotište.

Baka me je pogledala preko stola. Ni njene oči nisu sjale kao obično. Rekla je da je sirotište kuća gdje drže djecu koja nemaju ni mamu ni tatu. Tamo ima puno takve djece. A zakon će me, rekla je, doći tražiti ako se budem skrivao kod Willow Johna.

Odmah sam sagledao kako bi zakon mogao tražeći mene - pronaći naš kotao. Više nisam spomenuo Willow Johna.

Djed je rekao da ćemo sutra ujutro otići u mjesto razgovarati s Mr. Wineom.

U zoru smo krenuli niz kolski put. Djed je ponio onaj papir da ga pokaže Mr. Wineu. Djed je znao gdje Mr. Wine stanuje pa smo, kada smo stigli u mjesto, skrenuli u jednu sporednu ulicu. Mr. Wine je živio iznad jedne trgovine stočnom hranom. Popeli smo se strmim klimavim drvenim stepenicama uz vanjski zid kuće. Vrata su bila zaključana. Djed je pokucao i protresao kvaku... ali nitko nije odgovorio. Stakleno okno na vratima bilo je prekriveno prašinom. Djed ju je obrisao i pogledao. Rekao je da unutra nema ničega.

Polako smo se spustili natrag niz stepenice. Slijedio sam djeda oko kuće do ulaza u trgovinu s prednje strane i ušli smo unutra.

Nakon blještavog podnevnog sunca vani, unutra je bilo mračno. Ja i djed smo morali pričekati minutu dok nam se povratio vid. Jedan čovjek je stajao naslonjen na tezgu.

"Dan", rekao je, "što mogu učiniti za vas?" Trbuh mu je visio preko remena hlača.

"Dan", rekao je djed, "tražili smo Mr. Winea, čovjeka koji živi iznad vaše trgovine."

"Njegovo ime nije Mr. Wine", rekao je čovjek. U ustima je imao čačkalicu i prebacivao je s jedne strane usana na drugu. Malo je posisao čačkalicu, izvadio je iz usta i namrštitio se na nju, kao da nije bila dobrog okusa.

"U stvari", rekao je, "on više nema nikakvo ime. Mrtav je."

Ja i djed smo bili osupnuti. Ništa nismo rekli. Osjećao sam se prazno i koljena su mi klecala. Bio sam se čvrsto uzdao u to da će nam Mr. Wine

dati dobar savjet. I djed se, činilo se, u to bio uzdao. Jer sad nije znao što dalje činiti.

"Je li vaše ime možda Wales?" upitao je debeli čovjek.

"Jest.", rekao je djed. Debeli čovjek je posegao rukom pod tezg u izvukao jednu vreću. Stavio ju je na tezg u. Bila je puna nečega.

"Stari vam je ovo ostavio", rekao je. "Vidite ovaj natpis, tu piše vaše ime."

Djed je pogledao cedulju, iako nije mogao pročitati što na njoj piše.

"Sve stvari je zapakirao i stavio natpise na njih", rekao je debeli čovjek.

"Znao je da će umrijeti. Čak je i sebi oko zglavka ruke privezao cedulju na koju je napisao kuda treba poslati tijelo. Znao je točno koliko će to koštati...! ostavio je novac u omotnici... točno odbrojen, ni jedan penny više. Škrtac kao i svaki prokleti Židov."

Djed ga je strogo pogledao ispod svog šešira. "Platio je sve što je bio dužan, zar ne?"

Debeli čovjek se uozbiljio. "O, da... da... ja nisam imao ništa protiv starog, nisam ga poznavao. Nitko ga nije poznavao. Cijelo je vrijeme hodao po planinama."

Djed je zabacio vreću na leđa. "Možete li mi reći gdje ću naći odvjetnika?" Debeli čovjek je prstom pokazao na drugu stranu ulice.

"Točno pred vama, popnite se stepenicama između one dvije kuće."

"Hvala.", rekao je djed. Izašli smo van.

"Zanimljivo", rekao je debeli čovjek dok smo izlazili, "čudan stari Židov. Kad smo ga našli, na svim njegovim stvarima bile su privezane cedulje, osim na jednoj: na jednoj svijeći. Prokleta budala ju je bila upalila i kad je umro još uvijek je gorjela."

Ja sam razumio to sa svijećom, ali nisam ništa rekao. I to s novcem sam razumio. Mr. Wine nije bio škrt. Bio je samo štedljiv. Plaćao je što je bio dužan i vodio je računa o tome da se njegov novac troši na ono na što se treba trošiti.

Prešli smo ulicu i popeli se uz stepenice. Djed je nosio vreću. Pokucao je na vrata koja su u gornjem dijelu imala stakleno okno na kojem je nešto pisalo.

"Naprijed... naprijed!" Glas je zvučao kao da ovdje nije uobičajeno kucati. Ušli smo.

Čovjek koji je sjedio za stolom zavaljen u fotelju bio je sijed i izgledao staro. Kad je vidio mene i djeda, polako je ustao. Djed je skinuo šešir i spustio vreću. Čovjek se nagnuo preko stola i pružio ruku. "Moje ime je Tavlор", rekao je, "Joe Tavlор."

"Wales", rekao je djed. Prihvatio je njegovu ruku, ali nije je protresao. Onda je otpustio ruku i dao Mr. Tavlору onaj papir.

Mr. Tavlор je sjeo i izvadio naočale iz jednog velikog džepa. Naslonio se na stol i pročitao papir. Ja sam ga gledao. Mrštio se. Dugo vremena je gledao u papir.

Kad je završio, polako je presavio papir i vratio ga djedu. Pogledao ga je. "Vi ste bili u zatvoru... zbog proizvodnje viskija?"

"Jednom", rekao je djed.

Mr. Tavlор je ustao i otišao do velikog prozora. Dugo je gledao dolje na ulicu. Uzdahnuo je; nije gledao u djeda. "Mogao bih od vas uzeti novac, iako znam da se ništa ne može. Državni birokrati koji odlučuju o ovim stvarima ne razumiju ljude iz planina. Ne žele ih razumjeti. Ja mislim da ti kučkini sinovi ne razumiju ništa."

Dugo je gledao kroz prozor nekud daleko, daleko. Nakašljao se. "A pogotovo ne razumiju Indijance. Izgubili bismo. Uzet će dječaka."

Djed je stavio šešir na glavu. Uzeo je novčarku iz džepa i tražio nešto u njoj. Onda je stavio jedan dolar na stol Mr. Tavlora. Otišli smo. Mr. Tavlora je i dalje gledao kroz prozor.

Izašli smo iz mjesta. Djed je hodao ispred mene noseći vreću. Mr. Wine je bio mrtav. Znao sam da smo izgubili.

Tada sam prvi put mogao hodati jednako brzo kao djed. On je hodao polako. Mokasine su mu se vukle po zemlji. Mislio sam da je umoran. Bili smo na kolskom putu kad sam ga upitao:

"Djede, što je to prokleti Židov?"

Djed se zaustavio i nije me pogledao. I glas mu je zvučao umorno. "Ne znam; o njima nešto piše u Bibliji, sigurno se radi o nečemu što je bilo jako davno." Djed se okrenuo. "Kao Indijanci... čuo sam da ni oni nemaju svoju zemlju." Djed me je dugo gledao. Oči su mu bile kao oči Willow Johna.

Baka je upalila lampu. Na kuhinjskom stolu smo otvorili vreću. Unutra su bili smotci crvene i zelene i žute tkanine za baku; igle, napršnjaci i špule konca. Rekao sam baki da je Mr. Wine izgleda ispraznio čitavu svoju košaru u vreću. Baka je rekla kako uistinu izgleda tako.

Bilo je raznoraznog alata za djeda. I nekoliko knjiga. Knjiga o računanju i jedna mala crna knjiga u kojoj su bile vrijedne izreke za mene, rekla je baka. I knjiga sa slikama dječaka i djevojčica i pasa, nova novcata, još se sjajila. Mislio sam da ju je Mr. Wine možda htio donijeti kad nas sljedeći put posjeti, ako ne zaboravi. To je sve, mislili smo.

Djed je podigao praznu vreću kako bi je bacio na pod. Ali još nešto je bilo u vreći. Istresao ju je i na stol se iskotrljala jedna crvena jabuka. To

je bilo prvi put da Mr. Wine nije zaboravio jabuku. Još nešto je ispalo iz vreće i baka je to podigla. Bila je to svijeća i za nju je bila zavezana jedna cedulja. Baka je pročitala što je na njoj pisalo: Willow John. Sjeli smo za stol, ali nismo baš puno pojeli za večeru. Djed je ispričao baki o našem odlasku u mjesto, o Mr. Wineu i što je rekao Mr. Tavior. Baka je ugasila lampu i sjedili smo pred kaminom u polumraku. Kroz prozor je ulazila mjesečina. Nismo upalili vatru u kaminu. Ja sam se ljuljao u svojoj stolici.

Rekao sam baki i djedu neka ne budu tužni. Rekao sam im kako ja nisam tužan. Najvjerojatnije će mi se sviđati u sirotištu jer tamo ima toliko druge djece i sve to. Rekao sam im da neće dugo potrajati. Zakon će biti zadovoljen, više je nego vjerojatno, i ja ću se vratiti.

Baka je rekla da imamo još tri dana, onda me moraju predati zakonu. Više nismo razgovarali. Ja nisam znao što da kažem. Svo troje smo se polako ljuljali i stolice su tiho škripale. Tako smo ostali do duboko u noć i nismo ništa govorili.

Kasnije, kad sam otišao u krevet, plakao sam prvi put otkad je mama umrla. Plakao sam, ali stavio sam deku u usta, i baka i djed me nisu čuli. Tri preostala dana ispunili smo najviše što smo mogli. Baka je svuda išla s nama. I uz dolinu, i do viseće stijene. Vodili smo i Blue Boya i ostale pse.

Jednog smo se jutra prije zore uspeli visokom stazom. Sjedili smo na vrhu planine i gledali kako se iza ruba planine rađa dan. Pokazao sam baki i djedu moje tajno mjesto.

Tih se dana baki svaki put kad je kuhala omaklo i prosula je šećer u praktički sve stoje kuhala. Ja i djed smo se prilično najeli kolača.

Dan prije nego sam morao otići, otrčao sam našom prečicom do dućana na raskršću. Gospodin Jankins mi je crveno-zelenu kutiju, zato što je već stara, prodao za 65 centi. Kupio sam kutiju crvenih lizalica za djeda, a ona je koštala 25 centi. Nakon toga mi je od dolara koji sam bio dobio od Mr. Chunka ostalo još 10 centi.

Te večeri mi je djed odrezao kosu. Rekao je da je to neophodno jer bih imao problema kad bih izgledao kao Indijanac. Odgovorio sam djedu da mi je to svejedno. Najradije bih izgledao kao Willow John, rekao sam mu.

Nisam smio nositi svoje mokasine. Djed mi je produljio moje stare cipele. Uzeo je komad željeza i njime istežao gornju kožu preko ruba cipele. Stopala su mi bila narasla.

Rekao sam baki da ću mokasine ostaviti ispod kreveta, kako bih ih lako našao kad se vratim, pošto će to najvjerojatnije biti prilično brzo. Svoju košulju od jelenje kože položio sam na krevet. Rekao sam baki da košulja može tamo ostati jer nitko neće spavati u mom krevetu dok se ja ne vratim.

Crveno-zelenu kutiju sam sakrio u bakinoj kanti za brašno gdje sam znao da će je uskoro pronaći. A kutiju crvenih lizalica za djeda sam ostavio u džepu njegova sakoa.

Znao sam da će je pronaći u nedjelju. Bio sam izvadio samo jednu, manje-više kako bih probao kakve su. Bile su dobre.

Baka nije htjela s nama otići do naselja. Djed me je čekao, a baka je kleknula na verandu i držala me u zagrljaju kao što je inače držala Willow Johna. I ja sam nju držao.

Trudio sam se da ne plačem, ali ipak sam plakao, malo.

Na nogama sam imao svoje stare cipele, koje me više nisu žuljale kad bih ispružio palce. Nosio sam svoje najbolje tregerhlače i bijelu košulju. I žuti kaput. U moju je vreću baka stavila još dva para cipela, još jedne tregerhlače i čarape. Nisam htio ponijeti ništa drugo, jer sam znao da ću se uskoro vratiti. Rekao sam baki kako ću se sigurno vratiti.

Klečeci na verandi, baka je rekla:

"Sjećaš se Pseće zvijezde, Malo Drvo? One koju uvijek gledamo u sumrak?"

Odgovorio sam da se sjećam. A baka je rekla: "Gdje god da se nalaziš, bilo gdje, u sumrak gledaj Pseću zvijezdu. Djed i ja ćemo je isto gledati. Sjećat ćemo se."

Rekao sam joj da ću se i ja sjećati. To je bilo slično onome što mi je Mr.

Wine objasnio u vezi sa svijećom. Rekao sam baki neka zamoli Willow Johna da i on gleda u Pseću zvijezdu svake večeri. Rekla je da hoće.

Baka me je držala za ramena i gledala. Rekla je: "Cherokee su vjenčali tvoje mamu i tatu. To nikad ne smiješ zaboraviti Malo Drvo. Što god ljudi govorili, nikada to nemoj zaboraviti!"

Rekao sam da neću. Baka me je pustila. Uzeo sam svoju vreću i pošao za djedom.

Dok sam prelazio brvno, osvrnuo sam se. Baka je stajala na verandi i gledala. Digla je ruku, dotakla njome srce, a onda pružila ruku prema meni. Znao sam što mi je time rekla.

Djed je na sebi imao crno odijelo. I cipele je bio obukao, pa smo obojica nekako šepali putem. Dok smo se spuštali stazom, grančice borova su posezale za mnom i htjele me zadržati. Jedna hrastova grana je ispružila prste i skinula mi vreću s ramena. Jedan dragun me je zgrabio za nogu.

Potok je počeo brže teći i glasnije žuboriti i uzbuđeno skakati preko kamenja, a vrana je uzletjela ispred nas i zakriještala... i sletjela na vrh jednog drveta i kriještala, i kriještala.

Svi su zvali i pjevali i govorili: "Ne idi Malo Drvo... ne idi Malo Drvo..." Ja sam razumio što su govorili. I tako su mi oči bile pune suza i kao slijep sam se spoticao za djedom.

Vjetar se digao i stenjao i povlačio me za rub moga žutog kaputa. Prastaro korijenje je stršalo iz staze i htjelo zgrabiti moja stopala. Jedna žalosna gugutka oglasila se dugim žalosnim zovom. Nitko joj nije odgovorio i tako sam znao da mene doziva.

Ja i djed smo teškom mukom našli put dolje niz dolinu.

Onda smo morali čekati na autobusnoj stanici. Sjedili smo na klupi.

Držao sam svoju vreću na krilu. Čekali smo na zakon.

Rekao sam djedu da se brinem što će biti s poslom sad kad mu ja više ne budem pomagao. Djed je odgovorio da će biti teško; morat će duplo dulje raditi. Rekao sam djedu kako je više nego vjerojatno da ću se prilično brzo vratiti pa neće dugo morati duplo dulje raditi. Djed se složio da će najvjerojatnije tako i biti. Nakon toga nismo puno govorili.

Na zidu je kucao sat. Znao sam gledati na sat pa sam rekao djedu koliko je sati. Na autobusnoj stanici nije bilo puno ljudi. Jedna žena i jedan čovjek. Teška vremena, rekao je djed, pa ljudi ne putuju puno na načine koji se plaćaju. Zaista i nisu putovali.

Pitao sam djeda protežu li se planine sve do sirotišta. Djed je odgovorio kako ne zna. Nikad prije nije bio tamo.

Još neko vrijeme smo morali čekati. Onda je došla jedna žena.

Prepoznao sam je, to je bila ona žena u sivoj haljini. Došla je do djeda i

mene, a kad je djed ustao pružila mu je neke papire. Djed ih je stavio u džep.

Žena je rekla da autobus čeka, i dodala: "Brzo sada, bez natezanja i suza. Što prije s tim završimo to bolje. Što mora biti, mora biti. Tako je za sve najbolje."

Ja nisam razumio o čemu ona to govori. Ni djed nije razumio. Bila je sva hladna i poslovna. Izvadila je konop iz svoje torbe i zavezala mi ga oko vrata. Na njemu je visjela cedulja, poput cedulja Mr. Winea. Na cedulji je nešto pisalo. Ja i djed smo krenuli za onom ženom kroz stražnji izlaz zgrade do autobusa.

Moja mi je vreća bila prebačena preko ramena. Djed je klečao pred vratima autobusa i držao me u zagrljaju kao što je držao Willow Johna. Dugo me je držao, klečeći na pločniku.

Prišapnuo sam mu: "Ja ću se odmah vratiti, više je nego vjerojatno." Djed me je tako stegnuo da je boljelo.

Žena je rekla: "Morate sad poći." Nisam znao govori li meni ili djedu. Djed je ustao. Okrenuo se i otišao bez osvrtanja.

Žena me je podigla i posjela na stepenicu autobusa, što sam i sam mogao učiniti. Rekla je vozaču autobusa da pročita što piše na mojoj cedulji i tako sam stajao pokraj njega dok je on čitao.

Kazao sam vozaču da nemam kartu i nisam siguran hoću li se moći voziti jer nemam ni novaca za kartu. On se nasmijao i odgovorio da mu je ona žena dala moju kartu. U autobusu su bila samo tri putnika.

Sjeo sam pokraj prozora, misleći kako ću odatle možda vidjeti djeda. Autobus je krenuo i izašao iz stanice. Vidio sam ženu u sivoj haljini kako gleda za autobusom. Autobus se udaljavao i nigdje nisam mogao vidjeti

djeda. Tada sam ga ugledao. Stajao je na uglu pokraj autobusne stanice. Šešir je bio nabio na oči, a ruke su mu visjele niz tijelo.

Prošli smo pokraj njega, a ja sam pokušao otvoriti prozor, ali nisam znao kako.

Mahnuo sam mu, ali nije me vidio. Sve smo više odmicali i ja sam otišao skroz do dna autobusa i pokušao gledati kroz stražnji prozor. Djed je još uvijek bio tamo i gledao autobus.

Mahnuo sam i viknuo: "Doviđenja djede! Ja ću se prilično brzo vratiti, više je nego vjerojatno."

Nije me vidio. Još sam vikao. "Najvjerojatnije ću se odmah vratiti djede." Ali on je samo stajao. Obasjan večernjim suncem bivao je sve manji i manji. Ramena su mu se objesila. Djed je izgledao staro.

Pseća zvijezda

Kad ne znaš koliko daleko ćeš putovati, čini ti se da dugo putuješ. Nitko mi nije bio rekao koliko ću dugo putovati. Mislim da djed nije znao.

Nisam mogao gledati preko naslona sjedala ispred mene, pa sam gledao kroz prozor. U početku su pokraj mene jurile kuće i drveće; onda samo drveće. Potom je pao mrak i više nisam mogao vidjeti ništa.

Provirio sam između redova sjedala prema naprijed i vidio beskrajnu cestu koja je svjetlucala pod svjetlom autobusa. Stalno je isto izgledala.

Kasnije smo dugo stajali na autobusnoj stanici u jednom gradu, ali ja nisam ni ustao niti se pomaknuo sa svog sjedala. Mislio sam kako sam najvjerojatnije najsigurniji ako ostanem tu gdje jesam.

Kad smo izašli iz tog grada, nisam više imao što gledati. Držao sam vreću sa svojim stvarima na krilu jer me podsjećala na djeda i baku. Mirisala je nekako kao Blue Boy. Zaspao sam.

Vozač autobusa me probudio. Već je bilo jutro i padala je jaka kiša. Autobus je bio stao pred sirotištem i kad sam izašao, vidio sam damu s bijelom kapicom na glavi i kišobranom, koja me je čekala.

Na sebi je imala crnu haljinu koja je sezala do zemlje i izgledala je kao žena u sivoj haljini, ali nije bila ona.

Ništa nije rekla. Sagnuta se, uzela u ruku cedulju koja mi je visjela oko vrata i pročitala što je na njoj pisalo. Klimnula je glavom vozaču i on je zatvorio vrata autobusa i krenuo.

Uspravila se, namrštila i uzdahnula. "Pođi za mnom", rekla je, i krenula polako kroz željezna vrata. Prebacio sam svoju vreću preko ramena i pošao za njom.

Lijevo i desno od vrata kroz koju smo prošli, stajali su veliki brijestovi koji su šumili i čavrljali dok smo hodali. Dama na to nije obratila nikakvu pažnju, ali ja jesam. Brijestovi su govorili da su već čuli za mene.

Prešli smo veliko dvorište i došli do skupine zgrada. Nije mi bilo teško hodati jednako brzo kao ona. Kad smo stigli do ulaza u zgradu, ona je zastala. "Najprije ćeš upoznati velečasnog", rekla je. "Moraš biti tih, ne plači i ponašaj se pristojno. Smiješ govoriti, ali samo ako te velečasni nešto pita. Jesi li razumio?" Na što sam odgovorio da razumijem.

Slijedio sam je kroz mračni hol, a onda smo ušli u jednu sobu. Velečasni je sjedio za stolom. Nije digao pogled kad smo mi ušli. Dama me je posjela na stolicu pred njegovim stolom. Na prstima je izašla iz sobe. Ja sam stavio svoju vreću u krilo.

Velečasni je bio zauzet, čitao je neke papire. Imao je lice ružičaste boje koje je izgledalo kao da ga je prilično često prao jer se sjajilo. Bio je totalno ćelav, jedino je oko ušiju imao nešto dlaka.

Na zidu je bio sat i pročitao sam koliko je bilo sati. Ali nisam to rekao na glas. Iza leđa velečasnog vidio sam kako se kiša slijevala niz prozorska okna. Onda je velečasni digao pogled.

"Prestani mahati nogama", rekao je. To je jako strogo rekao. Prestao sam.

Pa je još neko vrijeme čitao papire. Položio je papire na stol i uzeo u ruke olovku i počeo je vrtjeti u ruci. Stavio je laktove na stol i nagnuo se prema naprijed kako bi me bolje vidio jer sam bio premali da bi me mogao dobro vidjeti bez naginjanja.

"Vremena su teška", rekao je. Namrštio se kao da su vremena za njega osobno bila osobito teška. "Država nema dovoljno novaca za ove stvari. Naša crkva je odlučila primiti te - moguće da je to nerazumna odluka, ali tako smo odlučili."

Počeo sam se jako loše osjećati zbog toga što si je njegova crkva u ova teška vremena natovarila još i mene na vrat. Nisam ništa rekao, jer on nije ništa pitao.

I dalje je vrtio olovku koja nije bila štedljivo našiljena jer vrh joj je bio pretanak. Posumnjao sam da je velečasni možda ipak lakomisleniji nego što se prikazuje. Onda je nastavio.

"Imamo školu koju možeš pohađati. Morat ćeš obavljati sitne poslove. Kod nas svatko mora raditi. Na to vjerojatno nisi naviknut. Morat ćeš se pridržavati pravila. Ako ih prekršiš, bit ćeš kažnjen." Nakašljao se. "Ovdje dosad nismo imali Indijanaca, ni punokrvnih ni mješanaca. Osim toga, tvoji roditelji nisu bili vjenčani. Ti si prvo i jedino kopile koje smo ikad primili."

Rekao sam mu ono što je baka rekla. Da su Cherokee vjenčali moje mamu i tatu.

On je rekao kako ono što su učinili Cherokee ne važi i ne igra nikakvu ulogu. I rekao je da me ništa nije pitao. Što i nije.

Počeo se uzbuđivati oko cijele stvari. Ustao je i govorio kako je jedan od principa kojih se drže pripadnici njegove crkve to da prema svakome treba biti dobar; i prema životinjama i tome slično.

Ne moram ići na bogoslužja pošto kopile, prema Bibliji, ionako ne može biti spašeno. Ali napraviti će iznimku, rekao je, i ipak mi dopustiti da sjedim u zadnjoj klupi i slušam, ali samo ako budem tih i ako ne budem stvarao nikakve probleme.

To mi je bilo prilično svejedno jer smo ja i djed ionako zbog tehničkih problema već bili odustali od odlaženja u nebo.

Rekao je kako iz papira koji su na njegovom stolu vidi da djed nije podobna osoba za odgajanje djeteta i kako me vjerojatno nikad nije naučio disciplini. Što i nije, pretpostavljam. Napomenuo je da je djed bio u zatvoru.

Rekao sam da su i mene jednom skoro uhvatili. On je prestao vrtjeti olovku i ukočio se. Usta su mu bila otvorena. "Što???" viknuo je.

Tad sam mu ispričao kako sam onaj put za dlaku izbjegao vješala. I kako sam u zadnji čas uspio umaći zakonu. Da mi psi nisu pomogli, rekao sam mu, sigurno bi me bili šćepali. Ali nisam spomenuo naš kotao u šumi jer bi zbog toga vjerojatno ja i djed morali tražiti drugi posao.

Sjedio je za stolom i držao ruke na licu kao da plače. Vrtio je glavom.

"Znao sam da je ovo greška", rekao je. To je ponovio nekoliko puta.

Meni nije bilo jasno o kojoj on to grešci govori.

Tako dugo je sjedio vrteći glavom zarivenom u šake da sam posumnjao kako plače. Ja sam se počeo osjećati skoro isto toliko loše kao i on zbog

cijele te stvari i bilo mi je žao što sam uopće spomenuo da sam skoro završio na vješalima. Tako smo sjedili neko vrijeme.

Rekao sam mu neka ne plače. Govorio sam da uopće nisam bio ozlijeđen i da uopće nisam ni malo bio uzbuđen zbog tog događaja.

Ali ispričao sam mu kako je tada stari Ringer umro. Za što sam ja bio kriv.

Velečasni je digao glavu i rekao: "Zaveži! Nisam te ništa pitao!" Što i nije.

Ponovo je uzeo papire sa stola. "Vidjet ćemo... pokušat ćemo, s Božjom pomoći. Lako moguće da ti ne spadaš ovamo nego u popravilište", rekao je.

Dotakao je malo zvonce koje je bilo na stolu i jedna dama s bijelom kapicom na glavi utrčala je u sobu. Mislim da je vjerojatno cijelo vrijeme stajala kod vrata.

Pozvala me da pođem za njom. Uzeo sam svoju vreću i prebacio je preko ramena i rekao: "Hvala", ali nisam dodao: velečasni. Čak i ako sam bio kopile i ako je bilo sigurno da ću u pakao, nisam imao namjeru još pogoršavati situaciju jer nije bilo raščišćeno treba li svećenike oslovljavati "velečasni" ili "mister". Kao stoje djed rekao, ako baš ne moraš, bolje je ne ulaziti u rizike.

Dok smo izlazili, jak udar vjetra zatresao je prozor. Žena je zastala i osvrnula se. I gospodin velečasni se okrenuo i pogledao prema prozoru. Ja sam znao da je to bila poruka za mene, iz planina.

Moj krevet bio je u uglu. Bio je odvojen od svih ostalih, osim jednog koji je stajao prilično blizu mog. Soba je bila velika i dvadesetak - tridesetak dječaka spavalo je u njoj. Većina ih je bila starija od mene.

Moj posao bio je pomesti sobu svako jutro i svake večeri. To mi je bilo lako. Ali kad ne bih dovoljno dobro pomeo ispod kreveta, dama bi mi naredila da ponovo metem od početka. To se događalo prilično redovito. U krevetu koji je bio blizu mog spavao je Wilburn. Bio je prilično stariji od mene, imao je možda jedanaest godina. Ali on je rekao da ima dvanaest. Bio je visok i mršav i imao prišteve po licu. Rekao je da njega nitko neće usvojiti i zato će morati ostati u sirotištu dok mu ne bude gotovo osamnaest. Wilburn je govorio da mu je to proketo svejedno. Rekao je da će se, kad jednom izađe odavde, vratiti i zapaliti sirotište.

Wilburn je imao uvrnuto stopalo. Desno mu je stopalo bilo uvrnuto prema unutra, tako da bi mu se prsti desnog stopala pri hodu uvijek očešali o lijevu nogu. Zato je šepao i čitava mu je desna strana poskakivala dok je hodao.

Wilburn i ja nismo sudjelovali ni u jednoj od igara u dvorištu. Wilburn nije mogao trčati, a ja sam, mislim, bio premali i nisam znao kako se te igre igraju. Wilburn je govorio da mu je proketo svejedno. Rekao je da je igranje za bebe. Što je točno.

Kad je bilo vrijeme za igru, Wilburn i ja smo sjedili ispod velikog hrasta u kutu dvorišta. Ponekad, kad bi lopta otišla daleko do našeg kraja dvorišta, otrčao bih po nju i bacio je natrag dječacima koji su igrali.

Dobro sam bacao loptu.

Dok smo tako sjedili, razgovarao sam s hrastom. Wilburn nije znao da ja to radim jer nisam upotrebljavao riječi.

Hrast je bio jako star. Približavala se zima i nije mi mogao govoriti lišćem jer je većinu već bio izgubio, ali govorio je golim prstima svojih grana koje je pružao vjetru.

Rekao je kako je već pospan, ali će zbog mene ostati još malo budan i poslati poruku drveću u planini da sam ja sad tu. Poruku će poslati po vjetru. Rekao sam mu neka javi i Willow Johnu i obećao je da hoće. Jednom sam pod drvetom pronašao plavu pikulu. Bila je potpuno prozirna i kad si zatvorio jedno oko, a pred drugim držao pikulu, sve oko tebe je bilo plavo.

Wilburn mi je rekao što je to, jer ja nikad prije nisam bio vidio pikulu. Rekao je da se kroz pikule ne gleda, nego ih se baca na zemlju, ali ako bacim svoju, oduzet će mi je, jer ju je netko bio izgubio.

Wilburn je rekao: "Što te briga, tko nađe, njegovo je, tko izgubi, izgubio je." I, što se njega tiče, ostali se mogu goniti do vraga. Stavio sam pikulu u svoju vreću.

Povremeno su se svi dječaci morali postrojiti u holu, a neki ljudi i dame bi došli i gledali ih. Oni su htjeli posvojiti dijete. Dama s bijelom kapicom na glavi, nadležna za mene, rekla je da ja ne trebam stati u red. Što i nisam.

Stajao bih kod vrata i promatrao. Mogao si znati koga će izabrati. Zastali bi pred onim kojeg su htjeli uzeti i porazgovarali s njim; a onda bi svi skupa otišli u ured. Nikada nitko nije zastao pred Wilburnom.

Wilburn je govorio da mu je to svejedno, ali nije bilo. Svaki put kad je bio dan postrojavanja Wilburn bi obukao čistu košulju i hlače. Ja sam promatrao Wilburna.

Dok je stajao u redu, uvijek se osmjehivao svima koji su prolazili pokraj njega i svoje bi uvrnuto stopalo sakrio iza zdrave noge. Ali nitko nije s njim razgovarao.

Poslije svakog postrojavanja, Wilburn bi se po noći upišao u krevet. Rekao je da to namjerno radi. Time pokazuje koliko drži do njihovog usranog usvojenja.

Kad god se Wilburn upisao u krevet, dama s bijelom kapicom na glavi bi mu sljedećeg jutra naredila neka svoj madrac i deke iznese van i stavi ih na sunce. Wilburn je govorio kako mu je svejedno. Ako ga budu puno gnjavili, početak će im pišati u krevet svake noći.

Wilburn me pitao što ću biti kad odrastem. Odgovorio sam mu da ću biti Indijanac kao i djed i Willow John, i živjeti u planinama. Wilburn je rekao da će pljačkati banke i sirotišta. Pljačkati će i crkve, ako uspije saznati gdje drže novac. Rekao je da će najvjerojatnije ubiti sve koji posjeduju banke ili sirotišta, ali mene, rekao je, neće ubiti.

Wilburn je noću plakao. Nikad mu nisam rekao da to znam; stavljao je deku u usta i tako sam znao kako ne želi da itko to zna. Rekao sam mu kako je više nego vjerojatno da će se njegovo stopalo moći poravnati kad izađe iz sirotišta. Dao sam mu svoju plavu pikulu.

Svaki dan prije večere u kapeli je bilo bogoslužje. Ja nisam išao ni u kapelu ni na večeru. Tako sam mogao gledati Pseću zvijezdu, najveću zvijezdu u sazviježđu Velikog psa. Na sredini dužeg zida sobe u kojoj smo spavali bio je prozor kroz koji sam je jako dobro mogao vidjeti. U sumrak bi se pojavila trepćući, a što je noć bila mračnija, ona je postajala sve sjajnije i sjajnije.

Znao sam da je djed i baka gledaju, a i Willow John. Svake večeri sam čitav jedan sat stajao pokraj prozora i gledao je. Rekao sam Wilburnu da i on, ako hoće koji put izostati s večere, može gledati sa mnom. Ali on je morao u kapelu, a večeru nije želio propustiti. Tako, nažalost, nikad nije vidio Pseću zvijezdu.

U početku sam preko dana smišljao čega ću se te večeri sjećati, ali otkrio sam da se oko toga uopće ne moram truditi.

Sve što sam morao učiniti bilo je gledati Pseću zvijezdu. Djed mi je slao sjećanja. Sjećao sam se kako smo on i ja sjedili na vrhu planine i gledali rađanje dana, kako je led zablistao kad ga je sunce obasjalo.

Čuo sam djedov glas, kao da stoji pokraj mene: "Monolah oživljava!" I stojeći u spavaonici pokraj prozora, ja bih rekao: "Yes, sir, oživljava!"

Gledajući Pseću zvijezdu ja i djed smo se sjećali lova na lisicu s Blue Bovom i Little Redom, i starim Rippittom i Maud. Smijali bismo se starom Rippittu sve dok nas trbusi ne bi zaboljeli.

Baka je slala sjećanja na naše odlaske u planinu kad smo skupljali korijenje i na palačinke od žirovog brašna kad bi nehotice prosula šećera u brašno. I na onaj dan kad je zatekla djeda i mene na sve četiri nasred kukuruznog polja kako njištimo kao mazge dozivajući starog Sama.

Poslala mi je sliku mog tajnog mjesta. Lišće je bilo opalo i sad je prekrivalo tlo, smeđe i žuto i hrđavo crveno. Divlji bršljan je zaklanjao ulaz svojim crvenim lišćem kao bakljama koje nikoga nisu puštale unutra osim mene.

Willow John mi je poslao slike jelena koji su se povlačili sve više i više u planine. Willow John i ja smijali smo se dok smo se sjećali one nedjelje kad sam mu stavio žabu u džep.

Ali slike koje mi je slao Willow John bile su mutne, jer su njegovi osjećaji bili veoma jaki. Willow John je bio tužan.

Svaki dan sam gledao oblake i sunce. Kad je bilo oblačno, znao sam da navečer neću moći vidjeti Pseću zvijezdu. Takvih dana sam stajao pokraj prozora i slušao vjetar.

Stavili su me u prvi razred u školi. Učili smo računanje što sam ja već znao jer me Mr. Wine bio naučio.

Jedna velika debela dama stajala je pred pločom i držala nastavu. Bila je stroga i rekla da ne trpi nikakve bedastoće.

Jednom nam je pokazala sliku na kojoj je bilo krdo jelena i košuta koji su izlazili iz potoka. Skakali su jedan preko drugog i to je izgledalo kao da se guraju tko će prvi iz vode. Pitala je zna li netko što jeleni rade.

Jedan dječak je rekao da bježe od nečega, najvjerojatnije od lovca.

Drugi je rekao da im se nije sviđalo u vodi pa su se zato žurili što prije prijeći na drugu obalu.

"Točno", rekla je debela dama.

Digao sam ruku.

"Pa to je jasno", rekao sam: "pare se." Jer na slici je bio jelen koji je skočio na košutu. Osim toga, vidio sam prema grmlju i drveću da je bilo doba godine kada se jeleni i košute pare.

Debela dama je ostala potpuno zabezeknuta. Otvorila je usta, ali ništa nije rekla. Netko se nasmijao. Udarila se rukom po čelu, prevrnula očima i ispustila sliku. Odmah sam vidio da joj je zlo.

Zateturala se dva-tri koraka unatrag prije nego je uspjela ponovo doći k sebi. Onda je pojurila na mene. Svi su se stižali. Zgrabila me za vrat i počela me tresti. Lice joj je pocrvenjelo i počela je vikati: "Trebalo mi je biti jasno - svima nam je trebalo biti jasno... smeće... smeće izlazi iz tvojih usta... malo kopile."

Ja nisam pojma imao zašto ona više i htio sam je to pitati. Ali još me je neko vrijeme tresla i onda me rukom šćepala za vrat i izgurala van iz učionice.

Otišli smo niz hol do ureda velečasnog. Rekla mi je neka čekam pred vratima, ušla unutra bez mene i zatvorila vrata. Čuo sam kako razgovaraju, ali nisam mogao razaznati što govore.

Nekoliko minuta kasnije izašla je iz ureda i otišla niz hol ne pogledavši me.

Velečasni je stajao na vratima ureda. Veoma tihim glasom je rekao : "Uđi." Što sam i učinio.

Usta su mu bila malo otvorena, kao da će se nasmiješiti, ali nije se nasmiješio. Neprestano je prelazio jezikom preko usana.

Lice mu je bilo vlažno od znoja. Naredio mi je da skinem košulju. Što sam i učinio.

Morao sam skinuti svoje naramenice i zato sam, kad sam skinuo košulju, morao objema rukama pridržavati hlače. Velečasni je posegnuo rukom iza svojeg stola i izvukao jedan dugački štap.

Rekao je: "Rođen si iz zla i znam da u tebi nema ni trunke kajanja ali, uz Božju pomoć, naučit ću te da ne smiješ svojim zlom zaraziti kršćane. Ne možeš se pokajati... ali ćeš proplakati!"

Zamahnuo je i udario me iz sve snage štapom po leđima. Prvi udarac me je zabolio, ali nisam plakao. Baka me je tome naučila. Jednom kad sam udario nogom o nešto i iščupao si nokat na palcu, objasnila mi je kako Indijanac podnosi bol. Indijanac pusti svoju tjelesnu pamet da spava, a njegova duhovna pamet izađe iz tijela i gleda bol - umjesto da je osjeća. Samo tjelesna pamet može osjećati tjelesnu bol. A duhovna pamet osjeća samo duševnu bol. Zato sam pustio svoju tjelesnu pamet neka zaspi.

Štap je udario i udario po mojim leđima. Nakon nekog vremena se slomio. Velečasni je uzeo drugi štap. Teško je disao.

"Zlo je tvrdoglavo", rekao je stenjući. "Ali, hvaljen budi Gospodine, dobro će pobijediti."

Nastavio je udarati novim štapom sve dok nisam pao. Bio sam slab na nogama, ali ustao sam.

Dokle god si u stanju stajati na vlastitim nogama, tako je djed govorio, više je nego vjerojatno da ćeš se oporaviti.

Pod mi je malo lelujao pred očima, ali odmah sam vidio da ću uspjeti. Velečasni je bio bez daha. Naredio mi je neka obučem košulju. Što sam i učinio.

Košulja je upila dio krvi. Većina krvi tekla mi je niz noge u cipele jer nisam nosio donje rublje koje bi je zaustavilo. Zato su mi se stopala počela lijepiti za cipele.

Velečasni je rekao da odem u spavaonicu i da tjedan dana neću dobiti večeru, koju i tako nisam jeo. I više nisam smio u razred i tjedan dana nisam smio izlaziti iz spavaonice.

Bilo mi je bolje bez naramenica i te sam večeri pridržavao hlače rukama dok sam stajao kod prozora i gledao Pseću zvijezdu.

Ispričao sam djedu i baki i Willow Johnu što se dogodilo. Rekao sam im kako mi zaista nije jasno zašto je debeloj dami pozlilo niti što je spopalo velečasnog. Ispričao sam im kako sam bio spreman ispraviti stvar, ali je velečasni tvrdio da ne mogu jer sam rođen zao pa ne znam kako.

Rekao sam djedu kako mi se čini više nego vjerojatno da ne mogu izaći na kraj s ovom situacijom. Rekao sam mu da hoću doma.

Tada sam prvi put zaspao gledajući Pseću zvijezdu. Wilbum me probudio kad se vratio s večere. Bio je otišao s večere ranije da bi vidio kako mi je. Spavao sam na trbuhu.

Wilburn je rekao da će kad odraste i napusti sirotište i počne pljačkati banke i sirotišta i tome slično, odmah ubiti velečasnog. I ako stvarno ode u pakao, rekao je kako ga to nije briga, pošto ću ja ionako biti tamo. Od tada sam svaki dan, kad bi u sumrak izašla Pseća zvijezda, govorio baki i djedu i Willow Johnu da želim kući.

Nisam gledao slike koje su oni slali, niti slušao što su govorili. Govorio sam im kako želim doma. Pseća zvijezda bi pocrvenjela, pa pobijelila, pa opet pocrvenjela.

Tri noći kasnije Pseća zvijezda je bila sakrivena gustim oblacima. Vjetar je srušio stup od rasvjete i u sirotištu je bio mrak. Znao sam da su me čuli.

Počeo sam čekati da dođu. Došla je zima. Vjetar je postao oštriji i noću je zavijao oko zgrade. Nekim dječacima se to nije sviđalo, ali meni jest. Kad smo bili vani u dvorištu, sve vrijeme sam provodio ispod starog hrasta. Zapravo je u ovo doba godine trebao spavati, ali rekao je da ne spava, zbog mene. Govorio je jako sporo - i tiho.

Kasno jedne večeri, prije nego smo se morali vratiti unutra, učinilo mi se da sam vidio djeda. Jedan visok čovjek s velikim crnim šeširom udaljavao se ulicom.

Dotrčao sam do željezne ograde i viknuo: "Djede! Djede!" Ali on se nije okrenuo.

Trčao sam uzduž ograde dokle god sam mogao, ali on je odlazio. Vikao sam najglasnije što sam mogao:

"Djede! To sam ja, Malo Drvo!" Ali nije me čuo i otišao je.

Dama s bijelom kapicom rekla je da je Božić pred vratima. Svi trebaju biti sretni i pjevati, rekla je. Wilburn je pričao da su u kapeli pjevali raznorazne pjesme. Rekao je da su ih morali naučiti, a ljubimci

velečasnog stajali su u krugu oko njega kao pilići odjeveni u bijele plahte i urlali. Mogao sam ih čuti.

Dama s bijelom kapicom govorila je da dolazi Djed Božićnjak. Wilburn je rekao da je to sranje.

Dva čovjeka su donijela božićno drvce. Imali su na sebi odijela kao političari.

Smijali su se i cerili i rekli: "Pogledajte ovamo, dječaci, što smo vam donijeli. Zar nije krasno? Zar to nije krasno? Sad imate čak i svoje božićno drvce."

Dama s bijelom kapicom rekla je da je zaista krasno i da svi moraju reći dvojici političara kako je zaista krasno i zahvaliti im se. Što su svi i učinili. Ja nisam. Nije bilo uopće nikakvog razloga posjeći to drvo. To je bio zdrav muški bor, a sad je umirao, polako, tamo u holu.

Političari su pogledali na svoje satove i rekli da ne mogu dugo ostati, ali žele da su svi sretni. Željeli su da svi uzmu malo crvenog papira i stave ga na drvo. Svi su to učinili, osim mene i Wilburna.

Političari su otišli vičući "Sretan Božić!" Mi smo svi još neko vrijeme stajali oko drveta i gledali ga.

Dama s bijelom kapicom je rekla kako je sutra Badnjak i kako će Djed Božićnjak doći oko podneva. Wilburn je rekao: "Zar nije malo čudno to da Djed Božićnjak dolazi u vrijeme podneva?"

Dama s bijelom kapicom se namrštila na Wilburna: "Dakle, Wilburne! Svake godine pitaš jedno te isto. Ti znaš vrlo dobro da Djed Božićnjak mora otići na još puno mjesta drugoj djeci. Isto tako znaš da on i njegovi pomoćnici imaju pravo biti doma sa svojim obiteljima na Badnjak. Trebao bi biti zahvalan što odvajaju vrijeme, što uopće odvajaju vrijeme, u bilo koje doba dana, kako bi došli ovamo i priredili vam Božić."

"Sranje", rekao je Wilburn.

I zaista, sutradan se četiri ili pet automobila zaustavilo pred ulazom u sirotište. Iz njih su izašli dame i gospoda noseći veće i manje pakete u rukama. Na glavama su imali smiješne male šeširiće, a neki su u rukama imali mala zvonca.

Zvonili su i vikali: "Sretan Božić!" Stalno su to ponavljali, opet i opet. Sebe su nazivali pomoćnicima Djeda Božićnjaka. Djed Božićnjak je ušao zadnji.

Na sebi je imao crveno odijelo, a trbuh mu je bio napravljen od jastuka. Njegova brada nije bila prava, kao brada Mr. Winea. Bila je samo privezana i visjela mu je mlitavo ispod podbratka. Čak ni kad je govorio brada se nije micala. Vikao je: "Ho! Ho! Ho!" To je stalno ponovo i ponovo vikao.

Dama s bijelom kapicom rekla je da svi moramo biti sretni i zauzvrat vikati njima "Sretan Božić!" Što su svi i radili.

Jedna dama mi je dala naranču, za što sam joj se zahvalio. Ostala je stajati iznad mene i govoriti: "Zar nećeš odmah pojesti ovu finu naranču?"

I tako sam je pojeo dok je ona gledala. Bila je dobra. Ponovo sam joj se zahvalio. Rekao sam joj da je to bila dobra naranča. Pitala me je želim li još jednu. Rekao sam joj kako mislim da želim. Otišla je nekud i nikad nije donijela još jednu.

Wilburn je dobio jabuku. Nije bila velika kao jabuke koje je Mr. Wine uvijek zaboravljao.

Požalio sam što nisam ostavio jednu krišku naranče, što bih bio učinio da me dama nije natjerala da je pojedem. Bio bih trampio krišku naranče za komadić Wilburnove jabuke. Jabuke sam više volio.

Dame su sve počele zvoniti i vikati: "Djed Božićnjak će sad podijeliti darove! Stanite u krug! Okupite se u krug! Djed Božićnjak ima nešto za vas!" Svi smo se okupili u krugu.

Onaj čije bi ime prozvaao Djed Božićnjak morao je istupiti i primiti svoj dar od njega. Onda bi još neko vrijeme morao stajati dok bi ga on gladio po glavi. Tad bi mu se zahvalio.

Jedna od dama bi odmah prišla i viknula: "Zar nećeš otvoriti svoj lijepi dar?" Što je dovelo do prilične gužve jer je sve više i više darova bivalo podijeljeno, a dame su trčale tamo amo pokušavajući slijediti sve dječake.

I ja sam dobio dar i zahvalio se Djedu Božićnjaku. Protrljao me po glavi i rekao: "Ho! Ho! Ho!" Jedna je dama odmah počela vikati na mene neka otvorim dar; što sam ja i pokušavao, ali nije bilo lako. Konačno sam uspio odmotati papir.

Moj dar je bila kartonska kutija na kojoj je bila slika neke životinje.

Wilburn je rekao da je to lav. Na kutiji je bila rupica kroz koju si trebao povlačiti uzicu i to je onda zvučalo kao lav. Tako je rekao Wilburn.

Uzica je bila pukla, ali zavezao sam je u čvor i uspio popraviti dar. Ali čvor nije mogao proći kroz rupicu, zbog čega lav nije mogao baš dugo rikati. Rekao sam Wilburnu da mi više zvuči kao žaba.

Wilburn je dobio pištolj na vodu. Ali pištolj je nažalost puštao vodu.

Wilburn je pokušao pucati ali voda je samo curila iz njega u jednom mlitavom mlazu. Wilburn je rekao da može pišati dalje od toga. Rekao sam mu da bismo pištolj vjerojatno mogli popraviti kad bismo imali malo soka slatkog gumovca. Ali nisam znao gdje u tom kraju raste slatki gumovac.

Jedna dama je prolazeći dala svakome od nas po jednu lizalicu. I ja sam dobio jednu. Potom je slučajno još jednom naletjela na mene i dala mi još jednu. Podijelio sam je s Wilburnom.

Djed Božićnjak je onda počeo vikati: "Doviđenja svima! Do iduće godine! Sretan Božić!" Sve dame i sva gospoda su to isto počeli vikati i zvoniti svojim zvoncima.

Onda su izmarširali kroz vrata, ušli u automobile i odvezli se.

Nakon toga je sirotištem zavladala tišina. Wilburn i ja smo sjedili na podu pokraj naših kreveta.

Wilburn je rekao da su one dame i gospoda članovi jednog otmjenog kluba. Pričao je da dolaze svake godine u sirotište kako bi se poslije toga dobro osjećali dok piju šampanjac. On je sit svega toga, rekao je. Kad jednom izađe iz sirotišta, nikad više u životu neće obraćati ni najmanju pažnju na Božić.

Kad je pao sumrak svi drugi su morali otići u kapelu zbog Božića, a ja sam ostao sam u spavaoni. Stajao sam pokraj prozora. Vani je zrak bio čist i vjetar je šutio. Smračilo se. Iz kapele je do mene dopiralo njihovo pjevanje. Pjevali su o jednoj zvijezdi, ali ne o Psećoj zvijezdi, znam sigurno jer sam pomno slušao. Gledao sam Pseću zvijezdu kako se uzdiže na nebu.

Drugi su dugo ostali u kapeli i pjevali. Tako sam imao puno vremena i gledao sam zvijezdu sve dok se nije digla visoko na nebu.

Govorio sam baki i djedu i Willow Johnu kako želim kući.

Na Božić smo imali raskošan ručak. Svatko je dobio pileću nogu i još ili vrat ili želudac. Wilburn je rekao da je tako bilo svake godine. Rekao je kako pretpostavlja da negdje uzgajaju specijalne kokoši koje imaju samo noge, vratove i želuca. Meni je večera bila fina i sve sam pojeo.

Poslije ručka smo bili slobodni i svatko je mogao raditi što je htio. Vani je bilo hladno i svi su ostali unutra osim mene. Uzeo sam svoju kutiju sa slikom lava, otišao na drugi kraj dvorišta i sjeo pod stari hrast. Dugo sam tako sjedio.

Već je skoro bio sumrak i vrijeme da se vratim unutra kad sam pogledao prema zgradi.

Tamo je bio djed!

Izašao je iz zgrade i hodao prema meni. Bacio sam svoju kutiju i potrčao prema njemu najbrže što sam mogao. Djed je kleknuo i zagrlili smo se i dugo smo tako ostali i ništa nismo govorili.

Već je bilo prilično mračno i nisam mogao vidjeti djedovo lice ispod velikog šešira. Rekao je da je došao vidjeti kako sam, ali mora se vratiti kući. Rekao je da baka nije mogla doći.

Želio sam poći s njim, tako strašno sam to želio, ali bojao sam se da bi djed zbog toga mogao imati problema. I tako nisam rekao da želim kući. Otišao sam s njim do ulaznih vrata. Opet smo dugo držali jedan drugog u zagrljaju, ali tada je djed pošao. Hodao je polako.

Stajao sam jednu minutu i gledao kako djed odlazi u mrak. Onda mi je palo na pamet kako je više nego vjerojatno da bi djed mogao imati problema s pronalaženjem autobusne stanice. Krenuo sam za njim iako ni ja nisam znao gdje je autobusna stanica, ali mislio sam kako ću mu možda moći pomoći.

Hodali smo niz cestu, on naprijed, a ja za njim, pa onda kroz neke gradske ulice. Vidio sam kad je djed prešao ulicu i došao do autobusne stanice. Djed je stajao ispod jedne ulične svjetiljke a ja sam odlučio ostati sakriven iza ugla jedne zgrade.

Sve je bilo mirno jer je bio Božić i ulice su bile praktički prazne. Malo sam pričekao i onda sam viknuo:

"Djede, više je nego vjerojatno da bih ti ja mogao pomoći oko čitanja natpisa na autobusima."

Djed uopće nije izgledao iznenađen. Mahnuo mi je da dođem k njemu. Pritrčao sam mu. Stajali smo iza autobusne stanice, ali nisam mogao razaznati slova na autobusima.

Malo kasnije je jedan zvučnik rekao u koji autobus se djed mora ukrcati. Otišao sam s njim do autobusa. Jednu minutu smo tako stajali pred otvorenim vratima. Djed je gledao nekud u daljinu. Povukao sam ga za nogavicu od hlača. Nisam se uhvatio za njegovu nogu kao poslije maminog sprovoda, nego malo potezao. Djed je pogledao dolje prema meni.

Rekao sam: "Djede, želim doma."

Djed me dugo gledao. Sagnuo se, podigao me i posjeo na stepenicu autobusa. I on se tad uspeo na stepenicu i izvadio novčarku.

"Plaćam za sebe i mog malog", rekao je, i to strogo. Vozač ga je pogledao i nije se smijao.

Ja i djed smo otišli skroz do kraja autobusa. Jedva sam čekao da vozač zatvori vrata. Onda ih je konačno zatvorio, i krenuli smo, a autobusna stanica je ostala iza nas.

Djed me zagrlio i posjeo u svoje krilo. Naslonio sam glavu na njegova prsa, ali nisam spavao. Gledao sam kroz prozor. Bio je prekriven ledom.

U autobusu nije bilo grijanja, ali nama to nije smetalo.

Ja i djed smo se vraćali kući.

Pogledaj planinu kako se proteže u beskraj uokviruje rađanje novog dana zarivena u sunce plahtama magle pokriva koljena svojim prstima od drveća prebire po harfi vjetra i češe leđa o nebo.

Pogledaj kako se oblaci valjaju i miluju joj bokove slušaj kako šaputavi uzdasi kaplju s grmlja i krošnji kako novi život mrmori u trudnim dolinama. Osjeti toplinu njenog tijela, slatkoću njenog daha koji grmi i plače u ljubavnom ritmu.

U dubinama njezina trbuha pulsiraju vodene žile
i doje korijenje koje iz njih siše život

Iz njenih prsa teku rijeke i potoci
donoseći život njenoj djeci

U kolijevkama od njene ljubavi
njen duh im pjeva veselu uspavanku
žuboreći vodama.

Ja i djed se vraćamo kući.

Povratak kući

Vozili smo se satima. Ja i djed, moja glava na njegovim prsima, šuteći, ali ne spavajući. Autobus je stao dva ili tri puta na raznim stanicama. Ali ja i djed smo ostali sjediti. Možda smo se bojali da bi se nešto moglo dogoditi i zadržati nas.

Bilo je rano jutro, ali još je bilo mračno kad smo se iskrkali uz rub ceste. Bilo je hladno i zemlja je bila pokrivena ledom.

Krenuli smo uz cestu pa onda uz kolski put. Vidio sam planine. Uzdizale su se ogromne i mračnije od tame oko nas. Došlo mi je da potrčim.

Kad smo sa kolskog puta prešli na stazu, tama je blijedjela u sivilo. Odjednom sam shvatio da nešto nije u redu. "Nešto nije u redu", rekao sam djedu.

Djed je zastao. "Što je, Malo Drvo?", rekao je.

Sjeo sam i skinuo cipele. "U cipelama ne osjećam Monolah", rekao sam. Toplina iz zemlje potekla je mojim nogama i kroz čitavo moje tijelo. Djed se nasmijao. I on je sjeo.

Skinuo je cipele i stavio čarape u njih. Onda je ustao i bacio cipele dolje u smjeru ceste najdalje što je mogao. "Ove cokule možete zadržati!" viknuo je djed. I ja sam svoje bacio prema cesti i viknuo isto što i djed; onda smo se ja i djed počeli smijati. Smijali smo se sve dok više nisam mogao stajati na nogama, a i djed je bio prilično blizu toga da se počne valjati po zemlji i suze su mu tekle niz lice.

Nismo točno znali zašto se smijemo, ali bilo je smješnije od ičega čemu smo se ikad prije smijali. Da nas sad netko vidi, rekao sam djedu, mislio bi da smo se napili viskija. Djed je također mislio da bi to netko mogao pomisliti... ali možda smo i bili pijani - na neki način.

Dok smo se uspinjali stazom, prvo rumenilo zore dotaklo je istočni rub planine. Postalo je toplo. Borove grančice su se pružale iznad staze, dodirivale me i milovale me po licu. Djed je rekao da se žele uvjeriti jesam li se zaista vratio.

Onda sam začuo potok. Pjevušio je! Otrčao sam do njega, legao na obalu i pružio lice vodi. Djed me je za to vrijeme malo pričekao. Potok me lagano pljusnuo po licu i prelio se preko moje glave da bi me malo osjetio - i sve glasnije i glasnije je pjevao.

Kad smo došli do brvna već se bilo razdanilo. Počeo je puhati vjetar.

"Ne uzdiše i ne tuguje", rekao je djed, "on pjeva u krošnjama borova i javlja svim stvorenjima koja žive u planini da si se vratio."

Stara Maud je počela lajati. Djed je viknuo: "Maud, tiho!" a onda su psi dojurili do nas.

Svi su skočili na mene odjednom i srušili me na zemlju. Lizali su me po licu i svaki put kad sam pokušao ustati jedan od njih mi je skočio na leđa i puf, opet sam bio na zemlji.

Little Red se počeo praviti važan i skakao je sa sve četiri noge u zraku izvijajući se kad bi dosegao najveću visinu. Lajao je i cvilio. I Maud je onda počela isto to raditi, a onda je i stari Rippitt pokušao i pao u potok. Ja i djed smo vikali i smijali se i tapšali pse po leđima. Gledao sam prema verandi, ali baka nije bila tamo.

Stajao sam na sredini brvna i prestrašio se što je ne vidim. Nešto me je potaklo da se okrenem i tad sam je ugledao.

Bilo je hladno, ali na sebi je imala samo haljinu od jelenje kože, a kosa joj je sjala na jutarnjem suncu. Stajala je na obronku planine ispod golih grana jednog bijelog hrasta. Gledala nas je kao da nas je htjela promatrati a da mi nju ne vidimo.

Viknuo sam: "Bako!" i pao s brvna u potok. Ali nije me zaboljelo.

Pljusnuo sam u vodu i činila mi se toplom u usporedbi s jutarnjim zrakom.

Djed je skočio i raširio noge u zraku. Viknuo je: "Juuuu-huuuu i pljusnuo u vodu."

Baka je štrcala niz padinu. Utrčala je u potok i zgrabila me i zaronila skupa sa mnom, i tako smo se prevrtali, pljuskali i vikali; i plakali - možda malo.

Djed je sjedio u potoku, grabio vodu šakama i bacao je u zrak.

Psi su stajali na brvnu i gledali nas potpuno zapanjeni. Djed je rekao kako vjerojatno misle da smo mi poludjeli. Pa su i oni uskočili u vodu. Jedna je vrana počela kriještati s vrha visokog bora. Onda je preletjela iznad nas u niskom letu, kriješteći, i odletjela prema udolini. Otišla je šumskim stvorenjima javiti da si se vratio, rekla je baka.

Baka je objesila moj žuti kaput pokraj kamina da se osuši. Imao sam ga na sebi kad je djed došao u sirotište. Otišao sam u svoju sobu i obukao košulju i hlače od jelenje kože... i mokasine!

Izletio sam iz kolibe i otrčao stazom prema udolini. Psi su pošli sa mnom. Osvrnuo sam se; djed i baka su stajali na verandi i gledali me. Djed je još uvijek bio bos i zagrlio je baku. Trčao sam.

Stari Sam je zafrktao kad sam protrčao pokraj njegove štale i pošao je malo za mnom. Trčao sam dalje, do tjesnaca, i dalje do viseće stijene, nisam mogao prestati trčati. Vjetar je pjevao skupa sa mnom, a vjeverice, rakuni i ptice gledali su znatiželjno s grana i vikali dok sam prolazio ispod njih. Bilo je prekrasno zimsko jutro.

Onda sam se polako vratio i našao svoje tajno mjesto. Bilo je točno kao na slici koju mi je baka bila poslala. Debeli sloj lišća boje hrđe prekrivao je zemlju pod golim drvećem, a crveni bršljan zatvarao je ulaz tako da ga nitko ne vidi. Dugo sam ležao na zemlji i razgovarao s pospanim drvećem, i slušao vjetar.

Borovi su šaptali i vjetar im se pridružio i počeli su pjevati: "Malo Drvo se vratio... Malo Drvo se vratio! Poslušajte našu pjesmu! Malo Drvo je opet s nama! Malo Drvo je došao kući!"

Najprije su tiho pjevušili, pa su pjevali sve glasnije i potok je isto pjevao s njima. Psi su to čuli, prestali su njušiti tlo i stajali načuljenih ušiju i slušali. Psi su znali; prišli su mi i legli oko mene zadovoljni.

Cijeli taj kratki zimski dan proveo sam ležeći na mom tajnom mjestu. Moja duša više nije osjećala bol. Bio sam opran od svega pjesmom vjetra i drveća i potoka i ptica, punom ljubavi. Oni nisu razumjeli ni marili kako misli tjelesna pamet, kao što ni ljudi koji misle samo tjelesnom pameću ne razumiju i ne mare za njih. I zato mi nisu govorili o paklu, niti da sam kopile, i nisu uopće govorili o zlu. Oni nisu znali za takve riječi niti što one znače. I nakon nekog vremena, i ja sam ih zaboravio.

Kad je sunce zašlo iza grebena ja i psi smo se spustili natrag niz stazu. Udolina je bila omekšala od plavičaste izmaglice kad sam vidio baku i djeda kako sjede na verandi okrenuti prema udolini, odakle su znali da ću ja doći, i čekaju me. Kad sam se popeo na verandu, kleknuli su, zagrlili smo se i dugo smo tako ostali. Nisu nam bile potrebne riječi, i zato nismo govorili. Znali smo. Bio sam doma.

Kad sam te večeri skinuo košulju, baka je vidjela ožiljke na mojim leđima i pitala me. Ispričao sam im, ali rekao sam da nije boljelo.

Djed je rekao da će to prijaviti šerifu i da nitko više neće doći po mene. Kad djed nešto odluči, to i učini, znao sam to. I tako sam znao da više nitko neće doći po mene. Djed je rekao da bi bilo bolje ne govoriti Willow Johnu o ožiljcima. Što sam mu i obećao.

Dok smo te večeri sjedili pred kaminom, djed je ispričao kako je bilo.

Kako su, dok su gledali Pseću zvijezdu, do njih došli strašni osjećaji i onda je jednoga dana u sumrak Willow John stajao pred vratima.

Bio je došao pješke preko planine. Ništa nije rekao, ali su večerali zajedno uz svjetlo vatre na kaminu. Nisu upalili lampu i Willow John nije skinuo svoj šešir. Te noći je spavao u mom krevetu, a kad su baka i djed ujutro ustali, već je bio otišao.

Kad su te nedjelje djed i baka otišli u crkvu, Willow John nije bio tamo.

O granu velikog brijesta, tamo gdje smo se uvijek sastajali, bila je obješena poruka. Poruka je govorila da će se Willow John vratiti i da je sve u redu. Sljedeće je nedjelje poruka još uvijek bila tamo.

Ali tjedan dana kasnije, Willow John ih je čekao na starom mjestu.

Nije im rekao gdje je bio i zato ga djed ništa nije ni pitao.

Djed mi je ispričao da mu je šerif poslao poruku neka dođe u sirotište. I tako je otišao. Rekao je da je velečasni izgledao jako bolesno i bio spreman potpisati papire kojima me otpušta.

Ispričao je djedu kako ga je dva dana bio pratio neki divljak i taj je divljak, pričao je velečasni, čak došao u njegov ured i rekao mu da se Malo Drvo mora vratiti kući u planine. Divljak je samo to rekao i otišao. Velečasni je rekao da on ne želi imati posla s divljacima, poganima i tome slično.

Kad sam to čuo, znao sam koga sam vidio kako odlazi cestom onda kad sam mislio da sam vidio djeda.

Kad je djed izašao iz zgrade i vidio me, već je znao da me oni puštaju i mogu otići. Ali nije znao je li se meni u međuvremenu tamo počelo sviđati, možda zbog drugih dječaka i tako... ili se želim vratiti kući. I zato je prepustio meni neka odlučim.

Rekao sam djedu da sam odmah uvidio što želim, onog časa kad sam stupio nogom u sirotište.

Ispričao sam baki i djedu o Wilburnu. Ostavio sam svoju, kutiju sa slikom lava ispod hrasta i znao sam da će je Wilburn tamo naći. Baka je rekla da će poslati Wilburnu košulju od jelenje kože. Što je i učinila.

Djed mu je htio poslati dugačak nož, ali rekao sam mu kako je više nego vjerojatno da bi Wilburn nožem ubio velečasnog. Tako djed nije poslao nož. Nikad više nismo ništa čuli o Wilburnu.

Te nedjelje sam prije djeda i bake stigao na čistinu pred crkvu. Trčao sam, a djed i baka zaostali su iza mene. Willow John je stajao pod krošnjama drveća, gdje sam i očekivao da će biti, sa svojim crnim šešišom širokog oboda nabijenim na čelo. Trčao sam najbrže što sam mogao i zgrabio Willow Johna za noge i zagrlio ih.

Rekao sam: "Hvala, Willow John."

On ništa nije rekao ali je pružio ruku i dotaknuo moje rame. Kad sam pogledao gore, oči su mu blistale dubokim crnim sjajem.

Oproštajna pjesma

Te godine smo dobro prezimili. Doduše, ja i djed smo se morali dobro potruditi kako bi nacijepali dovoljno drva za vatru u kaminu.

Djed je bio u zaostatku s tim poslom i rekao je kako bi se on i baka najvjerojatnije nasmrzavali te zime da se ja nisam vratio. Što, smatram, i bi.

Bila je to hladna zima. Kad smo htjeli praviti viski, najčešće smo morali najprije zapaliti vatru pod kotlom kako bismo ga odmrzli.

Djed je rekao da je s vremena na vrijeme neophodna jako hladna zima. Na taj način se priroda čisti pa iduće godine sve bolje raste. Led s drveća odlomi slabe grane i samo jake i zdrave grane dočekaju proljeće. Tako sljedeće godine drveće u planini donese zdrave i čvrste plodove: žir, kestene i orahe.

Došlo je proljeće i vrijeme za sadnju. Te godine smo veću površinu zasijali kukuruzom namjeravajući na jesen napraviti malo više viskija. Bila su teška vremena i po riječima gospodina Jenkinsa svi su drugi poslovi išli sve lošije i lošije, samo posao s viskijem sve bolje. Vjerojatno, tako je rekao, ljudi moraju više piti da bi zaboravili kako im je loše.

Tog sam ljeta napunio sedam godina. Baka mi je dala svadbeni štap mojih mame i tate. Na njemu nije bilo puno ureza jer moj tata i moja mama nisu dugo živjeli. Objesio sam ga u svojoj sobi na zid nasuprot kreveta.

Ljeto je prošlo i počela je jesen, a onda jedne nedjelje Willow John nije došao u crkvu.

Kad smo stigli na čistinu pred crkvom, on nije stajao na svom mjestu pod velikim brijestom. Otrčao sam dublje u šumarak i viknuo: "Willow John!" Ali nije ga bilo. Ovaj put nismo ušli u crkvu. Okrenuli smo se i otišli kući. Baka i djed su se zabrinuli zbog toga. I ja sam se zabrinuo. Pretražili smo šumarak, ali Willow John nam nije bio ostavio nikakvu poruku. Djed je rekao da nešto nije u redu.

Ja i djed smo odlučili otići i potražiti ga.

Krenuli smo prije zore, tog ponedjeljka. Kad je svitalo već smo bili ostavili za sobom dućan gospodina Jenkinsa i crkvu. Nakon crkve počeo je strmi uspon.

Bila je to najviša planina uz koju sam se ikada popeo. Djed je morao sporije hodati pa sam s lakoćom održavao njegov tempo. Staza kojom smo se penjali bila je stara i obrasla raslinjem pa se jedva moglo razaznati da je to staza. Vodila je preko grebena a onda se dalje uspinjala na još višu planinu; ukoso preko padine, sve više i više.

Drveće je na većoj visini bilo niže i imalo je vidljivije tragove vremena.

Na vrhu planine bilo je udubljenje, nedovoljno duboko a da bi se moglo nazvati udolinom. Bilo je obrubljeno drvećem i borove iglice prekrivale su tlo poput tepiha. Tu se nalazila koliba Willow Johna.

Nije bila sagrađena od debelih balvana kao naša, nego od drvenih greda, ali onako uvučena, sa zidom planine u zaleđu i pod drvećem, bila je zaštićena.

Djed i ja povelili smo sa sobom Blue Boya i Little Reda. Kad su vidjeli kolibu, digli su nosove u zrak i počeli cviljeti.

To nije bio dobar znak. Djed je prvi ušao. Vrata kolibe bila su tako niska da se djed morao sagnuti kako bi ušao. Ušao sam za njim.

Koliba se sastojala od samo jedne prostorije. Willow John je ležao na krevetu od jelenjih koža prebačenih preko hrpe granja. Bio je gol.

Njegovo dugačko tijelo bakrene boje bilo je smežurano kao staro drvo, a jedna mu je ruka mlitavo visjela dotičući zemljani pod.

Djed je prošaptao: "Willow John!"

Willow John je otvorio oči. Gledao je nekud u daljinu, ali osmjehivao se. "Znao sam da ćete doći", rekao je. "Čekao sam vas."

Djed je našao željezni kotao i poslao me po vodu. Našao sam je, izvirala je iz stijene iza kolibe.

Odmah pokraj vrata bilo je ognjište i djed je naložio vatru i objesio kotao iznad nje. U vodu je stavio suhu srnetinu. Kad je malo prokuhala, rukom je podigao glavu Willow Johna i počeo mu davati žlicu po žlicu juhe.

U uglu sam pronašao nekoliko deka i njima smo ga pokrili. Nije otvarao oči. Došla je i noć. Ja i djed smo održavali vatru na ognjištu. Vjetar je zviždao oko vrha planine i cvilio u uglovima kolibe.

Djed je sjedio prekriženih nogu kod ognjišta, i vatra mu se odsijavala na licu, koje je postajalo sve starije i starije... u sjeni jagodičnih kostiju izgledalo je kao izbrazdana stijena; na kraju sam vidio samo njegove oči koje su gledale u vatru. Sjajile su se crnim sjajem, ne kao plamenovi,

nego kao užareni ugljen koji se gasi. Sklupčao sam se pokraj ognjišta i zaspao.

Kad sam se probudio već je bilo jutro. Vatra je gorjela, rastjeravajući jezičke magle koji su palacali kroz otvorena vrata kolibe.

Djed je još uvijek sjedio pokraj vatre.

Izgledao je kao da je čitavu noć prosjedio tako nepomičan, ali znao sam da je cijelo vrijeme održavao vatru.

Willow John se pomaknuo. Ja i djed smo otišli do njega. Oči su mu bile otvorene.

Podigao je ruku i pokazao prema vratima. "Iznesite me van", rekao je.

"Vani je hladno", rekao je djed.

"Znam", prošaptao je Willow John.

Djed je imao prilično muke dok nije uspio u naručje podignuti Willow Johna kojem je tijelo bilo potpuno mlitavo. Ja sam pokušao pomoći.

Djed je nosio Willow Johna, a ja sam hodao za njim noseći granje od kojeg je bio napravljen njegov ležaj. Djed se uspeo uz padinu do visokog platoa i tamo smo prostrli granje i plegli Willow Johna na njega.

Zamotali smo ga u deke i obuli mu mokasine na noge. Djed je smotao jednu jelenju kožu i stavio mu je pod glavu.

Iza nas se sunce probilo kroz oblake i protjeralo maglu u dublje sjenovite doline. Willow John je gledao prema zapadu, gledao je divlje planine i duboke doline koje su se protezale u beskraj, prema indijanskoj zemlji.

Iz kolibe je djed donio Willow Johnov dugački nož i stavio mu ga u ruku.

Willow John je podigao nož i pokazao njime prema jednom starom boru koji je bio sav kriv i kvrgav.

Rekao je: "Kad odem, sahranite tijelo tamo, uz onaj stari bor. On je stvorio mnogobrojno potomstvo, grijao me i pružao mi zaklon, želim mu

se zahvaliti. Tako će biti dobro, moje tijelo će mu biti hrana pa će izdržati još par godina."

"Tako ćemo učiniti", rekao je djed.

"Reci Bonnie Bee", šaptao je Willow John, "sljedeći će život biti bolji."

"Reći ću joj", odgovorio je djed.

Sjeo je pokraj Willow Johna i uzeo njegovu ruku.

"Čekat ću vas", rekao je Willow John djedu.

"Doći ćemo", rekao je djed.

Rekao sam Willow Johnu kako je više nego vjerojatno da to on samo ima gripu; baka mi je bila rekla da gripa posvuda hara. Rekao sam mu kako sam skoro siguran da bismo mu mogli pomoći da ustane i spusti se niz planinu do naše kolibe. Onda bi mogao ostati kod nas, dok ne ozdravi. Rekao sam mu da bi, ako uspije ustati, sigurno uspio doći do naše kolibe.

Nasmijao mi se i stisnuo moju ruku. "Ti imaš dobro srce, Malo Drvo, ali ja ne želim ostati. Želim otići. Čekat ću vas."

Plakao sam. Rekao sam mu neka oстане još barem malo, možda do idućeg ljeta kad će biti toplije.

Rekao sam mu da ćemo ove godine imati jako dobru žetvu hikori-oraha.

Govorio sam mu da se već vidi kako će ove zime srne biti debele.

Nasmijao se, ali nije mi odgovorio.

Gledao je u daljinu, preko planina, prema zapadu; kao da ja i djed više nismo tamo. Počeo je pjevati svoju oproštajnu pjesmu. Govorio je duhovima da dolazi.

U početku je glas dolazio iz dubine grla, onda postajao sve viši i sve tanji.

Nakon nekog vremena više nisam znao je li to što čujem vjetar ili glas Willow Johna. Oči su mu postale mutne i grlo sve slabije i slabije.

Ja i djed vidjeli smo kako mu je duh nestao iz očiju i osjetili smo da napušta njegovo tijelo. I onda je otišao.

Jedan udar jakog vjetra zapuhao je preko naših glava i povio stari bor. To je bio duh Willow Johna, rekao je djed; njegov duh je bio snažan. Pratili smo pogledom kako je dotakao vrhove krošnji na grebenu, onda se spustio niz planinu i podigao jato vrana u zrak. Kriještale su i kriještale i odletjele s Willow Johnom dalje niz planinu.

Ja i djed smo sjedili i gledali ga kako se udaljava preko planinskih vrhova i grebena. Dugo smo ostali tako.

Djed je rekao da će se Willow John vratiti; moći ćemo ga osjetiti u vjetru i čuti u šuštanju brbljavih prstiju drveća. Tako je i bilo.

Uzeli smo svoje dugačke noževe i iskopali mu grob. Kopali smo najbliže što smo mogli korijenju starog bora. I iskopali smo ga vrlo duboko. Djed je tijelo Willow Johna zamotao u još jednu deku pa smo ga položili u grob. Djed je u grob stavio i njegov šešir, a u ruci mu je ostavio njegov dugačku nož. Ruka Willow Johna ga je čvrsto držala.

Na grob smo naslagali veliku hrpu teškog kamenja. Djed je rekao kako moramo spriječiti da ga rakuni iskopaju, jer je Willow John odlučio da njegovo tijelo treba biti hrana starom boru.

Sunce je bilo na zalasku kad smo se počeli spuštati s vrha planine. Kolibu smo stavili onako kako smo je bili zatekli. Djed je baki ponio samo jednu košulju od jelenje kože.

Kad smo stigli do naše udoline, već je bila ponoć. U daljini sam čuo žalosnu gugutku kako doziva. Njezin zov ostao je bez odgovora. Znao sam da je dozivala Willow Johna.

Kad smo došli, baka je zapalila lampu. Djed je položio košulju Willow Johna na stol i ništa nije rekao. Baka je znala.

Poslije toga više nismo išli u crkvu. Meni je to bilo svejedno, sad kad nas Willow John tamo više nije čekao.

Poslije smrti Willow Johna, djed i baka i ja proživjeli smo još dvije godine zajedno.

Možda smo znali da se približava vrijeme rastanka, ali nismo govorili o tome. Kud god smo djed i ja išli, baka je išla sa nama.

Uživali smo u svakom trenutku života. Jedno drugom smo pokazivali razne stvari, kako drugima ne bi promakle; na primjer: najcrveniji list u jesen ili najmodriju ljubičicu u proljeće, i tako smo skupa osjećali i sve dijelili.

Djedovi su koraci postajali sporiji. Kad je hodao, mokasine su mu se malo vukle po zemlji. Sad sam stavljao više boca viskija u svoju vreću kad smo isporučivali robu i preuzeo veći dio teških poslova. O tome nismo razgovarali.

Djed mi je pokazao kako trebam zamahnuti sjekirom da bi ona lako i brzo prošla kroz drvo.

Sad sam mogao nabrati više kukuruza nego on i njemu sam ostavljao samo klipove koje je lako mogao dosegnuti bez saginjanja, ali o tome ništa nisam govorio. Sjećao sam se što je djed bio rekao o starom Ringeru - o osjećaju vlastite vrijednosti.

Te je jeseni umro stari Sam.

Rekao sam djedu da bismo se možda morali pobrinuti za novu mazgu, ali djed je odgovorio kako do proljeća još ima puno vremena, pričekat ćemo i vidjeti.

Sad smo se češće uspinjali visokom stazom; djed, baka i ja. Oni su se sve sporije penjali, ali voljeli su sjediti na vrhu i gledati u daljinu preko rubova planina.

Na visokoj se stazi i dogodilo da se djed poskliznuo i pao.

Više nije mogao ustati.

Baka i ja smo ga uzeli pod ruku, jedno s jedne, drugo s druge strane i pomogli mu spustiti se do kolibe. Stalno je govorio: "Za čas ću ja opet biti dobro". Ali nije bio. Polegli smo ga u krevet.

Pine Billy je došao u posjet. Ostao je kod nas i po cijele dane sjedio pokraj djeda. Djed je želio slušati njegovu violinu i Pine Billy mu je svirao. Stajao je u svjetlu lampe, dugog vrata povijenog nad violinom dok su mu pramenovi kose, nejednakih duljina jer se sam šišao, visjeli preko ušiju. Suze su mu tekle niz lice, kapale na violinu i s violine na treger-hlače.

"Prestani plakati, Pine Billy", rekao je djed. "Kvariš muziku. Želim slušati tvoju violinu!"

Pine Billy je rekao: "Ne plačem. Samo sam pre-e-hlađen", a glas mu je zvučao kao da ga nešto steže u grlu. Onda je ispustio violinu, pao na koljena i zario lice u plahte pokraj djedovih nogu. Plakao je i ramena su mu se trzala. Pine Billy nije bio Čovjek koji bi bio u stanju suzdržati osjećaje.

Djed je tad malo podignuo glavu i viknuo slabašnim glasom: "Prokleti idiote, prosipaš Red Eagle duhan po plahtama!" Što je Pine Billy zaista i učinio.

I ja sam plakao. Ali tako da djed to ne vidi.

Djedova tjelesna pamet je postala umorna i počela je sve više i više spavati. Jedino je još njegova duhovna pamet bila budna. Dosta je razgovarao s Willow Johnom.

Baka bi mu podvukla ruku pod glavu i šaptala mu nešto u uho.

Djedova tjelesna pamet se još jednom vratila. Htio je da mu donesem njegov šešir; otišao sam po njega. Stavio ga je na glavu.

Držao sam ga za ruku i on se osmjehnuo. "Život je bio dobar, Malo Drvo. Sljedeći put će biti još bolji. Vidjet ćemo se." A onda je i njegov duh otišao, kao i duh Willow Johna.

Bio sam svjestan da će se to jednom dogoditi, ali ipak nisam mogao vjerovati sad kad se dogodilo. Baka je legla na krevet uz djeda i čvrsto ga zagrlila. Pine Billy je klečao u podnožju kreveta i jecao.

Iskrao sam se iz kolibe. Psi su cviljeli i zavijali jer i oni su znali. Otišao sam stazom niz udolinu i onda skrenuo našom prečicom. Ovaj put djed nije hodao ispred mene i znao sam kako je to kraj mog djetinjstva.

Oči su mi bile zaslijepljene od suza i pao sam, ustao, hodao dalje, opet pao; ne znam koliko puta se to ponovilo. Došao sam do dućana na raskršću i rekao gospodinu Jenkinsu. Djed je umro.

Gospodin Jankins je bio prestar i nije više mogao hodati, ali rekao je svom sinu, koji je bio odrastao čovjek, neka pođe sa mnom. Vodio me za ruku, skoro kao da sam beba, jer ja nisam vidio ni stazu, ni kuda hodam. Sin gospodina Jankinsa i Pine Billy su napravili sanduk. Ja sam pokušao pomoći. Sjetio sam se što je djed govorio: kad ti prijatelji pomažu, moraš se i ti svojski prihvatiti posla. Ali nisam im bio od velike pomoći.

Pine Billy je toliko plakao da ni od njega nije bilo baš puno koristi. I udario se čekićem po prstu.

Odnijeli su djeda uz visoku stazu. Baka je išla prva, a Pine Billy i sin gospodina Jenkinsa za njom noseći sanduk. Psi i ja smo hodali za njima. Pine Billy je neprestano plakao, a vidjevši njega i meni je bilo teško suzdržavati suze, ali nisam želio da baki bude još teže. Psi su cviljeli. Znao sam kuda nas baka vodi. Na djedovo tajno mjesto visoko gore u planini odakle je uvijek promatrao rađanje novog dana.

Nikad se nije zasitio toga i nikad nije prestao govoriti: "Oživljava!" svaki put kao da prvi put to vidi. Možda je to svaki put i bilo prvi put. Možda je svako rađanje novog dana drukčije i djed je to vidio i znao. To je bilo mjesto na koje me djed odveo kad smo se prvi put uspjeli visokom stazom i po tome sam znao da me je volio.

Baka nije gledala dok smo spuštali djeda u zemlju. Gledala je planine u daljini i nije plakala.

Vjetar je bio veoma jak gore na vrhu planine i zahvatio je bakine pletenice i digao ih u zrak. Pine Billy i sin gospodina Jenkinsa su ubrzo krenuli dolje stazom. Psi i ja smo još neko vrijeme sjedili promatrajući baku, onda smo i mi tiho ustali i otišli.

Na pola puta dolje niz planinu sjeli smo pod jedno drvo i čekali je. Već je bio sumrak kad je došla.

Nakon djedove smrti pokušao sam obavljati i njegov i moj dio posla. Ložio sam kotao, ali znao sam da viski nije tako dobar kao kad ga je djed bio pravio.

Baka je izvukla sve knjige o računanju koje smo naslijedili od Mr. Winea i požurivala me u učenju. Sam sam odlazio u naselje i donosio još knjiga iz knjižnice. Kad bismo navečer sjedili ispred kamina, čitao sam na glas dok je baka slušala gledajući u vatru. Rekla je da dobro čitam.

Onda je umro stari Rippitt, a kasnije te zime i stara Maud.

Jednoga dana pred kraj zime, kad sam se vratio stazom iz tjesnaca, vidio sam baku kako sjedi na verandi u svojoj stolici za ljuhanje. Bila ju je iznijela na verandu.

Nije gledala prema meni kad sam se pojavio. Gledala je gore, prema visokoj stazi.

Znao sam da je otišla.

Bila je odjenula svoju haljinu, narančasto-zelene boje sa crvenim i zlatnim šarama koju je djed volio. Na prsima haljine bila joj je iglom pričvršćena jedna cedulja. Na cedulji je pisalo:

"Malo Drvo, ja moram poći. Kao što osjećaš drveće, osjećat ćeš i nas dok budeš osluškivao vjetar. Čekat ćemo te. Sljedeći put će biti bolje. Sada je sve u redu. Baka."

Odnio sam njeno lagano tijelo u kolibu, položio ga na krevet i ostao čitav dan sjediti pokraj nje. I Blue Boy i Little Red su sjedili sa mnom.

Navečer sam otišao i potražio Pine Billyja. Cijelu noć je prosjedio sa mnom uz bakin odar. Plakao je i svirao violinu. Svirao je vjetar... i Pseću zvijezdu... i rubove planina... i rađanje dana... i umiranje. Pine Billy i ja znali smo da baka i djed slušaju.

Sljedećeg smo jutro napravili sanduk, odnijeli baku gore visokom stazom i položili je pokraj djeda.

Uzeo sam njihov stari svadbeni štap i zabio ga u hrpu kamenja koju smo Pine Billy i ja naslagali na grobove. Vidio sam ureze koje su bili napravili za mene, na kraju štapa. Bili su to duboki sretni urezi.

Do kraja zime izdržao sam sam, to jest sa Blue Boyom i Little Redom.

Kad je došlo proljeće, otišao sam do viseće stijene i zakopao naš bakreni kotao i "zmiju". Nisam pravio dobar viski; zanat nisam bio naučio onako

dobro kako je trebalo. Znao sam kako djed ne bi želio da netko upotrebljava njegov kotao za proizvodnju lošeg viskija.

Uzeo sam novac koji je baka bila stavila na stranu za mene i odlučio poći na zapad, preko planina, prema indijanskoj zemlji. Blue Boya i Little Reda sam poveo sa sobom. Jednog smo jutra jednostavno za sobom zatvorili vrata kolibe i otišli.

Usput sam na farmama pitao imaju li posla za mene. Ako nisu dopuštali da zadržim Blue Boya i Little Reda, produžio bih dalje. Čovjek to duguje svojim psima, rekao bi djed. Što je točno.

Little Red je propao kroz tanak led na jednoj rijeci u Arkanzasu i umro smrću kakvom pas i treba umrijeti - u planinama.

Blue Boy i ja uspjeli smo stići do indijanske zemlje, ali vidjeli smo da to više nije bila indijanska zemlja.

I tako smo išli dalje prema zapadu, radeći na farmama, pa onda na rančevima u ravnici.

Kasno jedne večeri Blue Boy je došao do mog konja, legao na zemlju i više nije mogao ustati. Više nije bio u stanju hodati. Podigao sam ga, plegao ispred sebe na konja i onda smo okrenuli leđa krvavo-crvenom zalazećem suncu Cimarrona.

Krenuli smo prema istoku. Konja i sedlo bio sam kupio za petnaest dolara i pripadali su mi. Znao sam da neću ponovo dobiti posao koji sam bio napustio, ali to mi je bilo svejedno; nisam ni krenuo prema istoku da bih tražio posao.

Blue Boy i ja krenuli smo u potragu za planinom.

I našli smo jednu još prije zore. To nije bila baš bogzna kakva planina, prije bi se moglo reći da je to bilo brdo, ali Blue Boy je zacvilio kad ju je vidio.

Odnio sam ga do vrha dok je na istoku izlazilo sunce. Ležao je i promatrao me dok sam mu kopao grob. Nije mogao podignuti glavu, ali dao mi je do znanja kako zna; naćulio je uši i nije skidao oka s mene. Kad sam završio s kopanjem, sjeo sam na zemlju i stavio njegovu glavu u krilo. Povremeno, kad bi smogao snage, polizao bi me po ruci. Malo kasnije je bez napora izdahnuo i glava mu je klonula preko moje ruke. Sahranio sam ga duboko u zemlji i naslagao teško kamenje na njegov grob. Tako da ima svoj mir. Kad sam stavio zadnji kamen, pomislio sam kako je zahvaljujući svom dobrom nosu sigurno već na pola puta natrag u planine. Lako je njemu sustići djeda.

Malo Drvo i Forrest Karter uće nas dijeliti

Ova nas knjiga ući dijeliti dobro s nekim, ali i dijeliti lažno od istinitog, izvornu mudrost od zabluda.

"Kad naiđeš na nešto što je dobro ", rekla je baka Malom Drvetu, "prvo što trebaš napraviti je potražiti nekoga s kim to možeš podijeliti; na taj se način dobro širi do najudaljenijih kutaka svijeta. Što je dobro." I imala je pravo.

Objavlivanjem knjige Malo Drvo postupamo po savjetu koji je od svoje bake, Cherokee Indijanke, dobio dječak po imenu Malo Drvo, pa s našim čitateljima tako dijelimo nešto uistinu dobro - jednu izuzetnu knjigu. Autor se iz vizure dječaka prisjeća mudrosti i ljubavi svojeg djeda i bake, odrastanja u skladu s prirodom i s tradicijom Cherokeeja. Petogodišnji dječak po imenu Malo Drvo nakon smrti oca i majke odrasta kod

majčinih roditelja, bake čistokrvne Cherokee Indijanke i djeda koji je polu-Cherokee, u Appalachi planinama u Tennesiju. Od djeda uči Put Cherokeeja, put poštivanja prirode i preživljavanja pri kojem se od prirode uzima samo ono što je neophodno. U dugim večerima baka im čita priče "gospodina Shakespearea"... Ali prepričavanjem sadržaja ne može se dočarati čarolija ove knjige i suptilan humor Forresta Kartera. Malo Drvo jedna je od onih značajnih knjiga za svaku generaciju koja čitatelja razvedri i dirne, knjiga koja svakoga može nečemu naučiti, zato ne iznenađuje što je u svijetu do sada objavljena u nakladi koja će uskoro premašiti milijun i petsto tisuća primjeraka. Još od objavljivanja prvog od brojnih izdanja, Malo Drvo oduševljava ne samo poklonike suživota čovjeka i prirode nego i književne kritičare najrazličitijih sklonosti; od The New York Timesa do stručnih literarnih glasila, svi su jednoglasno hvalili Malo Drvo nalazeći u uspomenama indijanskog dječaka protutežu našem materijalistički orijentiranom svijetu.

Evo nekoliko rečenica iz tih kritika: "Ova knjiga je ljudski dokument sveobuhvatnog značaja. Obraća se ljudskom razumu i prodire duboko u čitaočevu dušu."; " Sve generacije mogu uživati u ovoj dirljivoj priči koja ispunjava srce i razbuđuje savjest."; "Ponekad tužno, ponekad urnebesno smiješno, ponekad nevjerojatno, ali cijelo vrijeme izuzetno."; "Svi možemo učiti iz ove jedinstvene knjige. "; "Proučavatelji povijesti prvotnih stanovnika Sjeverne Amerike nalaze da je knjiga istovremeno i autentična i mistična i romantična."; "Knjiga koja bez pretjerivanja i suvišnih riječi obiluje značenjskim i slikovnim bogatstvom, i svima koji su je pročitali pruža novu perspektivu."

Malo Drvo uistinu je jedinstvena knjiga, istodobno duhovita i dirljiva, emotivna i mudra.

Priča je ispričana iz vizure dječaka, a Karter ju je prvotno htio nazvati "Ja i djed" i upravo taj izričaj iskazuje središte iz kojeg je sve sagledano.

Prevoditeljica je izvrsno prenijela izvornost dječjeg pripovijedanja, vješto pritom izbjegavši zamke slenga i dijalekta koji bi likovima pridodali previše lokalno određenje.

Malo Drvo je knjiga koja nas nakon prvog susreta više nikada ne ostavlja. Nakon što smo je pročitali, svijet vidimo drugim očima.

Ukratko, to je jedna od onih izuzetnih knjiga, kao stoje primjerice "Mali Princ", koje svaka generacija mora otkriti za sebe i koje svaki čovjek može ponovo i ponovo čitati.

Forest Karter

I životopis Forresta Kartera nas uči dijeliti. Forest Karter ne samo što je s nama podijelio dobro koje je naučio od Cherokee Indijanaca, nego nas i njegova biografija uči dijeliti autora od njegova djela, pisca od čovjeka i njegovih pogrešaka, pogotovo ako ih se odrekao.

Naime, biografija autora Malog Drveta na neki je način biografija dvojice sasvim različitih ljudi jer autor kao da je bio sasvim drugi čovjek u dva razdoblja svojeg života.

Bedford Forest Karter, to jest Asa Earl Karter, rođen je vjerojatno 1925, a umro vjerojatno 1979. U prijašnjim američkim izdanjima knjiga je bila označena kao autobiografska, a u novijim izdanjima na engleskom i njemačkom naglašava se da je prava biografija pisca nepoznata. U njemačkom izdanju piše daje Karter rođen 1927. a u američkom izdanju iz 2003. godine piše da je umro 1971. Dakle, ne samo o životu Foresta Kartera, nego čak i o datumima rođenja i smrti postoje kontradiktorne informacije.

Dugo se vjerovalo da je, kao i mali junak ove knjige, Karter bio siročče indijanskog porijekla koje je u dobi od pet godina izgubilo roditelje, pa su ga djed i baka odgojili u skladu s tradicijom Cherokee Indijanaca, te se poslije njihove smrti probijao kroz život kao nadničar, sezonski radnik i kauboj.

Nakon njegove iznenadne smrti u još nerazjašnjenim okolnostima, odjeknula je vijest da autor Forest Bedford Karter ustvari nije poluindijanac nego je bijelac iz Alabame, Asa Earl Karter. Objavljeno je da je znameniti pisac znan kao Forest Karter čija je knjiga o Malom Drvetu, *The Education of Little Tree*, proglašena klasikom autentične literature o Indijancima, ustvari Asa Earl Karter koji je šezdesetih godina pisao za Georga Wallacea, političara izrazito desničarske orijentacije, zastupnika ideja segregacije, pa čak i rasizma. Po nekim je napisima prošlost Asa Earla i prije pisanja za Wallacea bila mračna, problematična, a pripisivali su mu čak i veze s podzemljem.

Je li uistinu Forest Karter nekad, kao Asa Earl, sudjelovao u širenju ideja protiv kojih se poslije borio svojim knjigama? Svakome tko je poznao Foresta Kartera i tko je pročitao njegove knjige to se činilo nevjerojatnim.

Forestov prekid sa starim životom bio je toliko potpun da su tek nakon njegove smrti na vidjelo izišle sve kontradikcije, a do danas još nije u potpunosti razotkriven bivši identitet kojega se pisac Malog Drveta bio odrekao i postao potpuno druga osoba.

Navodno je susret s jednim Cherokee Indijancem preokrenuo Karterov život. Odjednom se promijenio, odrekao se ne samo svog dotadašnjeg života i imena, nego svega što je do tada bio i činio. U potpunosti je postao drugi čovjek. Neki čak smatraju da je Karter kao vrsni pisac u

knjizi o Malom Drvetu uspješno prenio uspomene upravo tog Indijanca koji je presudno utjecao na njega.

Drugi zastupaju tezu o povezanosti oba Karterova identiteta. Po njima je Karter isprva zbog odgoja pripadao ekstremno konzervativnim krugovima, potom je prodajući svoje novinarsko i spisateljsko umijeće pisao za segregacionističke novine i političare, ali mimo svojih uvjerenja, tek kao posao kojim je zarađivao za život. Sve se u to doba s njim zbivalo po inerciji, jedan je posao vukao drugi... sve dok mu se nije toliko smučilo da je sve prerezao. Odlučio je ne samo prekinuti s takvim životom, nego se i boriti protiv rasizma, protiv isključivosti i netolerancije - protiv svega što je dobro poznao.

No, ocijenivši da politika nije za njega i da političkom borbom protiv netolerancije neće puno postići, procijenio je da će biti bolje ako svoj književni talent koristi za pisanje knjige koja će ponajbolje promicati etičke i moralne vrijednosti suprotstavljene bjelačkom rasizmu.

Po tvrdnjama zagovaratelja kontinuiteta njegove biografije, Karter nikad, čak ni u periodu dok je bio Asa Earl, nije bio rasist i segregacionist nego je samo zarađivao za život sudjelujući u pisanju biografije Georga Wallacea i njegove supruge, također političarke.

Karterovi prijatelji nadopunjuju teoriju o povezanosti Karterova dvostrukog identiteta tvrdnjom da se Karter još puno prije promjene identiteta odlučio boriti protiv rasističkih teza o nadmoći bijelaca, te da se zato promišljeno i namjerno kretao u desničarskim krugovima, čak je iznutra upoznao i Klu Kluks Klan, s namjerom da politički i moralno razotkrije sve laži kojima se služe ideologije tih krugova. Po riječima jedne njegove prijateljice, Karter je namjeravao napisati seriju članaka kojima bi se suprotstavio nasilju i mržnji svojstvenima tom svjetonazoru.

No susret s Cherokee Indijancem potakao ga je na pisanje knjige o njegovu odrastanju, knjige koja će mlade poučiti uvažavanju multikulturalnosti. Zato je napisao priču o Malom Drvetu koja zagovara ne samo zajedništvo različitih ljudi nego i suživot ljudi i prirode. Knjiga je bila uspješna i postigla je više nego serija članaka u novinama koje ionako čitaju samo istomišljenici.

U tom je razdoblju svima tvrdio da je poluindijanac, ponašao se u skladu s likom plemenitog divljaka, pjevao indijanske pjesme, pričao o tradiciji Cherokee Indijanaca govorom osobe odrasle u brdima Tenesija uz Cherokeeje.

Je li ga promijenio susret sa spomenutim Indijancem? Ili je promijenio identitet da bi se uspješnije borio protiv rasističkih ideja koje je upoznao kao kontroverzni Asa Earl Karter?

Pitanje je hoće li itko ikada moći točno odgovoriti na nedoumice koje stvara dvostruka Karterova biografija. No, u svemu nepobitna ostaje činjenica da se sam Karter izričito i jasno odrekao svojeg prvotnog načina života.

Svoje se prošlosti Forrest Karter potpuno odrekao početkom sedamdesetih prošloga stoljeća, u četrdesetim godinama svojega života. Godine 1972. Asa Earl više ne postoji, a Forest Karter živi u Sweetwateru, u Teksasu, gdje u mjesnoj biblioteci piše knjigu *Gone to Texas* (1973) po kojoj je 1976. Clint Eastwood snimio uspješan film pod nazivom *The Outlaw Josey Wales* (Odmetnik Josey Wales). Potom se preselio u Floridu gdje piše knjigu o odgoju Malog Drveta, *The Education of Little Tree*, čije je prvo izdanje objavljeno 1976. Nakon toga je (1978) napisao knjigu o Geronimu i započeo pisati drugu knjigu o Malom Drvetu - *The Wanderings of Little Tree* (Lutanja Malog Drveta).

Nastavljanje sage o Malom Drvetu spriječila je iznenadna smrt Foresta Kartera. Što god i tko god bio kriv za udarac koji ga je dokrajčio, spriječio je time i objavljivanje nastavka.

Gotovo cijelo desetljeće autor je proživio kao Forrest Karter ali, nažalost, čini se kako nije bio u stanju živjeti prema vrijednostima Cherokeeja iz knjige Malo Drvo - možda zbog prikrivanja, zbog poricanja dijela svojeg života. Uznemirivala su ga govorkanja o njegovoj prošlosti i bio je razdiran mnogim problemima; sve je više pio.

Na neki ga je način prošlost sustigla. Po jednoj se verziji Karter pijan potukao sa neistomišljenicima i stradao od izljeva krvi koji je bio posljedica te tučnjave. Neki Karterovi biografi tvrde da su ga napali rasisti i da je umro od njihovih udaraca, a onda su potom isti krugovi koji su skrivili njegovu smrt, proširili priču da se Karter potukao sa sinom za kojeg nitko nije znao. Vjerojatno istina o Karterovoj smrti nikad neće biti utvrđena.

Nakon njegove smrti pokrenuta je lavina otkrića i saznanja o prošlosti, ali nikakve priče o predživotu autora ipak nisu uspjele ugroziti omiljenost knjige.

Usprkos kontroverznim verzijama njegova života i usprkos napadima konkurencije, to jest drugih izdavača koji su na sve moguće načine zloupotrebljavali podatke o prethodnom životopisu pisca, Malo Drvo je i dalje najveći izdavački uspjeh University of New Mexico Pressa. Ne samo podaci o nakladi, nego i reakcije čitatelja i kritičara govore o omiljenosti ove knjige koja je i dalje izuzetno cijenjena jer se smatra da je Karter svojom pričom o odrastanju Malog Drveta učinio protiv segregacije i rasizma više od bilo kojeg kritičara njegove prošlosti. Školarci osnivaju

klubove ljubitelja Malog Drveta, a fenomen uspjeha Malog Drveta i dvostrukost njegova autora predmet je seminara na fakultetima. Iako je utvrđeno da to nisu autobiografske uspomene i usprkos kontroverznoj prošlosti autora brojni kritičari ističu kako su svjetonazor i osjećaji u ovoj priči toliko utemeljeni na autentičnim vrijednostima Cherokee Indijanaca da nikakvi podaci o autoru ne mogu obezvrijediti knjigu. Karterova prošlost nimalo ne utječe na vrijednost djela, dapače upravo to što se odrekao stavova protiv kojih ova knjiga najjače govori - daje dodatnu snagu njezinoj poruci.

Kako je dobro rekao jedan Indijanac: "Ovom je knjigom Karter za nas učinio više nego itko od onih koji se zgražaju nad prvim razdobljem njegova života, razdobljem kojega se on ionako jasno i konačno odrekao. Mnogo je važnije kakva je knjiga od toga kakav je Karter nekad bio. Više vrijedi njegovo odricanje i promjena koja je uslijedila kad je uvidio u kakvo zlo takvi stavovi vode, više vrijedi njegovo suprotstavljanje koje je rezultiralo ovakvom knjigom, nego sva kokodakanja slobodoumnih mislilaca opće prakse koji to zastupaju iz pomodarstva."

I drugi ističu kako je knjiga pridonijela poštovanju i uvažavanju indijanske tradicije i načina razmišljanja, a mnoge ljude potakla na novo sagledavanje svojeg života i života svih onih koji se na bilo koji način razlikuju. Zato nam je drago što konačno i naši čitatelji mogu uživati u ovoj predivnoj i mudroj knjizi.

Ukratko: Forest Karter je pisac dvostruke i kontroverzne biografije koji je napisao nekoliko značajnih knjiga i jednu izuzetnu - Malo Drvo.

Smiljana Jelčić-Ivanošić